

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ЗБІРНИК

наукових доробків студентів-дослідників
факультету психології та соціальної роботи

ВИПУСК 7

Ніжин
2016

УДК 37.013.42:158
ББК 74.6:88.4
3-41

Редакційна колегія:

к. пед. н., доц. Конончук А. І. (відповідальний за випуск),
к. пед. н., доц. Борисюк С. О.,
к. пед. н., доц. Хлебик С. Р.

Збірник наукових доробків студентів-дослідників факультету психології
3-41 та соціальної роботи / за заг. ред. А. І. Конончук. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя,
2016. – Вип. 7. – 147 с.

До збірника увійшли матеріали і тези виступів студентів – молодих науковців на конференціях, які відбулися на факультеті психології та соціальної роботи НДУ імені Миколи Гоголя протягом 2015–2016 н. р.

За зміст матеріалів та якість публікацій, представлених у збірнику,
відповідальність несуть автори та їх наукові керівники.

УДК 37.013.42:158
ББК 74.6:88.4

ЗМІСТ

Безноженко М. Особливості основних напрямів діяльності неурядових організацій в Україні.....	6
Богинська І., Басова І., Ворона М., Грушак І., Никоненко І., Понька К. Правопорушення та насилля, поширення алкоголізму у сучасному молодіжному середовищі як актуальні соціальні проблеми	11
Вертилецька І.В. Теоретичні аспекти проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів.....	17
Вовчемис К.В. Соціальна робота з жінками, які зазнали насильства	19
Гапонюк Ю.Р. До проблеми законодавчого регулювання соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями.....	24
Гармаш Д. Психологічна реабілітація осіб з олігофренією в будинках інтернатах.....	26
Герасименко Л.В. До питання про соціально-педагогічну роботу з дітьми з сімей переселенців	31
Голуб К.Ю. Нормативно-законодавча база соціальної підтримки безробітної молоді	36
Дзюба І.С. Вплив сучасних мультфільмів на соціалізацію дітей.....	38
Дудник Є.В. Діагностика важковиховуваності учнів раннього підліткового віку.....	40
Желіба А.В. Характеристика соціально-педагогічного потенціалу туристичної діяльності	44
Жовта І.С. Діти зони ризику як об'єкти роботи соціального педагога.....	48
Зубкова А. Використання особистісно-зорієнтованого виховання як технології попередження негативних проявів поведінки дошкільників	51
Кезля В.С. Психологічна готовність до материнства жінок з різним рівнем агресії	55
Кисловець О.В. Використання технології кіл у формуванні ціннісних орієнтацій особистості	58
Крисько М. Спеціалізована школа як фактор соціалізації та інститут соціального виховання	61
Лєхатков В. Клуби як центри формування соціальної активності учнівської молоді.....	65

Луніна Я., Чепур А. Вивчення пріоритетності соціальних проблеми в об'єкті процесу соціалізації сучасної молоді	68
Ляшиченко Л. Досвід соціальної роботи США з неповнолітніми, які відбули покарання в місцях позбавлення волі.....	70
Мамченко Л.Г. Соціально-педагогічна робота з молоддю із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	73
Махазьон М., Приходько А., Чемериська Т., Лисич Л. Дослідження актуальних соціальних проблем у сучасному молодіжному середовищі: регіональний, віковий та гендерний аспект	77
Махазьон М.В. Соціальний характер виховання на різних етапах розвитку суспільства (соціально-педагогічний аспект).....	82
Медвідь С.С. Дитяча субкультура у формуванні соціального досвіду особистості дитини дошкільного віку	85
Микитченко Ю.В. Використання інтерактивних методів у розвитку соціальної компетентності школярів	88
Микитченко Ю.В. Роль загальноосвітнього навчального закладу у розвитку соціальної компетентності особистості	92
Мірошник Я.Ю. Погляди видатних педагогів на проблему виховання працелюбності у дітей дошкільного віку	96
Ніколаєнко І.В. Психологічні особливості усвідомлення самотності у дорослому віці	101
Олефір Я.Ю. Чинники комп'ютерної залежності у підлітковому віці	106
Сідень С.О. Формування здорового способу життя у підлітків сільської школи	109
Смородінова О.В. Особливості емоційної сфери підлітків із затримкою психічного розвитку	111
Ткаченко В.В. Гендерний аспект дослідження пріоритетності соціальних проблем для сучасної молоді	115
Топчій К.В. Профілактика вживання алкоголю підлітками у сільській місцевості	118
Топчій К.В. Психологічні особливості управління підлітковим колективом	121
Турчин Т. Вплив соціальних мереж на соціалізацію молоді.....	123
Христюк В.О. До питання вивчення світового та вітчизняного досвіду протидії сімейному насильству	126

Чепуль А.П. Психологічні особливості переживання батьками народження першої дитини	128
Чернявська О. Робота з сім'єю як напрямок профілактики залежності старшокласників від психоактивних речовин	134
Чистякова В.В. Інформаційно-консультативна робота соціального педагога в мережі інтернет.....	137
Шульженко Т.О. Новітні молодіжні субкультури як форма самовираження та самореалізації підлітків	141
Щітченко Т.В. Роль авторитету батька у вихованні дітей	143
Яцун Л.М. Волонтерство як ресурс соціально-педагогічної діяльності	145

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Безноженко М.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Новгородський Р. Г.

У статті автор аналізує основні особливості функціонування неурядових організацій в Україні. Зокрема, подано теоретичний аналіз основних напрямів діяльності та послуг, які надають громадські організації та проблеми, з якими вони стикаються у здійсненні своєї роботи.

Основні поняття: громадські організації, неурядові організації, добровільні всеукраїнські громадські формування.

Актуальність. Ринкові трансформації та інституційні перетворення економіки України позначились на розвиткові нових форм участі громади у розв'язанні соціальних проблем. Основною зміною держави у даному напрямку можна назвати появу ще одного суб'єкта у вирішенні цих проблем, а саме – неурядових недержавних організацій (НДО), які, виступаючи з дещо інших позицій, користуючись власним арсеналом інструментів та інструментальних засобів, зосереджують свої зусилля на вирішенні актуальних для всього суспільства питань. НДО бере на себе функції, які держава не може або не хоче виконувати у сфері надання соціальних послуг тим, хто їх найбільше потребує.

А тому дослідження напрямів діяльності неурядових неприбуткових організацій у реалізації соціального захисту населення та шляхів удосконалення їх діяльності є не тільки актуальним, а й своєчасним та необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців і дослідників, які вивчали напрями діяльності неурядових організацій можна назвати Поліщука В.А., Лісовця О.В., Сідельнік Л., Григи М.І., Семигіної Т.В., В.Полтавця, Р.Кравченко, Н.Кабаченко, О.Васильченко. У певної частини населення склалось упереджене ставлення до НДО соціальної сфери, тому розкриттю сутності цієї актуальної проблеми приділили увагу у своїх працях П.Спікер, Т.Ганслі, Л.Пала та багато інших.

Метою дослідження статті є: проаналізувати напрями діяльності неурядових організацій та визначити їх місце у соціальній сфері. Беручи до уваги актуальність існування недержавних організацій у соціальному обслуговуванні, соціальному захисті та наданні населенню соціальних послуг нами було поставлено **завдання:** охарактеризувати напрями роботи та види послуг, які надають громадські організації та проблеми, з якими вони стикаються у здійсненні своєї роботи.

Виклад основного матеріалу. Неурядовою організацією вважаємо об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на добровільних засадах, яке не підпорядковується державним структурам, діє на некомерційній основі та має на меті задоволення партнерських інтересів влади, бізнесу і громади.

Українські громадські (неурядові) організації існують з 1992 року, відколи Верховна Рада України прийняла Закон України "Про об'єднання громадян".

При розгляді співвідношення термінів "громадські організації" і "неурядові організації" наковці зазначають, що вони є синонімами. Така точка зору, скоріше за все, виникла тому, що у чинному законодавстві України про НУО згадується як про щось загальновідоме, а також тому, що їх правовий статус на нормативному рівні окремо не закріплюється. Усе це може призвести до висновку: термін "неурядова організація" використовується як синонім якогось іншого терміна. І дійсно, у документах Державної податкової адміністрації України НУО іменуються "громадські (неурядові) організації" [3].

Як правило, у статутах громадських організацій та благодійних фондів основними видами діяльності визначено такі, як представлення інтересів і допомога своїм членам або благодійницька діяльність. Найбільш типовими видами діяльності вітчизняних неурядових організацій є захист прав та інтересів окремих соціальних груп людей, лобювання, проведення тренінгів та надання консультацій, просвіта та поширення інформації для населення, вирішення соціальних питань, освітня діяльність.

Незважаючи на зростання їх активності, більшість недержавних організацій в Україні мають певні труднощі із виконанням своїх функцій, пов'язані із: 1) відсутністю регулярного фінансування; 2) недостатністю відповідних навичок та кваліфікації у лідерів і працівників; 3) проблемами з навчанням та підвищенням кваліфікації працівників; 4) низькою активністю і низьким рівнем довіри до послуг неурядових організацій з боку громади; 5) недостатньою відкритістю влади й бажанням співпрацювати з неурядовими організаціями.

Проведене Світовим банком опитування 603 респондентів – представників широкого спектра недержавних організацій фіксує низку важливих особливостей українських неурядових організацій [7]: 1) найпоширенішим типом діяльності серед опитаних недержавних організацій є розробка та реалізація освітніх та навчальних програм; 2) значна кількість організацій діють на обласному і нижчому рівнях і лише небагато – на загальнодержавному рівні (за даними Світового банку, діяльність близько 85% недержавних організацій України зосереджено на рівні міст, районів та областей, тільки 1 з 10 організацій віднесла себе до загальнодержавних. 5% відсотків повідомили, що входять до міжнародної мережі неурядових організацій); 3) відмінності між приватно корисними та суспільно корисними організаціями простежуються слабо; більшість опитаних організацій заявили про своє "несуворе та ліберальне ставлення до членства і його структури"; 4) близько 50% науковців недержавних організацій не мають штату, який би працював на постійній основі; 5) головними джерелами фінансування є членські внески, пожертви місцевих приватних підприємств і гранти міжнародних донорів; 6) серед головних проблем, що заважають розвитку і стабільності недержавних організацій, названо фінансові, за якими йдуть відсутність ефективної системи поінформування про проекти і програми та юридичні проблеми у зв'язку із законодавством у сфері неурядових організацій.

В Україні лише приблизно 30% недержавних організацій, які вирішують соціальні проблеми, отримують фінансову підтримку від органів влади (частка такого фінансування в їх загальному бюджеті становить від 9 до 11%). 10% – мають доходи від комерційної діяльності, наприклад соціального підприємництва. Частина доходів від такої діяльності складає в середньому 4% бюджету організації [6].

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

З метою виконання статутних завдань і цілей зареєстровані громадські організації можуть здійснювати необхідну господарську діяльність без мети отримання прибутку, засновувати підприємства, установи та організації.

Громадські організації зобов'язані здійснювати первинний (оперативний) та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, складати статистичну інформацію, а також подавати відповідно до вимог закону фінансову, податкову звітність та статистичну інформацію про свою господарську діяльність.

Кожна неурядова організація має свій статут, в якому зазначаються мета та напрямки роботи даної організації. Статут організації затверджується на установчих зборах засновників [2, с. 3, 11].

Сучасні громадські організації орієнтуються на задоволення насамперед інтересів і потреб своїх учасників, перетворення їх на активних суб'єктів соціовиховного процесу. З кожним роком збільшується кількість й урізноманітнюється зміст програм, які реалізують неурядові організації; запроваджуються інноваційні форми і методи роботи в громадському середовищі.

На сьогодні науковці соціальної сфери пропонують виділяти такі основні напрямки діяльності громадської (неурядової) організації:

- сприяння розв'язанню соціальних, культурних, спортивних, екологічних тощо проблем міста або села, як складової і невід'ємної частини Української держави;
- сприяння співпраці молоді з громадськими організаціями, політичними партіями, рухами, засобами масової інформації, підприємствами, установами та організаціями;
- сприяння безпосередній участі громадян у прийнятті важливих рішень щодо соціального, екологічного, духовного та інших напрямів розвитку територіальної громади;
- співпраця з іншими громадськими організаціями та органами самоорганізації населення шляхом створення і пропаганди спільних проектів;
- сприяння проведенню моніторингу з питань життєдіяльності та участі в цьому молоді; аналізу та доведенню даної інформації до жителів міста;
- участь у попередньому обговоренні програм, пов'язаних з життєдіяльністю міста чи села, підготовці до них висновків;
- сприяння визначенню пріоритетних напрямків соціального, духовного, екологічного тощо розвитку міста, формуванню пропозицій щодо вирішення його актуальних проблем шляхом здійснення аналітичної діяльності;
- участь у різноманітних проектах і заходах з розвитку інфраструктури міста або села, що проводяться органами місцевого самоврядування та органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності і підпорядкування;
- сприяння організації, проведенню та участі в освітніх, оздоровчих, культурних, спортивних, екологічних та інших заходах на території міста;
- надання правової, інформаційної та іншої допомоги членам громадської організації;
- здійснення громадського контролю за дотриманням чинного законодавства України на території міста чи села;
- сприяння організації та проведенню наукових та творчих конференцій, конкурсів, вистав, концертів, книжкових та образотворчих виставок з метою розвитку та популяризації історії, культури краю, мови, літератури та релігії, народних звичаїв, традицій та обрядів;
- сприяння увічненню визначних подій та осіб;
- поширення інформації про свою діяльність, пропаганда своєї мети;
- презентація та захист своїх законних інтересів, а також законних інтересів своїх членів у державних та громадських органах;
- сприяння організації виставок, ярмарок, концертів, оздоровчо-туристичних, спортивних заходів;
- соціально-педагогічна профілактика;
- сприяння організації, проведенню та участі у проведенні громадських експертиз [4].

На основі аналізу програм молодіжних громадських організацій за 2005–2010 рр. можна зазначити, що основними напрямками діяльності сучасних молодіжних об'єднань є:

- підвищення громадської активності молоді та формування лідерських якостей ("Школа молодого лідера "Почни з себе – зміни країну!" (Християнсько-демократична молодь України), "Всеукраїнська мережа шкіл молодіжних лідерів" (ВГО "Нова

Генерація"), "Освічена молодь – міцна держава", рольовий семінар для лідерів молодіжного громадського руху "Академія лідерів" (Союз молоді регіонів України) тощо);

- соціальний захист молоді та представників інших вікових груп, які потребують допомоги ("Здоров'я молоді та залучення громадськості до соціальної профілактики" (МГО "Демократичні перетворення України"), "Соціальна адаптація неповнолітніх, які скоїли злочин" (Соціалістичний конгрес молоді), "Ресоціалізація та соціальний супровід неповнолітніх та молоді, які перебувають або звільнилися з місць позбавлення волі" (Європейська інтеграція), програма підтримки молоді з особливими потребами "Ти потрібен" (Українська федерація молодих медиків) та ін.);

- оздоровлення молоді, спортивно-туристична робота ("Здоров'я студентів" (Всеукраїнська рада студентів), "Зелений туризм в сільській місцевості" (Спілка селянської молоді), щорічний Всеукраїнський студентський спортивний фестиваль (Асоціація молодих депутатів України) та ін.);

- екологічний захист довкілля ("Відновлення первісності малих річок та озер за сучасними екобіотехнологіями молодими аграріями України" (Спілка молодих аграріїв України), Всеукраїнський молодіжний мистецький соціально-екологічний фестиваль "Біле озеро" (Республіканський культурно-освітній центр "Молодь України") тощо;

- мистецький, культурологічний розвиток дітей, підлітків та молоді (Всеукраїнський молодіжний фестиваль "Перлини сезону" (Всеукраїнський молодіжний мистецький центр "Перлини сезону"), "Український фольклор виконує молодь" (Всеукраїнська асоціація молодих дослідників фольклору) та ін.).

Спрямованість та характер програм, які реалізують сучасні молодіжні громадські організації, визначають форми та методи їх діяльності, які виявляються переважно в колективній та груповій (рідше – індивідуальній) роботі з молоддю [2].

Також одним з головних напрямів діяльності неурядових організацій є допомога дітям. Поява значної кількості благодійних фондів та неурядових організацій, що спрямовують свою діяльність на соціально-правову підтримку й захищеність дітей, є характерною рисою державної політики України в сфері дитинства періоду розбудови громадянського суспільства (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Так, станом на 1 січня 1998 року в Україні було зафіксовано діяльність 10 міжнародних та 12 вітчизняних благодійних фондів та організацій захисту й підтримки дітей [9]. Консультативно-інформаційну та іншу соціальну допомогу надають дітям Міжнародний дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, Дитячий міжнародний фонд "Діти України", Міжнародний благодійний фонд Святої Марії, Міжнародний освітній фонд імені Ярослава Мудрого, член Міжнародної Асоціації Дитячих фондів "Дитячий фонд України", Національний фонд соціального захисту матерів і дітей "Україна – дітям", Всеукраїнський благодійний фонд "Щасливе дитинство", благодійні фонди "Допомога дітям України", "Фонд добра", "Економічна освіта", Всеукраїнський комітет захисту дітей, Український комітет сприяння захисту прав дітей, Неурядова громадська екологічна організація "МАМА-86", спілка "Жінки України", релігійна організація "Українська Християнська Місія Милосердя" та багато інших [9; 5].

Усі вище згадані установи мають різні статуси, а, відповідно, ставлять перед собою власні цілі та завдання, мають чітко визначені напрямки діяльності. Але всі вони ставлять перед собою єдину мету: надання допомоги представникам наймолодшої вікової категорії населення України, що потрапили в складні життєві ситуації.

20 листопада 1996 року Указом Президента України з ініціативи державних і громадських організацій було утворено Національний фонд соціального захисту матерів і дітей "Україна – дітям". За час своєї діяльності Фонд став провідною благодійною організацією в державі, реалізуючи системний підхід до забезпечення гармонійного розвитку підростаючого покоління, підтримки та захисту інтересів дітей, матерів та сімей. Політика Фонду спрямована на активну співпрацю з усіма гілками

виконавчої, законодавчої та місцевої влади, державними установами, політичними партіями і фракціями Верховної Ради, вітчизняними та іноземними компаніями і організаціями. Фонд реалізує такі довгострокові програми, як "Здоров'я дітей", "Шляхами добра", "Обдаровані діти", масштабні проекти "Дитяче харчування", "Слухові апарати", "Оздоровлення дітей- сиріт, інвалідів, дітей з малозабезпечених багатодітних сімей", "Раннє виявлення та лікування захворювань щитовидної залози у дітей", "Матеріальна допомога дітям-сиротам, інвалідам та дітям з малозабезпечених багатодітних сімей, а також дитячим інтернатним закладам". За період з 1998 до 2002 р. для надання допомоги дітям Фондом залучено спонсорських коштів і матеріальних цінностей на суму більше ніж 37 млн грн, з них 7,5 млн – у 2000 р., 7,7 млн – у 2001 р. та понад 21 млн – у 2002 р. З 2000 р. працюють регіональні представництва Фонду, що сприяють ефективності благодійницької діяльності Фонду в усіх областях України [10].

Значна робота здійснюється Дитячим фондом України – добровільним всеукраїнським громадським формуванням, що об'єднує зусилля громадян, спонсорських організацій, релігійних громад для захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У межах його діяльності надається матеріальна допомога сімейним дитячим будинкам, організовується оздоровлення дітей-сиріт та дітей з радіаційно забруднених районів, лікування тяжкохворих дітей, надається матеріальна підтримка багатьом іншим заходам, спрямованим на поліпшення умов життя дітей-сиріт [7].

Висновки. Сьогодні українське суспільство стоїть перед необхідністю підвищення ефективності надання різних послуг різним групам населенню. Оптимізація системи надання різноманітних послуг можлива за умови впровадження нових механізмів взаємодії державного та недержавного секторів, використання вже існуючих ресурсів і потенціалу НДО. Першочерговою задачею перед суспільство стоїть завдання досягти балансу повноважень між державою, що володіє ресурсами і суб'єктами, які мають знання та ідеї для розв'язання соціальних проблем у громаді. Держава повинна навчитися делегувати повноваження недержавному сектору, налагодити механізми підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні. Вирішальним у побудові відносин між державою та незалежними недержавними організаціями в соціальній сфері має стати принцип вторинності державних послуг щодо громадських (на рівні громади). Тому, можна вважати, що основна роль неурядових організацій полягає у встановленні ефективної взаємодії між органами державної влади і суспільством, шляхом участі у виробленні і прийнятті управлінських рішень та їх реалізації. Водночас, неурядові організації істотно впливають на вдосконалення процедур і якості управлінських рішень, і тим самим сприяють реформуванню всієї системи державного управління.

Література

1. Закон України "Про громадські об'єднання" [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
2. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: Навчальний посібник. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2011. – с. 52-53
3. Мішина Н. Громадські організації і неурядові організації: термінологічне порівняння [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.pravnik.info/2013-12-27-15-15-31/811>
4. Поліщук В.А. Роль міжнародних організацій у здійсненні інтегративної політики у сфері соціальної роботи і соціальної освіти / Поліщук В.А. // Соціальна робота в Україні: теорія і практика [Текст] : [посіб. для підвищ. кваліф. прац. соц. Служб для молоді / за ред. А.Я. Ходорчук]. – К. : ДЦССМ, 2003. – С.118.
5. Про становище дітей в Україні за підсумками 1997 року : державна доповідь / [В. І. Довженко та ін. (ред. кол.); Л. С. Волинець, Л. В. Балим та ін.]. – К., 1998. – 150 с.

6. Сідельнік Л. Як залучити громадські організації до надання соціальних послуг // Громадянське суспільство. – 2008. – № 2(4). – С.13-17.
7. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні : [перевидання] / [за заг. ред. І. М. Григи, Т. В. Семигіної]. – К., 2003. – 128 с.
8. Сприяння реформі соціальних послуг в Україні. Контракт № CNTR 035289. Законодавчі та податкові аспекти діяльності недержавних організацій як постачальників соціальних послуг. Поліпшення умов участі недержавних організацій у соціальній економіці України. DFID, с. 23
9. Ті, хто поруч з дитиною. Міжнародні благодійні фонди та організації захисту і підтримки дітей України // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 1. – С. 126–127
10. Про фонд "Україна – дітям" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukraine-children.org.ua.

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА НАСИЛЛЯ, ПОШИРЕННЯ АЛКОГОЛІЗМУ У СУЧАСНОМУ МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

**Богинська І., Басова І., Ворона М.,
Грушак І., Никоненко І., Понька К.**

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Борисюк С. О.**

У статті представлені результати вивчення актуальних соціальних проблем у молодіжному середовищі. Правопорушення та насилля, поширення алкоголізму визначені як важливі соціальні проблеми для сучасних студентів.

Ключові слова: соціальна проблема, молодь, насилля, правопорушення, алкоголізм.

Актуальність дослідження. Насилля серед молоді є досить поширеним явищем і така соціальна проблема дуже турбує людство у цілому.

Причинами та умовами злочинності є система соціально негативних явищ та процесів, які її детермінують. Фактори, що сприяють формуванню протиправної поведінки неповнолітньої та молоді особи, потрібно шукати, насамперед, у конкретному соціальному середовищі, яке її оточує. Виховання включає у себе комплекс різноманітних заходів із профілактики правопорушень як аспект, що забезпечує ефективність виховної діяльності у цілому. Це дозволяє розглядати детермінанти, що зумовлюють протиправну поведінку неповнолітніх та молоді, у плані вияву негативних сторін взаємодії соціального середовища та особистості, маючи на увазі необхідність детального аналізу процесів, що відбуваються в суспільстві.

Негативно позначається на дітях та молоді фізичне покарання, надмірне потурання їм або, навпаки, зайва суворість, застосування кожним з батьків протилежних методів впливу. Поведінка дітей – це поведінка самостійних індивідів. Виховання лише тоді справляє позитивний вплив, коли сама дитина усвідомлює обґрунтованість і справедливість вимог вихователя. Цієї мети, природно, не можна досягти, застосовуючи неправильні методи виховання. Несправедливе фізичне покарання робить дитину злою, потайною, а захвалювання дитини сприяє розвитку її егоїзму, впертості та індивідуалізму, тобто настають результати протилежні тим, яких намагалися досягти батьки.

Недоліки виховання в сім'ї виявляються не лише в поганому впливі батьків на дітей, а й у самоусуненні від постійної особистої участі у вихованні дітей, у мовчазному санкціонуванні випадків їх аморальної поведінки, у відсутності турботи про їх навчання, працевлаштування, культуру поведінки, коло інтересів тощо. Сама

обстановка у неблагополучній родині робить становище дитини важким, його гідність постійно принижується. І багато правопорушень, що скоюються підлітками з таких сімей, є своєрідною формою протесту або самозахисту від посягань на їх особистість з боку батьків, які не зважають на інтереси та потреби своїх дітей.

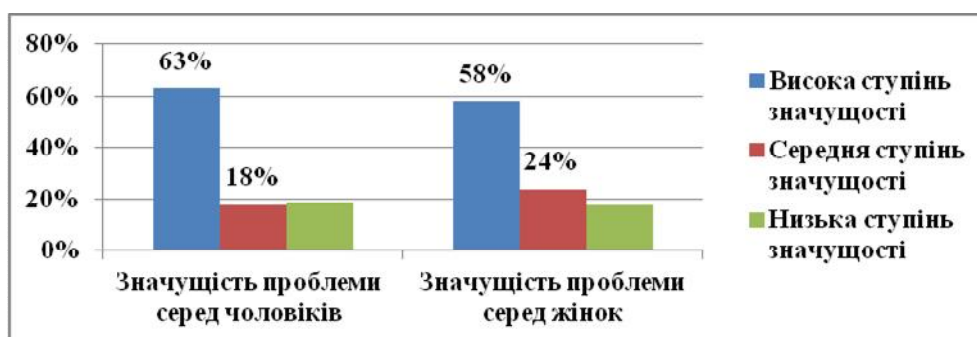
Неблагополучна родина – це те мікросередовище, де здійснюється десоціалізація індивіда. З кримінологічної точки зору, вона виступає як: а) джерело виникнення важковиховуваності у дітей і підлітків; б) мала група, що безпосередньо формує особу злочинця; в) мікросередовище, яке криміногенно впливає на інших неповнолітніх та молодь, які контактують з даною родиною [4].

Як уже відзначалось, формуванню злочинних груп неповнолітніх передують стихійне утворення дозвільних груп, які внаслідок криміногенних факторів (бездоглядність, негативний вплив дорослих, відсутність корисних занять тощо) переростають у кримінальні. Саме формування антисуспільних груп неповнолітніх та молоді обумовлено способом задоволення потреб, спільного проведення дозвілля, де члени цих груп мають обмежені інтереси, не вміють організувати свій вільний час, уже на початку своєї діяльності членами таких груп скоюються дрібні правопорушення. Звичайно, молодь у процесі соціалізації об'єднується у групи для самоствердження особи та спілкування з однолітками. Але тільки для груп з антисуспільною спрямованістю характерно скоєння правопорушень та злочинів. Членами таких угруповань стають неповнолітні та молоді люди, які не змогли проявити себе у групах, діяльність яких є соціально корисною. [3]

Під поняттям соціальна проблема розуміють – незадоволені повністю чи частково потреби та інтереси територіальної громади або її окремих складових, що сформульовані в загальному вигляді як певна соціальна задача, що потребує вирішення.

Аналіз даних дослідження пріоритетності соціальних проблем серед студентської та учнівської молоді (див. дослідження Луїної Я., Чепур А.) показує, що наступними після проблем поширення ВІЛ/СНІДу та венеричних хвороб, наркоманії, респонденти на 5-6 місце за шкалою значущості ставлять велику кількість злочинів та правопорушень, які скоює молодь та проблему насильства.

Очевидно, що включення у групу найпріоритетніших соціальних проблем (5-6 місце з 22) проблеми насилля та великої кількості злочинів та правопорушень серед молоді, вказує на негативні тенденції у суспільному житті даного регіону в цілому. Вивчення у різних аспектах вибору молоддю пріоритетності соціальних проблем представлені у наступних діаграмах. Так, гендерний аспект ставлення сучасної молоді до проблеми великої кількості злочинів та правопорушень – у діаграмі 1.

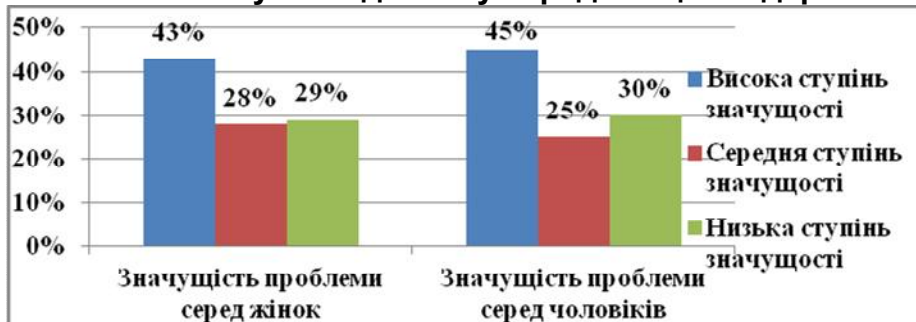
Діаграма 1

На основі представлених у діаграмі-1 даних значень, ми можемо говорити про те, що у чоловіків (63%) та у жінок (58%) переважає висока ступінь значущості проблеми великої кількості злочинів та правопорушень, яка проявляється однаковою мірою у обох статей респондентів.

Аналізуючи результати опитування, визначаємо регіональний аспект дослідження у пріоритетах ставлення сучасної молоді до проблеми великої кількості злочинів та правопорушень. Дана проблема для сільської молоді має переважний середній рівень значущості, у місті – високий (див. додаток-1). Близькою за змістом є проблема насилля у молодіжному середовищі

Результати визначення ступеня значущості для сучасної студентської та учнівської молоді проблеми насильства представлені у діаграмах 2-3.

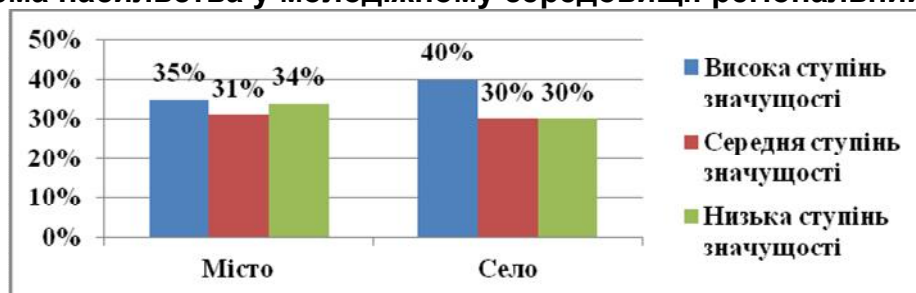
"Проблема насильства у молодіжному середовищі: гендерний аспект"

Діаграма 2

Дана діаграма показує, що у представників жіночої та чоловічої статі однаково проявляється тенденція щодо визначення проблеми насильства у молодіжному середовищі, а саме- дана проблема має високу ступінь значущості для 43% жінок та 45% чоловіків.

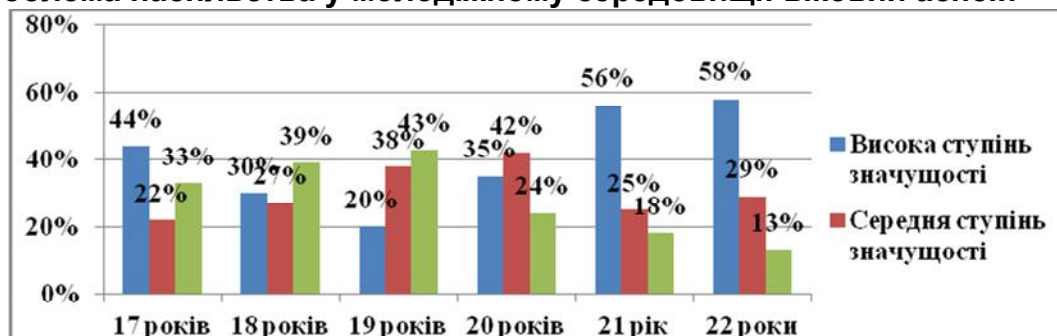
"Проблема насильства у молодіжному середовищі: регіональний аспект"

Діаграма -3.

Результати вивчення проблеми насилля у регіональному аспекті свідчать про те, що серед міської молоді зберігається рівномірність у розподілі ступенів значущості даної проблеми для респондентів, а саме-висока ступінь значущості-35%, середня-31%, низька-34%. Серед представників сільської молоді –у 40% переважає висока ступінь значущості.

"Проблема насильства у молодіжному середовищі: віковий аспект"

Діаграма -4.

Не так однозначно дана проблема як пріоритетна визначається молоддю різного віку. За даними діаграми-10 проблема насилля особливо хвилює молодь 21-22 років (56% та 58%) та сімнадцятирічних респондентів - 44%. Порівнянню на середньому та низькому рівні значущості для молоді 18-20 років визначається проблема насильства. Такі показники можна пояснити причиною зміни факторів соціалізації: у 17 років переважно учнівська молодь закінчує школу, а у 21-22 років студенти завершують здобуття вищої освіти. Тому потребується підвищена увага до таких критичних вікових періодів усіх установ та закладів, які мають вплив на соціалізацію молоді у нашій державі.

Вивчаючи статистичні документи, у яких відображені результати моніторингу реалізації державної політики з попередження насильства в сім'ї у нашій області станом на 01.10.2015, ми отримали підтвердження вибору нашими респондентами як особливо пріоритетних проблем насилля та великої кількості злочинів серед молоді. Адже, за 9 місяців 2015 року в області зафіксовано 3060 звернень з приводу насильства у сім'ї, з них звернень стосовно насильства у відношенні до дітей – 7, що складає 0,2 % від загальної кількості звернень. За період 2015 року від жінок надійшло 2884 звернення щодо вчинення насильства у сім'ї, що становить 94,2 % від загальної кількості звернень. Протягом 9 місяців 2015 року від чоловіків надійшло 169 звернень, що складає 5,5 % від загальної суми звернень. На профілактичному обліку в органах внутрішніх справ з приводу вчинення насильства в сім'ї перебувала 2151 особа, що всього на 3 % менше у порівнянні з показником 9 місяців 2014 року.

Впродовж січня-вересня 2015 року на обліку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді перебувало 58 сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, з приводу насильства у сім'ї. Водночас, у порівнянні з показником загальної кількості звернень щодо вчинення насильства в сім'ї (3060 звернень), кількість сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах з приводу насильства у сім'ї, та перебувають на обліку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, складає 1,9 %.

Станом на 01.10.2015 з приводу насильства в сім'ї під соціальним супроводом центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді перебувало 24 сім'ї, що становить 41,4 % від загальної кількості сімей, які знаходилися на обліку в центрах з приводу вчинення домашнього насильства. Протягом 9 місяців 2015 року на обліку служб у справах дітей перебувало 30 дітей з приводу насильства чи жорстокого поводження з ними.

За звітний період в районах та містах області проведено 228 інформаційно-просвітницьких заходів з метою захисту прав дитини від насильства в сім'ї.

Відповідно до Закону України "Про попередження насильства в сім'ї" та Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, за направленням органів внутрішніх справ структурні підрозділи, відповідальні за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, організують та забезпечують проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї. В жодному районі та місті області не здійснюється впровадження корекційних програм для осіб, які вчиняють насильство у сім'ї. [1]

Наступне високе рейтингове місце серед пріоритетних соціальних проблем для сучасної молоді займають зловживання алкоголем серед молоді та проблема суїциду.

Початок XXI століття в Україні характеризується ускладненням і загостренням комплексу проблем, пов'язаних із споживанням алкогольних напоїв. Пияцтво в сучасному українському суспільстві набуло особливо хворобливого характеру майже

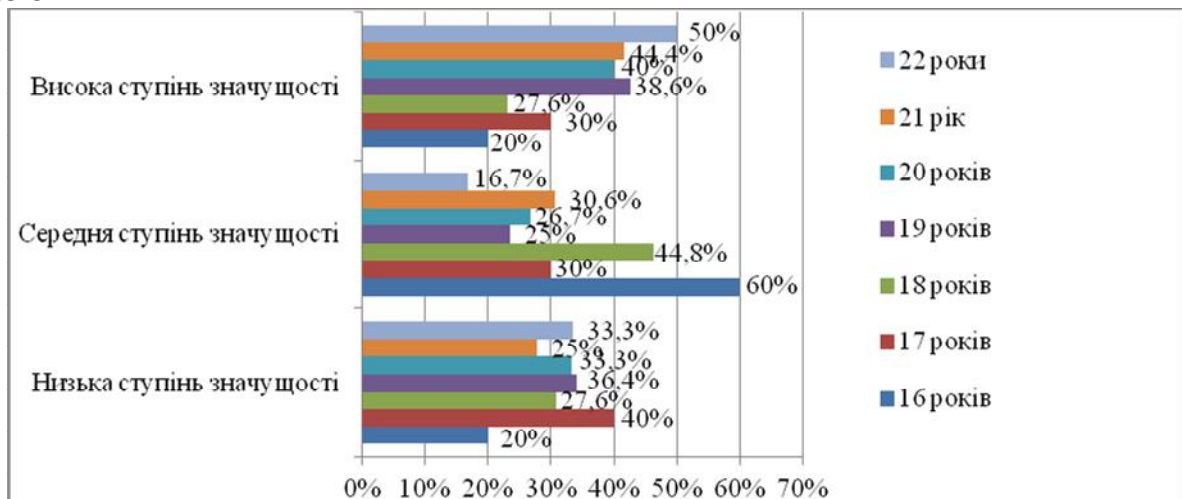
за всіма показниками – рівнем споживання алкоголю, захворюваності, смертності на ґрунті зловживання спиртними напоями. Спостерігається все більше прилучення до алкоголю молоді.

За результатами проведених в Україні досліджень, 22% школярів і студентів середніх та вищих навчальних закладів вживають спиртні напої практично щодня, або щонайменше кілька разів на тиждень, і в першу чергу це стосується пива та слабоалкогольних напоїв.

Звичайно, останніми роками поширення алкоголізму в нас різко збільшилось. Молоді люди звикають до алкоголю, і рано чи пізно в них виникає залежність. Спочатку хочеться стати дорослим, а потім виникає бажання випити. Аналізуючи статистику в Україні за останнє десятиліття, можна зробити наступні висновки: збільшилося споживання алкогольних напоїв серед молоді на одного жителя в рік; збільшилася кількість злочинів на ґрунті пияцтва; спостерігалось також збільшення смертності серед молоді, причиною якої був алкоголь. [5]

Результати дослідження пріоритетності певних соціальних проблем для сучасної молоді свідчать про важливість такої проблеми як зловживання алкоголем (6-е місце серед 22). Вивчення даної проблеми в її окремих аспектах відображені у діаграмі-5.

Вікові особливості ставлення сучасної молоді до проблеми зловживання алкоголем

Діаграма – 5

Отже, показники діаграми -5 вказують на те, що проблема зловживання алкоголем є більш значущою для 20-22річних опитуваних (відповідно 40%,44% та 50%); має середню значущість для 16 –річних респондентів (60%) та для 18-річних (44,8%). Найменш значущою проблема є для опитуваних 17 років (40%) та 19-річних (36,4%).

Підсумовуючи вивчення пріоритетності соціальних проблем у молодіжному середовищі, можна сказати, що проблема зловживання алкоголем є актуальною серед молоді. Показники підтверджують загальні тенденції стану ставлення сучасної молоді до зловживання алкоголем, а саме: вважається, що вживають алкоголь більше чоловіки, ніж жінки і, відповідно, рівень алкоголізму серед чоловіків є значно вищим, ніж серед жінок. Вживаючи алкоголь, юнаки намагаються демонструвати "чоловіче" поводження. Крім того, у юнаків значно вищий зв'язок з частотою вживання алкоголю виявляє потреба розслабитися, забути про проблеми, тоді як у дівчат, алкоголь – це засіб підбадьоритися; вживання алкоголю молодими людьми, що мешкають у населених пунктах різного типу (місто / село) має свої відмінності. Вважається, що в місті молодь вживає алкоголь значно більше, ніж у сільській

місцевості. Це пояснюється тим, що в селі, яке являє собою маленький замкнений соціум, міжособистісна взаємодія по значимості набагато вища. Примітно, що вихованню, яке дає родина своїй дитині, у селі надають більшого значення, ніж у місті. Можливо, це пояснюється тим, що в селі більшою мірою збереглася структура тісних сімейних зв'язків і, зокрема, зв'язків між батьками і дітьми. У місті функція виховання (через високу зайнятість батьків) усе більше переходить до різних суспільних інститутів: школа, двір, компанія однолітків, де дитина проходить соціалізацію, а турбота батьків зводиться до того, щоб одягти, узути, нагодувати. А рівень стрессогенності життя в місті значно вищий, ніж у селі.

Ставлення до алкоголю серед молодих людей залежить і від їхнього віку. Це пояснюється рівнем сформованості у них життєвих цінностей, установок, визначення пріоритетів. Як правило, у 14-17 років молодь над цим задумується мало, а от у 20-22 років світоглядні питання для неї займають перші позиції. Чим більше та якісніше у молодій людини сформовані життєві орієнтири, тим менша ймовірність залучення її до вживання алкоголю, наркотиків тощо.

У загальному, результати проведеного дослідження засвідчують, що проблему алкоголізму сучасна молодь визначає як пріоритетну (6-е місце з 22). Проте, такі показники засвідчують певні протиріччя. Адже, на тлі стрімкого прилучення молоді до наркотиків і з огляду на традиційно толерантне ставлення до споживання спиртного, алкоголізація молодого покоління в уявленні багатьох громадян не є гострою суспільною проблемою. Поширена в суспільстві думка щодо того, що незначне вживання алкоголю не шкодить здоров'ю людини, також є чинником, який свідчить про певний лібералізм громадської думки щодо гострої суспільної проблеми пияцтва. Представники сучасної студентської та учнівської молоді – респонденти проведеного опитування висловили іншу позицію, яку чітко озвучив студент-дослідник даного питання: " Проблема ж з алкоголізмом полягає в тому, що нас змусили повірити в те, що вживання алкоголю- це норма, змусили повірити в те, що це – традиція. Але істина полягає в тому, що реальне каліцтво себе за допомогою будь- чого, яке тим більше впливає на майбутнє покоління, не може бути традицією жодної країни."(І.Г.).

Висновки. Отже, проведене нами дослідження щодо вибору сучасною молоддю значущих для себе соціальних проблем є особливо актуальним і результати можуть бути корисними для усіх державних структур, які мають вплив на процеси соціалізації молодого покоління.

Література

1. Додаток до листа Департаменту сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації від 09.11.2015 № 01-40/1521.
2. Коваль Г. Актуальні проблеми молоді України / Г.Коваль // Вісник Львівського університету. – Вип. 28. – 2012.
3. Марченко О. П. Молодь і сучасне суспільство / О.П. Марченко / К.: ДЕТУТ, 2012.
4. Соціальному працівнику про проблему домашнього насильства / Під ред. Синельникова А. М. – М. :Університетська книга, – 2014 – с. 16-17.
5. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика/ О. О. Яременко, О. М. Балакірєва, О. Р. Артюх та ін. -Київ, 2014. – с.193.
6. Халтурина Д. А. Алкоголь і наркотики як найважливіші фактори демографічної кризи в Росії та Україні / Д.А. Халтурина // Охорона здоров'я. 2015. № 10. – с. 23-31.
7. Шадій Ю. Г. Сучасна українська молодь: проблеми та шляхи їх вирішення// Тижневик "Волинь".- № 1089.- 2014.
8. Шведова Н.О. Про здійснення насильства серед молоді // Насильство і соціальні зміни.-2014-№ 2-3, с.7-8 ; 9-10.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Вертилецька І.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Т.В. Качалова

Актуальність. Входження України до європейського освітнього простору характеризується співставленням із світовими та європейськими стандартами, що обумовлює підвищення якості знань про формування соціально компетентної особистості.

Сучасні вимоги до суспільного життя людини та його якості зумовили виокремлення й дослідження категорії "соціальна компетентність", яка за твердженням Н. Бібік, передбачає здатність жити в соціумі (ураховувати інтереси й потреби різних груп; дотримуватись соціальних норм і правил; співпрацювати з різними партнерами, а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства і людини) [1].

Проблема сутності соціальної компетентності, насамперед у дітей молодшого шкільного віку, пошук дієвих форм, методів та способів її формування є однією з найважливіших у сучасному соціальному вихованні молодший школярів.

Тому, **мета статті** полягає у розкритті теоретичних аспектів проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів.

Поняття та шляхи формування соціальної компетентності учнів проаналізовані в працях С. Бахтеєва, М. Гончарової-Горянської, Л. Лепіхової, В. Слот, І. Зимньої та ін. У дослідженнях цих та інших учених розкрита сутність поняття "соціальна компетентність" та визначені її складові.

Проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів висвітлюються в сучасних дисертаційних дослідженнях Т.В. Антонової, Н.І. Білоцерковець, О.Ф. Борисової, І.Н. Гієнко, І.Е. Зарипової, Т.В. Ісакової, Н.В. Калініної, О.А. Крузе-Брукс, В.В. Новикової, Т.І. Самсонової, М.В. Тюкавиної, Ю.Е. Уфимцевої, В.В. Цветкової та ін.

На основі педагогічних джерел дослідники визначили, що соціальна компетентність має широкий спектр уявлень:

– соціальна компетентність – це здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі;

– соціальна компетентність – це складне переплетення умінь, знань і дій, орієнтованих та організованих відповідно до навколишньої соціальної реальності, які відкривають і забезпечують можливість самореалізації в заданій ситуації (М. Докторович) [3, с. 145];

– соціальна компетентність дитини – відкритість до світу людей, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати людей і робити добрі вчинки (Т. Поніманська);

– соціальна компетентність дитини є інтегральною якістю особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється в соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості (Н. Гавриш) [2, с. 98].

Соціальна компетентність може стосуватися як однієї конкретної людини, так і всієї соціальної групи і передбачає наявність не лише системи знань, умінь, навичок й досвіду діяльності, а й сформованість життєвих і професійних цінностей, самостійності, певного рівня освіченості та здатності ефективно вирішувати нові, нестандартні завдання. Отже, категорію "соціальна компетентність" є набутою

здатністю особистості гнучко й конструктивно орієнтуватися в постійних мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем.

Таким чином, соціальна компетентність насамперед пов'язана з соціальним середовищем, суспільним життям і передбачає інтеграцію в соціум, взаємодію з ним, здатність діяти у ньому (співпрацювати, розв'язувати проблеми в різних ситуаціях, володіти соціальними, громадянськими, комунікативними вміннями й навичками, виконувати соціальні ролі, бути мобільною), тобто є показником якісного рівня соціалізації (багатогранний процес олюднення людини що включає і біологічні передумови, і самовходження індивіда в соціальну сферу, що передбачає "соціальне пізнання, соціальне спілкування, оволодіння навичками практичної діяльності, включаючи як світ речей, так і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, прав і обов'язків")

Соціальна компетентність особистості є феноменальною її характеристикою, провідне значення в якій відіграють знання про соціальну дійсність і про себе, соціальні вміння та досвід, в основі лежать особистісні цінності та мотиви діяльності, а ключовими аспектами є громадянська спрямованість, соціальна відповідальність та активність.

Соціальна компетентність є необхідною умовою успішної діяльності школяра, що передбачає засвоєння соціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальних функцій. Період молодшого шкільного віку є сенситивним у формуванні соціальної компетентності, оскільки на цьому етапі відбувається значна кількість психічних процесів, які визначають подальшу активність особистості, виявляють емоційний відгук на виховний вплив, розпочинається активне входження в різні види діяльності. У цей період відбувається формування готовності до співпраці, роботи в команді, розвиваються комунікативні навички, здатність приймати власні рішення і прагнути до розуміння власних потреб і вимог. [4, ст. 455]

Процес формування й розвитку особистості учня в молодшому шкільному віці характеризується інтенсивним розвитком соціальних відносин, змінами соціальних ролей і функцій з подальшим розширенням соціально-моральних взаємодій дітей з навколишнім соціумом, особливим ставленням до світу. Саме ці зміни є основними засадами організації процесу формування їх соціальної компетентності.

Основу соціальної компетентності складають знання про суспільство, правила і способах поведінки в ньому. Для молодшого школяра суспільство представлене широким (світ, країна) і вузьким (сім'я, школа, двір) оточенням. Його соціальна компетентність визначається тим, наскільки він обізнаний про світ, країну, регіон, їх особливості соціальних інститутів, представлених в них, школі, родині, а й про особливості взаємодії людей, традиції, звичаї та норми.

Отже, соціальна компетентність молодшого школяра – це інтегративна якість особистості, що характеризується ціннісним ставленням до продуктивної взаємодії з різними групами і індивідами в процесі активного творчого освоєння дитиною морально-етичних норм спілкування та регулювання на основі рефлексії міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій. В молодшому шкільному віці соціальна компетентність базується на таких особистісних утвореннях як мотивація досягнення, довільність, позитивне ставлення до себе, висока самооцінка, (вміння визначати емоційні стани інших людей) та здатністю до конструктивної поведінки у важких ситуаціях (вміння конструктивно підходить до вирішення конфліктних ситуацій).

Література

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під. заг. ред. О. В Овчарук. – К.: "К. І. С.", 2004.- с. 45.

2. Богуш А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного молодшого шкільного віку : монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, М. Курінна, І.П. Печенко; наук. ред. А.М. Богуш ; за заг. ред. Н.В. Гавриш]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.

3. Докторович М.О. Соціальна компетентність як наукова проблема / М.О. Докторович // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 145

4. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень / О. В. Проценко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 35. – С. 455

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА

Вовчемис К.В.

Науковий керівник: канд.пед.наук, доц. Новгородський Р.Г.

У статті розкрито сутність поняття насильство та його види. Також стаття містить аналіз зарубіжного досвіду соціальної роботи з жінками – жертвами насильства, розкриті основні напрями з соціальної роботи з жертвами (жінками) насилля.

Ключові слова: насильство, насильство в сім'ї, форми соціальної роботи, індивідуальна робота, групова робота.

Актуальність теми. Проблема насильства є надзвичайно актуальною в Україні. Найбільш потерпають у суспільстві від насильства, як правило, жінки. Без подолання цього згубного явища у суспільстві неможливо створити сприятливих умов для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку демократії, реалізації принципу рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків.

Останнім часом світове співтовариство приділяє цій проблемі багато уваги: зокрема, прийнято Декларацію про ліквідацію насильства щодо жінок.

Проблема викорінення насильства є актуальною для нашої країни і кожного громадянина, оскільки її суть у порушенні прав людини.

Причиною насильства багато дослідників називають гендерні стереотипи суспільства, оскільки громадська думка вимагає певної поведінки від чоловіка і жінки. В Україні жінки, що постраждали від насильства своїх чоловіків, рідко звертаються за допомогою до органів внутрішніх справ. Серед головних причин такої поведінки можна виділити терпимість щодо насильства з боку чоловіка (на підтвердження цього існує приказка "б'є – значить любить"), страх помсти з боку партнера, почуття власної вини, страх зганьбити сім'ю, занижена самооцінка, а також фінансова залежність.

Актуальність проблеми, посилений інтерес учених до соціальної роботи з жінками, які стали жертвами насильства, та пошук нових технологій соціальної роботи з даною категорією клієнтів зумовили вибір теми.

Проблематиці насильства як загальносоціального явища торкаються у своїх роботах вітчизняні дослідники: А.А. Гусейнов, Л.М. Герасіна, В.В. Голіна, В.Д. Губін, І.Н. Даньшин, А.К. Зайцев, А.М. Ковальов, А.П. Огурцов та ін. У соціально-педагогічній спадщині тема профілактики насильства частково представлена у роботах І. Трубавіної, Т. Алексєєнко, В. Захарченко, А. Ноур. Проте дана проблема залишається недостатньо розробленою, що і зумовило **мету нашої наукової статті** – теоретично обґрунтувати форми соціальної роботи з жінками, які зазнали насильства у сім'ї.

В процесі дослідження нами було поставлено **завдання** охарактеризувати індивідуальні та групові форми соціальної роботи з жінками, які зазнали насильства у сім'ї.

Насильство переповнює життя українських громадян. Можливість потрапляння в ситуацію насильства об'єднує як бідних так і багатих, міських жителів та селян, схід та захід України.

Виклад основного матеріалу. Поняття "насильство" використовується в різних галузях знань, визначається і досліджується з різних сторін, залежно від завдань тієї чи іншої науки, особливостей її предмета дослідження. В широкому розумінні насильство визначається як застосування фізичної сили до кого-небудь; силування, ґвалт, примус; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось; дії із застосуванням фізичної або психічної сили щодо когось. Прагматичний (вузький) підхід орієнтується на ціннісно-нейтральне і об'єктивне визначення насильства і ототожнює його з фізичною і економічною шкодою, яку люди спричиняють одне одному.

Насильство в сім'ї за визначенням Закону України "Про попередження насильства в сім'ї" поділяють на фізичне, сексуальне, психологічне та фінансове [6].

Фізичне насильство – це навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень особі, яке може призвести чи призвело до порушення нормального стану фізичного чи психічного здоров'я або навіть до смерті постраждалого, а також до приниження його честі та гідності. Ці дії можуть здійснюватися у формі побиття, катування, штовхань, у вигляді ударів, ляпасів, припікання гарячими предметами, рідинами, запаленими сигаретами, у вигляді укусів і з використанням усіляких предметів як знаряддя бузвірства. Але фізичне насильство пов'язане також з іншими видами насильства.

Сексуальне насильство – це будь-який вид сексуальної активності, на який особа не дає згоди. Як правило воно може включати: некоректні дотики; вагінальне, анальний або оральне проникнення; статевий акт, на який не було дано згоди; зґвалтування; спроба зґвалтування; розбещення малолітніх. Сексуальне насильство в сім'ї – це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї [6].

Зазіхання сексуального характеру можуть бути вербальними, візуальними і будь-якими іншими, включають примушення до небажаного статевого контакту або увазі. Прикладами є ексгібіціонізм (коли хтось виставляє себе в оголеному вигляді перед публікою), інцест (статеві контакти між членами сім'ї) і сексуальні домагання.

Психологічне насильство – це насильство, пов'язане з тиском однієї особи на психіку іншої через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе і можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю.

Насильство не обмежується тільки фізичним, тобто, побиттям, сексуальним та психологічним. Також сюди відноситься фінансове насильство, коли людину обмежують у задоволенні її потреб. Це навмисні дії одного члена суспільства щодо іншого, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право. Такі дії можуть заподіяти шкоду фізичному чи психічному здоров'ю, або навіть призвести до смерті постраждалого.

Насильство в сім'ї над жінками може набувати таких форм, як нанесення побоїв, сексуального примусу, зґвалтування, надмірної фізичної експлуатації, постійних образ та знущання як над дівчатками так і жінками. Насильство в суспільстві – це різні форми зґвалтування, статевого домагання та залякування на роботі, у навчальних закладах та інших громадських місцях, торгівлі жінками; примушування до повійства.

Декларація ООН (20.12.1993 р.) щодо викорінення насильства проти жінок надає визначення ґендерного насильства. Згідно зі ст. 1 Декларації насильство проти жінок розуміється як будь-який акт насильства, здійснений за ознакою статі, якій завдає або може завдати фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінкам, а також загрози здійснення таких актів, примус чи свавільне позбавлення волі як в громадському, так і в приватному житті [2].

Насильство, незважаючи на те, чи є воно фізичним, фінансовим, сексуальним чи психологічним, є одним з найбільших порушень прав людини, зокрема жінки – права на життя, на фізичну та психологічну недоторканість.

Жінки-активістки всього світу, починаючи із 1981 року, 25 листопада відзначають як день проти насилля. У 1999 році Генасамблея ООН цю дату проголосила Міжнародним днем за ліквідацію насилля по відношенню до жінок. Історичною передумовою означеної дати стала подія, що відбулася в 1961 році у Домініканській республіці. Тоді за наказом диктатора Рафаеля Трухільо були жорстоко вбиті три сестри Мірабал, політичні активістки. Нині є і певний символ проти всіх форм насилля над жінками, збереження материнства – "біла стрічка".

В останні роки в багатьох країнах світу активно розвивається система центрів соціальної допомоги та інших установ соціального обслуговування для жінок, що відчують насильство.

Шведське сучасне суспільство користується сьогодні підвищеною увагою практично у всіх регіонах світу.

Жіночий кризовий центр в місті Гетеборзі в Швеції являє собою житловий комплекс з декількох квартир і підсобних приміщень, обслуговується персоналом в 13 чоловік. Тут цілодобово діє телефон довіри. Перше, що звертає на себе увагу в цьому центрі, його відносна відокремленість, напівзасекреченість існування, відсутність вільного доступу в приміщення. Контакт з чоловіком, партнером – кривдником у стінах центру виключений.

Відвідувачі-пацієнти Центру можуть жити тут до чотирьох місяців. За цей період персонал (психологи, соціологи, юрист, економісти, соціальні працівники) зазвичай знімають у них стресовий стан, змушують самотійно, об'єктивно оцінити причини і характер кризи у відносинах з чоловіком, рідним або близьким, обрати оптимальний шлях виходу із ситуації, докладно подумати про своє життя і та перспективи.

Також, існують і консультативні форми діяльності жіночого кризового Центру. Ті хто звернувся сюди за допомогою можуть отримувати не тільки кваліфіковані консультації, а й якийсь час або ж кілька днів побути тут, відпочити, вийти зі стресового стану, що, зрозуміло, в соціальному плані помітно знижує напруженість у відносинах між людьми, підвищує їх життєві потенції, нормалізує соціальні зв'язки.

У Російській Федерації розвинута система центрів допомоги жінкам, які пережили насильство. Наприклад, Національний центр по запобіганню насильства "АННА" (м.Москві) – це центр, який займається профілактикою різних форм насильства щодо жінок на всіх рівнях. Інформаційна мережа центру включає в себе більше ста громадських і державних організацій, що працюють з проблемою насильства щодо жінок [<http://www.anna-center.ru>].

На сьогоднішній день співробітники центру проводять освітні кампанії, розробляють навчальні програми для регіональних кризових центрів і навчальних закладів по всій Росії.

Центром "АННА" проводяться семінари для медичних працівників, освітні курси для співробітників МВС і соціальних працівників; йде постійний обмін досвідом і інформацією між російськими та європейськими громадськими організаціями, працюючими в цьому ж напрямку.

В даний час центр: надає психологічну, емоційну, юридичну та інформаційну допомогу жінкам і дітям, які опинилися в кризових ситуаціях за телефоном довіри, на особистих консультаціях і групах підтримки; проводить освітні та просвітницькі програми для представників російських законодавчих і правоохоронних органів, медпрацівників, представників ЗМІ, населення з метою зміни громадської думки про проблему насильства щодо жінок; проводить дослідницькі програми; надає методичну допомогу неурядовим і державним організаціям Росії та країн СНД, які

працюють з проблемою насильства щодо жінок; веде діяльність по зміні законодавства на місцевому, регіональному та національному рівнях [8].

Досвід США щодо боротьби з домашнього насильством є цінним з точки зору його довго-тривалості і масштабності. В США, як і у світі загалом, питання насильства проти жінок залишається актуальною проблемою. Маючи тридцятилітній досвід попередження і подолання насильства, американці ретельно підраховують масштаби проблеми та ризику, пов'язані з нею. "Родзинкою" цієї активності є те, що чоловіки на рівні із жінками долучилися до діяльності з подолання насильства, зайнявши свою нішу, яку називають чоловічим рухом проти насильства.

Активісти чоловічого руху проти насильства добре знають, що насильство з боку інтимного партнера – одна з найбільш поширених форм насильства проти жінок.

Великий вплив на розвиток чоловічої активності в США мала "Кампанія білої стрічки", яка започаткована в Канаді у 1991 році. Наразі ця ініціатива присутня в 60 країнах світу. Кампанія символізує намір чоловіків ніколи не чинити, не сприяти чи не залишатися байдужими до питання насильства проти жінок. Окрім того, досвід залучення чоловіків до боротьби із насильством проти жінок набуває все більшого розповсюдження загалом у світі. Так, Генеральний секретар ООН в 2009 р. заснував Міжнародну мережу чоловіків лідерів, які протидіють насильству щодо жінок. До мережі входять відомий письменник Паоло Коельо, Міністр закордонних справ Італії Франко Фраттіні, экс-президент Чилі Рікардо Лагос, прем'єр-міністр Іспанії Хосе Сапатеро та інші.

Україна не стала винятком щодо підтримки ініціативи залучення чоловіків до питань гендерної рівності та боротьби із насильством. В 2009 році в рамках Національної кампанії "Стоп насильству!" в Україні було створено Національну мережу чоловіків-лідерів проти насильства, які об'єдналися задля привернення уваги суспільства та подолання цього ганебного явища. До складу мережі увійшли відомі українські політики, спортсмени, митці, громадські діячі, які беруть активну участь у суспільному житті країни. Серед організацій, що підтримали проведення Кампанії – Програма розвитку ООН, Представництво Європейського Союзу в Україні, Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку SIDA, Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда – Україна", Міжнародна громадська організація "Школа рівних можливостей", Міжнародний гуманітарний центр "Розрада", Міжнародна єврейська жіноча організація "Проект Кешер", Всеукраїнський громадський центр "Волонтер", Інформаційно-консультаційний жіночий центр та інші.

Громадські центри "Чоловіки проти насильства" утворилися в ряді областей за підтримки Програми рівних можливостей ПРООН (у Вінниці, Києві, Луганську, Ужгороді, Херсоні).

З досвіду вітчизняної соціальної роботи з жінками прийнято виділяти кілька груп завдань: для порятунку їх, для підтримки функціонування і для розвитку. У конкретних індивідуальних і соціальних умовах важливою стає та чи інша група.

Так, у разі реальної небезпеки для життя і здоров'я жінок можуть використовуватися притулки-стаціонари, кризові центри, притулку з власним комплексом соціальних послуг. Гострі економічні труднощі дають право жінці звертатися за адресною соціальною або екстреною допомогою.

Підтримка соціального функціонування може здійснюватися у формі соціально-психологічної реабілітацією і підтримкою жінок у важкій життєвій ситуації, за допомогою перепідготовки або перенавчання їх більш потрібним професіям, консультаціями або іншою правовою допомогою для захисту їх прав.

Завдання соціального розвитку можуть забезпечуватися діяльністю у формі груп самопомогі та взаємодопомогі, асоціацій захисту соціальних та інших прав жіночого населення, сприянням самозайнятості та самозабезпеченості жінок.

Легко помітити, що всі ці завдання, як правило, виконуються соціальними

працівниками спільно зі співробітниками різних сфер соціального комплексу – правоохоронними органами, службами зайнятості, медичними та освітніми установами тощо.

Найчастіше в соціальній роботі використовується індивідуальні та групові форми роботи з жінками, що зазнали насильства.

Індивідуальна робота з жінками, які пережили насильство, може здійснюватися у вигляді консультаційної, діагностичної та корекційної роботи. Окремим важливим напрямком професійної допомоги у межах зазначених технологій є соціально-психологічна робота зі залежністю.

Особливості індивідуальної роботи з жінками-жертвами насильства, насамперед виявляються у консультуванні (кризовому, інформаційному, індивідуально-підтримуючому, мотиваційному) спрямованому на гармонізацію особистості тощо. Також індивідуальна робота включає в себе надання екстреної соціальної допомоги, надання соціального притулку, соціального готелю. Обов'язковим елементом допомоги повинно бути інформування про медичні, соціальні, юридичні послуги й служби, які можуть надати жінці кращі можливості.

У ході розробки індивідуального плану роботи з кожною клієнткою фахівець повинен враховувати етапи подолання залежності.

1) усвідомлення залежних моделей поведінки для подальшого їх змінювання на партнерські;

2) розуміння причин проблеми, наприклад, одна з них – залежність є засвоєною дисфункціональною поведінкою;

3) розплутування залежних взаємин: причини залежності можуть брати свій початок у динаміці взаємин з батьками;

4) відмова від проєкцій, які розглядаються як будівельний матеріал в стіні заперечення, якою жертва відгороджується від реальності;

5) усунення ненависті до себе, що репрезентується низькою самооцінкою жертви, тобто допомога клієнтці усвідомити позитивне про себе;

6) усунення силових ігор і маніпулювання. Через брак внутрішніх ресурсів особистості, залежні жертви насильства вдаються до силових ігор і маніпулювання, щоб отримати бажане. Драматичний трикутник (переслідувач, рятувальник і жертва) – це звичайний спосіб, яким жертви маніпулюють іншими, залишаючись при цьому дуже пасивними. Як тільки за фаховою допомогою клієнтка навчиться більш ефективним способам співпраці з людьми, потреба у маніпулюванні і управлінні іншими піде на спад;

7) вміння просити про те, що хочеться отримати. Найпростіший і безпосередній спосіб отримати бажане – прямо і ввічливо попросити про це;

8) знову навчитися відчувати. Залежні особи, які виростили в дисфункційних сім'ях, дуже рано починають приховувати свої почуття і думки про те, що відбувається у них вдома. Одне з найбільш прихованих почуттів жертви – це гнів, який має бути якимсь чином "виправданий", перш, ніж він буде виражений. Хтось має бути "винним" за всі нещастя у сім'ї. Часто ним у дисфункційній родині виявляються діти. Жінка, яка виступає в ролі жертви свого чоловіка, стає кривдником по відношенню до своїх дітей або інших членів родини [4, С. 88-93].

Окрім індивідуальної роботи з жертвами насильства, ефективною формою соціальної роботи є групова робота. Значна роль у такій взаємодії з жінками надається освітньо-просвітницьким методам втручання: ознайомленню з правами жінок, зміні гендерних стереотипів та уявлень про роль жінки в суспільстві, розвитку лідерських якостей та навичок самопредставництва тощо. У групах взаємопідтримки значна увага приділяється терапевтичним факторам: універсалізації переживань, міжособистісному на-учінню, розвитку навичок спілкування.

Ефективним є створення терапевтичних груп з осіб, які зазнали сімейне насильство, члени яких найкращим чином можуть підтримати один одного, досягти

більш високих результатів під керівництвом фахівця з соціальної роботи в корекції своєї особистості, та в захисті своїх соціальних інтересів. Використання тренінгових (групових) програм є дуже дієвою формою організації терапевтичного процесу при подоланні наслідків насильства.

Основне завдання таких програм полягає саме у проведенні взаємного дослідження, отриманні знань про власну особистість. Традиційно тренінг застосовують для розвитку навичок самопізнання, самоусвідомлення, рефлексії, зміни ставлення до себе й інших, вироблення навичок саморегуляції, розвитку емоційної гнучкості, для покращення соціальної адаптації учасників. Його можна розглядати як спосіб перепрограмування моделі управління раніше сформованою поведінкою людини.

Більш високий рівень роботи – перехід терапевтичних груп в статус груп самодопомоги, тобто об'єднання клієнтів, що мають більш тривале існування, ширше коло проблем, сильніше впливають на особистість своїх членів. Сприяння соціального працівника у створенні таких груп означає, що з розряду об'єктів впливу його клієнти стають суб'єктами, тобто вони рівноправно беруть участь у вирішенні власних проблем.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що проблема насильства є надзвичайно актуальною в Україні. І найбільше потерпають у суспільстві від насильства, як правило, жінки. Без подолання цього згубного явища у суспільстві неможливо створити сприятливі умови для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку демократії, реалізації принципу рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків. Дана стаття не вичерпує всіх аспектів дослідження проблеми насильства над жінками.

Література

1. Васильєва О.К. Кризовий центр для жінок: досвід створення і роботи / О.К. Васильєва. – М.: Преображение, 2005. – С. 120-121
2. Декларация об искоринении насилля в отношении женщин [електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_506
3. Етимологія насильства над жінкою в сім'ї // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: [Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції Київ, 29-31 жовтня 2002]. – К., 2002. – С.119-130.
4. Єлісеєв, Д. І. Жорстоке поводження з жінками як проблема сучасного суспільства. / Д. І. Єлісеєв. – М.: Свобода, 2009. – С. 88-93.
5. Жінка в Україні. Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок, 1995. – С. 3
6. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 № 2789-111 [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
7. Матвієнко І.В. Правова допомога постраждалим від насильства. / / Насильство і соціальні зміни / Матвієнко І.В. – № 5, 2005. – С. 22-25.
8. Насильство над жінкою // Офіційний сайт кризового центру "АННА" [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.anna-center.ru
9. Словник-довідник для соціальних працівників і соціальних педагогів / [за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової]. – К. : УДЦССМ, – 2000. – С. 260.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМИ СІМ'ЯМИ

Гапонюк Ю.Р.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доц. Сватенков О. В.

У статті розкритий зміст проблеми законодавчого регулювання соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями.

Ключові слова: сім'я, малозабезпечена сім'я, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, соціальний працівник.

Актуальність. Сучасна сім'я стикається з дуже складними проблемами: високий рівень безробіття, високі тарифи на житлово-комунальні послуги, низький, що не відповідає вартості життя рівень оплати за працю. Малозабезпечені сім'ї практично не мають можливості оплачувати дорогі послуги освіти та охорони здоров'я, туристичні та рекреаційні послуги та багато інших матеріальних, соціальних та духовних благ. У цих умовах стає неможливою якісна соціалізація дітей, реалізація їх потенційних можливостей, їх духовний та інтелектуальний розвиток. За даними статистики, частка малозабезпечених сімей в Україні становить 25-30%.

У зв'язку з тим, **метою статті є** аналіз проблеми законодавчого регулювання соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями в Україні.

Виклад основного матеріалу. Малозабезпеченими є частково або повністю непрацездатні громадяни, зокрема, не мають працездатних близьких родичів; пенсіонери; інваліди; самотні літні люди; багатодітні сім'ї; неблагополучні сім'ї; сім'ї безробітних. Зараз групу малозабезпечених поповнюють сім'ї з малолітніми дітьми (особливо до 6 років), молоді сім'ї (особливо студентські, сім'ї біженців і вимушених переселенців,).

Малозабезпечена сім'я – це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин, має середньомісячний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї, визначений державою [1, с.7].

Правовідносини у сфері державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям регулює Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 01.06.2000р. №1768-III з останніми поправками і змінами внесеними у 2015р.

Прийнятий закон вперше дав законодавче визначення поняття державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї.

Основними цілями надання цієї допомоги є: підтримка рівня життя нужденних громадян, середній дохід яких нижче величини прожиткового мінімуму, встановленого у нашій країні.

Призначення і виплати допомог здійснюються на підставі Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми". Стаття 3 цього закону передбачає різноманітність видів допомоги, які за метою їх надходження поділяються на дві групи.

До першої групи належать допомоги, що виплачуються з метою компенсації втраченого з поважних причин заробітку впродовж нетривалого часу, в розмірі приблизно рівному втраченому заробітку (допомоги з тимчасової непрацездатності, з вагітності й пологів).

Характер призначення цих допомог виключає можливість отримання їх одночасно з заробітною платою, хоч і допускає їх виплату поряд з пенсією та іншими допомогоюми.

До другої групи належить решта видів допомог, наданих сім'ям додатково до основних джерел на утримання й виховання дітей. Розмір таких допомог зазвичай співвідноситься з розмірами мінімального заробітку, а визначається з урахуванням доходів сім'ї.[2]

Допомога малозабезпеченим сім'ям призначається на півроку і через шість місяців сім'я знову повинна підтвердити своє право на виплати.

Для призначення соціальної допомоги на наступний строк уповноважений представник сім'ї подає заяву і декларацію про доходи та майно. Довідка про склад

сім'ї поновлюється лише у разі змін у складі сім'ї або у разі, коли між поданням заяви на призначення соціальної допомоги на наступний строк та припиненням виплати раніше призначеної соціальної допомоги минуло більше календарного місяця.[3]

Висновок. Отже, соціальна робота з малозабезпеченими сім'ями допомагає певною мірою вирішити основні проблеми родин. Для цього застосовуються такі соціальні технології як соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна опіка і піклування.

Соціальний працівник при роботі з малозабезпеченою сім'єю повинен враховувати що різні сім'ї залежно від складу, чисельності, статево – вікових

характеристик, освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня її членів, їх особистісних характеристик, які володіють різним адаптаційним потенціалом, різними можливостями реалізації цього потенціалу. Для кожної родини потрібен індивідуальний підхід. Більшість родин не знає про діяльність соціальних служб, тому також важливим є питання поінформованості людей, доступності соціального захисту і якості самих послуг. В цьому і полягає зміст діяльності соціального працівника з малозабезпеченими сім'ями.

Література

1. Лебедева Р.М. Малозабезпечена сім'я та особливості її функціонування у сучасному суспільстві. ЗПУ. 2010р. – С. 3-9
2. Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям".
3. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота. Навчальний посібник. – К.: ВМУРОЛ "Україна", 2004. – 590 с.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ОЛІГОФРЕНІЄЮ В БУДИНКАХ ІНТЕРНАТАХ

Гармаш Д.

Науковий керівник: ст. викл. **Наказна І.М.**

У статті мова йде про сутність, особливості та умови ефективності психологічної реабілітації у будинках-інтернатах для дітей з психофізичними вадами.

Ключові слова: розумова недостатність, олігофренія, психологічна реабілітація.

Актуальність проблеми. Трансформація українського суспільства у напрямі всесвітньо визнаних демократичних стандартів зумовлює необхідність посилення соціального захисту дітей-інвалідів, визначення пріоритетних напрямків у цій важливій роботі, одним з яких є рання соціальна адаптація та психологічна реабілітація дітей-інвалідів, зокрема розумово-відсталих дітей.

Серед характеристик, що дають уявлення про значущість проблеми піклування про дітей даної категорії, є показники загальної кількості дітей у демографічному складі населення України. Згідно з державною статистичною звітністю дитяча інвалідність, на тлі зниження народжуваності, на жаль, має стійку тенденцію до зростання. За останні роки загальна кількість дітей-інвалідів зросла на 28,4%. Зокрема, значний відсоток серед усієї категорії дітей-інвалідів займають діти з психофізичними вадами – близько 45% від загальної кількості дітей-інвалідів.

У різні часові періоди проблему психологічної реабілітації осіб з олігофренією досліджували психологи, лікарі, фізіологи, дефектологи, дидакти та методисти.

Першими вченими, які вивчали порушення психічного розвитку осіб та психологічні механізми цих станів, були: М.Монтессорі, З.Фрейд, Ж.Піаже, Ж.Ж.Руссо, А.Адлер. Серед вітчизняних дослідників у галузі психологічної реабілітації осіб з олігофренією слід згадати Л.Виготського, О.Лурію, В.М.Бехтерева, Б.В.Зейгарник, С.Я.Рубінштейн, В.Лебединського А.В.Запорожця, А.Г.Шевцова, В.М.Синьова.

На сучасному етапі розвитку теорії та практики спеціальної освіти в Україні, з поширенням світової тенденції гуманістичного ставлення суспільства до осіб з особливими потребами та підтримки сімей, що ними опікуються, особливої актуальності набула проблема психологічної реабілітації дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю, забезпечення цього процесу як у спеціальних дитячих будинках-інтернатах, реабілітаційних центрах для таких дітей, так і у спеціальних школах для учнів з інтелектуальними вадами розвитку. В Україні проблеми соціальної адаптації та психологічної реабілітації дітей-інвалідів розв'язують спеціалізовані будинки-інтернати. На кінець 2015 року в нашій країні діяло 46 таких спеціалізованих інтернатів, в них перебувало 5977 дітей. Мета діяльності даних будинків-інтернатів – допомогти кожній розумово відсталій дитині ствердитись і соціально та психологічно адаптуватись, наскільки дозволяють можливості, зумовлені структурою дефекту.

Отже, наскільки якісно проводиться робота по соціальній адаптації та психологічній реабілітації у будинках-інтернатах, реабілітаційних центрах та спеціальних школах, настільки успішною буде адаптація аномальних дітей до життя у суспільстві, де вони зможуть виконувати хоча б елементарну роботу, обслуговувати себе, стати помічниками вдома чи освоїти елементи робочих професій.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності, особливостей та умов ефективності психологічної реабілітації у будинках-інтернатах для дітей з психофізичними вадами.

Олігофренія – це стан загального недорозвитку психіки в результаті спадкової зумовленості або внутрішньоутробного та у віці до 3-х років ураження головного мозку. Олігофренія проявляється в тотальному нервово психічному недорозвитку. Недорозвиток зачіпає не тільки інтелект дитини, а й усі інші функції та психічні процеси. У дітей з олігофренією спостерігається уповільнене формування рухових навичок порівняно з нормою, вони пізніше починають сидіти та ходити.

Традиційно, залежно від глибини інтелекту порушення, виділяють три ступеня розумової відсталості:

1. Дебільність (легка ступінь розумової відсталості);
2. Імбецильність (середня ступінь розумової відсталості)
3. Ідіотія (тяжка ступінь розумової відсталості) [3].

Відповідно до Міжнародної класифікації захворювань (МКЗ-10, 1992), виокремлюють чотири ступеня інтелектуальної недостатності, які визначають шляхом психометричного тестування та підрахунку коефіцієнта інтелекту (IQ). Таким чином, на основі IQ вирізняють:

1. Психічну норму (IQ= 70-100);
2. Легку розумову відсталість (IQ= 50-69), що відповідає розумовій відсталості ступеня дебільності;
3. Помірну(середню) розумову відсталість (IQ= 35-49), що відповідає розумовій відсталості ступеня легкої імбецильності;
4. Тяжку розумову відсталість (IQ= 20-34), що відповідає розумовій відсталості ступеня виразної імбецильності;
5. Глибоку розумову відсталість (IQ= до 20), що відповідає розумовій відсталості ступеня ідіотії [1].

На сучасному етапі розширюються можливості отримання людьми з вадами здоров'я освіти, набуття професії, здійснення особистісного саморозвитку та самоствердження. Проводиться організація та проведення різних національних та

міжнародних виставок творчості інвалідів, створено цілу структуру закладів фізичної культури та спорту для реабілітації людей з вадами здоров'я "Інваспорт". На думку О. В. Поляк, створення клубів спілкування і центрів реабілітації для дітей, молоді, які мають функціональні обмеження, видається в наш час справою особливо актуальною і важливою в рамках комплексного підходу до вирішення проблем інтеграції інвалідів в сучасне суспільство [5].

Напрямки психолого-педагогічної реабілітації людини з обмеженими можливостями не повинні суперечити основним законодавчим актам, що регулюють систему соціального захисту осіб з психофізичними порушеннями, якими є Декларація про права інвалідів від 9 грудня 1971 р.; Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р.; "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів", прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1993 р.; Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (1991 р.); Закон України "Про освіту"; Закон України "Про психіатричну допомогу"; Закон України "Про пенсійне забезпечення"; Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.92 р. № 31 "Про комплексну програму розв'язання проблеми інвалідності" [2]. Також слід відмітити Конституційні гарантії: Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, який включає достатнє харчування, одяг, житло. Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, меддопомогу і медичне страхування [86];

Розкриємо основні принципи сучасної реабілітації дітей з вадами здоров'я, які безпосередньо відповідають особистісно орієнтованій парадигмі:

- відкритість соціальної реабілітації майбутньому, її динамічність та варіативність, у зв'язку з чим вона має знаходитись у процесі постійного пошуку і зміни, весь час формуючи нові орієнтири й цілі. Принципи відкритості, динамічності та варіативності мають за мету гнучкість "тактики" реабілітації, що виражається в якісному діапазоні її задач (наприклад, обумовленому характером вікового розвитку дитини, динамікою плину захворювання, специфікою актуальної життєвої ситуації в сім'ї тощо), розмаїтості технологій реабілітаційних заходів, що мають бути застосовані. В кінцевому випадку це припускає відмовлення від твердих стереотипів, має на меті пріоритет креативності під час складання програми та реалізації процесу реабілітації;

- інтеграція усіх способів освоєння дитиною світу;
- особистісна спрямованість процесу реабілітації, вільний розвиток індивідуальності, яка є головним його фактором;
- принцип реалістичності – що орієнтує на постановку реально досяжних цілей реабілітації, що виходять із можливостей дитини з вадами здоров'я, об'єктивних соціальних умов тощо (саме цей принцип диктує необхідність строгого індивідуального підходу при проведенні реабілітаційних заходів);
- безпосередня участь дитини та її батьків у створенні програми реабілітації, виборі змісту, форми, методів, місця, часу і темпів цього процесу;
- принцип гуманізму – ресурсу, що орієнтує на пошук позитивного для "подолання "кризових ситуацій", на актуалізацію потенційних можливостей, закладених у людині, що визнає абсолютну цінність людини, дитини, як особистості, її унікальність, право на свободу вибору (цей принцип є загально – методологічним, він підкреслює відсутність якихось істотних розходжень у підходах до хворої і здорової дитини, тобто універсальний) [5].

На сьогоднішній день психологічна реабілітація осіб з олігофренією в Ніжинському дитячому будинку інтернаті відбувається наступним чином. Ніжинський дитячий будинок-інтернат є соціально-медичною установою для постійного проживання дітей віком від 4 до 18 років та молодіжним відділенням для молоді віком від 18 до 35 років, що входить як структурний підрозділ до складу будинку-інтернату, з вадами фізичного та/або розумового розвитку та психічними розладами, які потребують

стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, освітніх та реабілітаційних послуг. Це інваліди з дитинства.

Основними завданнями будинку-інтернату є забезпечення належних умов для проживання, навчання, виховання, психологічної та соціальної реабілітації, надання медичної допомоги вихованцям з фізичними та/або розумовими вадами розвитку та психічними розладами.

Вихованці будинку-інтернату забезпечуються:

- житлом з усіма комунально-побутовими зручностями, одягом, взуттям, постільною білизною, м'яким та твердим інвентарем;
- раціональним п'ятиразовим харчуванням, консультативною допомогою, стаціонарним лікуванням на базі Центральної міської лікарні, медикаментами та життєво необхідними ліками відповідно до медичних висновків;
- наданням комплексу реабілітаційних послуг відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда;
- засобами навчання, виховання та корекції;
- спортивним інвентарем для проведення оздоровчо-спортивної корекції фізичних вад вихованців;
- реабілітаційною роботою, що сприяє адаптації вихованців у новому середовищі;
- умовами для проведення заходів культурно-масової роботи.

У будинку-інтернаті 103 підопічних, з них 45 підопічних II-го профілю молодіжного відділення, 10 – II-го профілю; 10 підопічних III-го профілю молодіжного відділення, 4 – III-го профілю; 19 підопічних IV-го профілю молодіжного відділення, 15 підопічних IV-го профілю.

Типологія відділень:

- Відділення II-го профілю – для вихованців з помірною та глибокою розумовою відсталістю та психічними розладами, які можуть навчатись, самостійно пересуватись і обслуговуватись (розділені за статтю).
- Відділення III-го профілю – для вихованців з глибокою розумовою відсталістю та психічними розладами, які можуть самостійно пересуватись і не можуть самостійно обслуговуватись (розділені за статтю).
- Відділення IV-го профілю – для вихованців з глибокою розумовою відсталістю та/або психічними розладами, які мають складні фізичні вади, не можуть самостійно пересуватись (або пересуваються з утрудненням) і обслуговуватись (розділені за статтю).

Основні завдання навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи:

- розвиток психічних функцій і пізнавальної діяльності у процесі навчання та корекції;
- побутове орієнтування та соціальна адаптація;
- розвиток дрібної та грубої моторики;
- розвиток мовлення
- розвиток самообслуговування.
- трудове навчання і підготовка до посильних видів праці.
- фізичне виховання.
- виховання адекватної поведінки.

Для кожного підопічного розроблена *індивідуальна програма реабілітації*, індивідуальні плани соціального захисту дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах (для дитини – сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування), ведуться *щоденники спостережень* для підопічних усіх профілів. Реабілітаційні заходи (медичні, психолого-педагогічні, соціальні, трудові, фізкультурно-спортивні) виконуються в повному обсязі.

Індивідуальна програма реабілітації інваліда – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, строків реабілітаційних заходів з визначенням порядку, місця їх

проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей дитини-інваліда.

Індивідуальна програма для повнолітніх інвалідів розробляється медико-соціальною експертною комісією (МСЕК), для дітей-інвалідів – лікарсько-консультативною комісією (ЛКК) лікувально-профілактичних закладів.

Під час огляду осіб чи дітей віком до 18 років з метою встановлення інвалідності МСЕК або ЛКК з урахуванням виду захворювання, фактичних потреб, віку, статі визначає оптимальні види, форми, обсяги, місце і строки проведення медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, побутової і соціальної реабілітації, потребу в технічних та інших засобах реабілітації, виробах медичного призначення. Фахівці МСЕК або ЛКК роз'яснюють інваліду чи законному представнику дитини-інваліда мету індивідуальної програми, її завдання, очікувані результати та порядок виконання, а також інформують про її рекомендаційний характер. МСЕК або ЛКК не рідше ніж один раз на два роки переглядає реабілітаційні заходи, передбачені індивідуальною програмою.

Навчально-виховний процес в НДБІ забезпечується і проводиться з урахуванням постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.2004 р. № 848 "Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку" та за програмами:

- Програми навчання глибоко розумово відсталих дітей.
- Програма трудового навчання осіб з глибокою розумовою відсталістю.
- Програма навчання глибоко розумово відсталих дітей будинку-інтернату II профілю з української мови.
- Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку.
- Базова програма розвитку дитини "Я у світі".
- Експериментальна програма для навчально-виховного процесу дітей III-го профілю.
- Індивідуальна програма реабілітації.

Вихованці II-го, III-го та IV-го профілю навчаються за спеціальними програмами, мета яких – орієнтація на ефективне використання збережених функцій, здатних взяти на себе компенсаторне навантаження; цілеспрямований розвиток психічних процесів, необхідних для опанування дітьми потрібної суми знань, умінь та навичок, вчать по можливості писати, читати, рахувати.

У роботі з дітьми використовуються такі методи та прийоми:

- рання діагностика та корекція;
- підбір індивідуальних комплексів занять, які розвивають можливості кожної окремої дитини;
- проведення щоденної корекційної роботи з дітьми;
- проведення щоденних індивідуальних і групових занять з дітьми в тренажерному та спортивному залах;
- проведення сеансів аромотерапії, психотерапії, психотренінгів;
- впровадження нових методів роботи у навчально-виховний процес;
- проведення роботи в гуртках за інтересами;
- проведення щоденних занять по розвитку грубої та дрібної моторики;
- впровадження фізіотерапевтичних методів лікування.

Диференційований підхід до навчання та виховання кожного вихованця з урахуванням його індивідуальних пізнавальних можливостей та інтересу згідно ІПР активізує діяльність підопічних, дає змогу проявити природні нахили, здібності.

Робота в лікувально-трудої майстерні, де працюють інструктори з трудової терапії за спеціально-розробленими програмами, проводиться за наступними напрямками:

1. Навчання навичкам самообслуговування.

2. Паперово-картонажна робота – виготовлення аплікацій, декоративних панно, витинанок із паперу та картону, квілінг.

3. Декоративно-прикладна робота – виготовлення національних оберегів (на щітках, віниках, мішковині, капелюшках, лаптях), виготовлення декоративно-сюжетних картин з гіпсу та солоного тіста.

4. Швейна справа – лоскуткове шиття, пошив пелюшок, простирадл, кухонних прихватів та наматрачників для потреб будинку-інтернату.

5. Ознайомлення та освоєння основних навичок роботи двірника, санітара, підсобного працівника, помічника швеї.

6. Посезонна робота на присадибній ділянці – праця вихованців на земельній ділянці, у саду, на клумбах, на території будинку-інтернату.

У лікувально-трудовій майстерні підопічні також вчать готувати перші страви, салати з овочів тощо.

Для дітей з порушенням розвитку потрібні особливі форми організації освітнього середовища, яких не потребує дитина з нормальним розвитком. Колектив дитячого будинку-інтернату створює всі умови для того, щоб кожна дитина відчувала себе затишно, впевнено, відчувала родинне тепло, любов і турботу. Всі працівники докладають чимало зусиль, щоб діти були максимально оточені увагою, теплом людських взаємин, належним комфортом, постійно відчували, що вони – часточка нашого суспільства, яке дбає про них.

Література

1. Бондарь В.І. Психолого-педагогічний супровід дітей шкільного віку з помірною та тяжкою розумовою відсталістю/ В.І.Бондарь, В.В.Засенко. – К., 2006.

2. Запорожец А.В. Избранные психологические труды./А.В.Запорожец – М., 1986.

3. Катаева А.А. Дошкольная олигофрено-педагогика /А.А.Катаева, Е.А. Стребелева. – М.,1988.

4. Леонтьев А.Н. и современная психология: Сборник статей памяти А. Н. Леонтьева / Под ред. А. В. Запорожца, В. П. Зинченко, О. В. Овчинниковой, О. К. Тихомирова; Отв. ред. О. В. Овчинникова. – М.: МГУ, 1983. – 288 с.

5. Шевцов А.Г. Сучасні проблеми освіти і професійної реабілітації людей з вадами здоров'я: Монографія. /А.Г.Шевцов – К.: Соцінформ, 2004. – 200 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНУ РОБОТУ З ДІТЬМИ З СІМЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Герасименко Л.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Новгородський Р.Г.

У статті розкриваються особливості соціально-педагогічної роботи з переселенцями. Проаналізовані нормативно-правові документи щодо проблем переселенців, їх основні потреби в період перебування на тимчасово переселених місцях.

За роки незалежності України наша держава не стикалася з проблемами вимушених переселенців, військових полонених, сотен поранених та вбитих мирних громадян та військовослужбовців учасників антитерористичної операції. Практично досвід в такій соціально-педагогічній ситуації дій в таких умовах і через це, як то кажуть, прямо з коліс, опановуємо форми та методи роботи з людьми, які потребують нашої допомоги.

Чимало вчених присвятили свої праці аналізу систем державного управління й адміністративно-правовому регулюванню міграційної політики: О. Бандурка, І. Гарна, С. Мосьондз, В. Олефір, С. Саїв, В. Столбовий, Т. Хабриєва, С. Чехович та ін.

У конфліктний та постконфліктний період певна частина населення може стати більш вразливою до ситуацій порушення їхніх прав, потрапляння в складні життєві обставини, перенесення насильства тощо. Сьогодні особливої уваги та психолого-педагогічної підтримки потребують такі групи:

- діти;
- сім'ї, члени яких загинули;
- сім'ї, члени яких поранені;
- сім'ї, члени яких зникли безвісти;
- жінки;
- внутрішньо переміщені особи;
- сім'ї військовослужбовців;
- сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки;
- безробітні;
- особи та члени їх сімей, що зазнають насильства з боку громади за свої переконання [5].

Особливої уваги в такий період потребують саме діти з сімей переселенців.

Сучасний дослідник міграційних процесів Ю. Ф. Гаврушко вважає, що у законодавстві немає єдності в розумінні та застосуванні понять "іммігрант", "емігрант", "шукач притулку", "нелегальний мігрант", "вимушений переселенець", "тимчасовий захист біженців".

Інший дослідник О. А. Гончаренко зауважує, що законодавство України про біженців має певні недоліки, оскільки проблема біженців для України досить нова, і за радянських часів жодної правової бази, яка б могла стати основою при розробці українського законодавства про біженців, не існувало. Так, дослідниця зазначає, що суттєвий недолік містить стаття щодо регулювання правового становища біженця з моменту вилучення у нього довідки про особу, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання про надання їй статусу біженця, у зв'язку з ненаданням йому зазначеного статусу і до видачі відповідної довідки про оскарження даного рішення. Фактично весь час, строк якого також не визначено законом, біженець знаходиться в Україні на нелегальному становищі, тому що не має документів, які легалізують його правове становище". Це зауваження стосувалося Закону України "Про біженців" 2001 року, однак із прийняттям Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" у 2011 році ситуація істотно не покращилась [1].

Тому, можна із впевненістю сказати, що саме в термінологічній плутанині і закладена найголовніша помилка держави в організації допомоги тимчасовим переселенцям. Суспільство прагне пристосувати переселенців до існуючої дійсності, забуваючи про те, що саме держава повинна прагнути задовольнити їх актуальні потреби, такі як потреба у їжі, домівці, а головне, – у безпеці.

Тому сьогодні в Україні існують такі основні поняття, що відображають процеси, які пов'язані з переміщеннями осіб в Україні:

дитина, розлучена із сім'єю – особа віком до вісімнадцяти років, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини [2];

біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання,

національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [2];

внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Конституція України закріплює основні принципи щодо міграції та здійснення реєстрації фізичних осіб, а також окреслює правове поле для нормативних актів, у яких мають конкретизуватися права та свободи громадян, іноземців та осіб без громадянства тощо.

Закон України "Про громадянство України" вибудовано на нормах міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції про скорочення безгромадянства від 30 серпня 1961 року, а тому в ньому враховано життєві умови та інтереси не тільки іммігрантів, а й осіб, що не мають статусу іммігрантів в Україні.

Закон України "Про біженців" спрямований на врегулювання питань щодо встановлення порядку надання та позбавлення статусу біженця, оскарження рішення щодо біженців, права та обов'язки біженців, відповідні повноваження органів виконавчої влади тощо. За визначенням цього закону, "біженець" – це особа, яка не є громадянином України і має обґрунтовані підстави остерігатися, що може стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, яка перебуває за межами держави свого громадянства та не має можливості користуватися захистом своєї країни, або не має громадянства (підданства) і перебуває за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може або не бажає повернутися.

Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" від N 3671-VI, 08.07.2011. Даний закон визначає порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні. У Законі не було передбачено можливості надання додаткового захисту особам, що втікають через збройний конфлікт. Безперечно, збройний конфлікт міжнародного чи неміжнародного характеру можна вважати "обставиною, яка загрожує життю, безпеці чи свободі". Однак таке формулювання, вжите в Законі при визначенні поняття додаткового захисту, на нашу думку, є занадто загальним, і невідомо, чи мав законодавець намір включити ситуації збройних конфліктів до кола таких обставин [2].

Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014. Цей Закон відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Сьогодні велику роль в допомозі тимчасово переселеним можуть надавати і волонтери, і соціальні працівники, і соціальні педагоги, і особливо психологи. Про те соціальний педагог чи психолог це не чарівники з чарівними паличками, які можуть лише одним її помахом вирішити проблеми будь якої людини. Нерозуміння або небажання розуміти та чітко представляти функції цих фахівців в процесі допомоги

населенню постраждалих регіонів, може призвести до вихолощення самої ідеї допомоги конкретній людині з превалюванням лише за кількісними показниками для поліпшення звітності перед вищим керівництвом. Наслідком цього може бути й те, що соціально-психологічним та соціально-педагогічним супроводом з боку соціальних педагогів так і з боку інших фахівців можуть бути перенасичені одні переселенці, а інші (наприклад, яких було розселено у віддалених від міст районах) будуть відчувати її дефіцит. Тому можна із впевненістю сказати, що це мабуть, найперша, хоча й не найголовніша проблема в процесі адаптації вимушених переселенців, зокрема дітей.

У соціально-педагогічній роботі з дітьми та їх сім'ями в конфліктній та пост-конфліктній ситуації важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби, які заключатимуться в основному в межах задоволення саме базових потреб, як то голод, спрага тощо. Далі йдуть потреби у безпеці, приналежності та любові, самоповазі та самоактуалізації. Потреби, які домінують повинні бути більш-менш задоволені, аби людина змогла усвідомити наявність інших потреб і мати мотивацію їх задовольнити. Саме тому провідними повинні стати діагностичний (виявлення цих потреб) та захисний і посередницький напрями професійної діяльності соціального педагога (подальше задоволення потреб клієнтів шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності).

Таким чином, фізіологічні потреби тимчасово внутрішньо переміщених осіб, а в першу чергу дітей, повинні бути достатньо задоволені, щоб виникли потреби в безпеці; фізіологічні потреби та потреби в безпеці і захисті повинні бути задоволені, щоб виникли і були задоволені потреби в приналежності та любові і т. д.

Здійснення соціальними педагогами професійного супроводу дітей з числа тимчасово внутрішньо переміщених осіб, які потребують додаткового захисту. Основне питання для них залишається інтеграція в нове для них освітнє середовище, а також надання психолого-педагогічної підтримки їх батькам з питань захисту прав дитини. Також потребує вирішення організаційно-методичних аспектів роботи соціальних педагогів як спеціалістів психологічної служби закладів освіти в сучасній соціально-політичній ситуації, а також чіткого розуміння ними характеристик нових викликів, пов'язаних із соціально-політичною ситуацією в Україні, та меж власної професійної компетенції у вирішенні актуальних питань соціально-педагогічної роботи у конфліктній та постконфліктній період [5].

Основними напрямами та завданнями соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками у цей період є:

- виявлення дітей, які потребують соціально-педагогічної та/або психологічної допомоги;
- виявлення порушень прав дитини та їх захист;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери уваги, співчуття і співпраці в класних колективах зокрема й у навчальних закладах в цілому;
- формування в учасників навчально-виховного процесу вмінь доречного вираження почуттів та творчого вирішення конфліктних ситуацій; усвідомлення і прийняття відмінностей інших, навичок безпечної поведінки у ситуаціях ризику;
- приділення особливої уваги роботі з учнями із вразливих сімей, що стали тимчасово внутрішньо переміщеними особами; дітьми із сімей, в яких загинули їхні члени внаслідок військових дій; відвідання дитини вдома/за місцем проживання і вивчення умов її життя, виховання і розвитку;
- протидія булінгу (цькуванню, переслідуванню тих, хто має відмінності від домінантної групи, в тому числі й у зв'язку із розбіжністю в поглядах та переконаннях);
- попередження та профілактика жорстокого поводження й насильства в освітньому середовищі (навчальних закладах, сім'ї, соціумі);

- сприяння адаптації дітей-переселенців в нових умовах;
- оптимізація змісту і форм соціально-педагогічної та правової просвіти (в т.ч. щодо прав дітей) педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми;
- сприяння формуванню адекватних знань та уявлень про соціально-політичні події в країні, формування й розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих; умінь орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; підготовка особистості до життя і праці у світі, що швидко змінюється;
- надання консультацій та рекомендацій класним керівникам з оптимізації їхньої діяльності з сім'ями та дітьми в цей період; організація професійної супервізії, методичної підтримки у вигляді буклетів, методичних розробок тощо;
- вивчення можливостей громади щодо надання необхідної допомоги дітям, батькам чи педагогічним працівникам, які її потребують;
- здійснення посередництва між навчальним закладом, сім'ями та територіальними місцевими громадами, застосування міжсекторальної взаємодії і мультидисциплінарного підходу до питань вирішення та попередження міжособистісних конфліктів тощо [5].

Соціальний педагог, який буде працювати з дітьми, які пережили травмуючі події, повинен усвідомити, що в першу, його робота матиме захисний і профілактичний характер та буде спрямована на вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням дотримання прав дитини, та на попередження й протидію негативним факторам, які спричиняють або можуть спричинити поглиблення кризового стану.

При здійсненні захисної діяльності, особливу увагу слід приділяти дітям з числа сімей внутрішньо переміщених осіб, в яких думка і позиція батьків відрізняється від позиції громади, в якій вони тимчасово мешкають або у яку змушені інтегруватися. Небезпека полягає у можливих випадках дискримінації, утисків, різних форм насильства щодо цих людей, а також стосовно їхніх дітей у навчальних закладах чи місцевих громадах.

Так, відповідно до вимог листа Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 р. № 1/9-374 "Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014-2015 навчальному році" соціальні педагоги повинні вжити низку організаційних заходів щодо забезпечення основних прав і свобод дітей з числа сімей внутрішньо переміщених осіб. Зокрема мова йде про сприяння оперативній підготовці необхідних документів для встановлення статусу дитини, визначення її головних потреб, знаходження додаткових ресурсів в громаді, різних інституціях для їх задоволення. Важливим також є сприяння влаштуванню дитини, яка була свідком військових дій та стала сиротою, у прийомні сім'ї чи інші форми виховання. Слід також пам'ятати, що психологічне травмування такої дитини може проявлятися через певний час, тому необхідно приділити належну увагу забезпеченню її соціально-психологічного супроводу у співпраці із практичних психологом.

Соціальний педагог, згідно діючого законодавства (ст. 3 Конвенції ООН про права дитини), у взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами реабілітації, притулками, кримінальною міліцією у справах дітей, опікунськими радами тощо, вживає заходів для оперативного вирішення питань, які пов'язані із індивідуальною ситуацією дитини. Вказана діяльність соціального педагога навчального закладу будь-якого типу, є вкрай важливою і актуальною і для регіонів, де є переміщені діти із зони АТО.

Особливо соціальним педагогам слід звертати увагу на дітей, які не тільки опинилися у гущині подій, а й відчувають себе або насправді були їх безпосередніми учасниками. Необхідно звертати увагу на переживання дітей, які можуть демонструвати підвищений рівень агресії та нетерпимості не тільки до "чужинців", але й часто до тих, хто був серед числа друзів та рідних. Як показує досвід країн, які перебували

в конфліктних ситуаціях, значне зростання насильства в протистояннях призводить до збільшення випадків домашнього насильства, насильства стосовно жінок і дітей як у період розгортання самого конфлікту, так і по його завершенні.

Таким чином, сьогодні суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти (практичних психологів і соціальних педагогів, методистів з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, працівників навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби системи освіти) щодо надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги постраждалим, переселеним, біженцям, членам їх сімей і родичам загиблих в ході АТО. Така робота має бути системною, довготривалою та проводитись на високому науково-методичному рівні. Вона повинна об'єднувати всі соціальні інституції, державні і недержавні організації, групи і окремих індивідів в процесі надання допомоги у здійсненні успішної соціалізації особам чи групам людей у випадках, коли за відсутності належних умов у суспільстві або особистих вад їх соціалізація утруднюється, призупиняється або відбувається у зворотному напрям.

Література

1. Законодавство України про захист прав біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, у світлі її міжнародних зобов'язань // <http://ukrinur.kiev.ua>
2. Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" від 13 травня 2014 року N 1251-VII // <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // <http://zakon4.rada.gov.ua>
4. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні: метод/ рек. – К.: Агентство "Україна". – 2014. – 48 с.
5. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ "Ла Страда-Україна", 2014. – 84 с.

НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧА БАЗА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ

Голуб К.Ю.

Науковий керівник: канд. пед. н., доц. **Сватенков О. В.**

У статті розкритий зміст нормативно-законодавчої бази соціальної підтримки безробітної молоді.

Ключові слова: *молодь, безробіття, соціальна підтримка, закон, нормативно-законодавча база.*

Актуальність. Через економічну кризу дедалі гострішою в Україні стає проблема безробіття. Найскрутніше зараз молодим спеціалістам. Велика частина трудових ресурсів серед молоді не використовується на ринку праці. Роботодавці надають перевагу старшому поколінню, яке має досвід роботи. За даними Державної служби статистики України у 2015 році статус безробітного мали 626,4 ти. Осіб у віці до 35 років. Отже це питання є надзвичайно актуальним і потребує приділення значної уваги з боку держави.

У зв'язку з цим **метою статті** є аналіз законодавчої бази, щодо соціальної підтримки безробітної молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу нормативно- законодавчої бази діяльності соціальних служб з питань сприяння зайнятості молоді складають: Конституція України, Кодекс України про працю, Закон України "Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні", Закон України "Про зайнятість населення" та Закон України "Про вищу освіту" [1. с. 102]

Згідно з статтею 43 Конституції України кожен громадянин має право на працю, що передбачає можливість заробляти на життя працюю, яку він обирає або на яку вільно погоджується.

Кодекс законів про працю України визначає засади і гарантії здійснення громадянами права розпоряджатися своїми здібностями до праці. Він регулює трудові відносини всіх працівників з метою зростання якості роботи, продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва, зміцненню трудової дисципліни. Кодекс законів про працю визначає високий рівень умов праці та всебічну охорону трудових прав працівника.

Закон України "Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні" визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді[3].

За статтею 7 закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" прописано, що: "Держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю.

Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах."

Закон України "Про зайнятість населення" визначає правові, економічні та організаційні засади зайнятості населення, захист його від безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави щодо реалізації громадянами права на працю[2].

В статті 38 закону України "Про вищу освіту" написано, що студентське самоврядування повинно сприяти працевлаштуванню випускників. Зараз ця робота ведеться, але потрібно посилити інформаційні роботи молодіжного центру зайнятості та підвищити рівень співпраці з громадськими студентськими організаціями вищих навчальних закладів (зокрема, студентськими самоврядуваннями, профспілковими комітетами студентів).

Висновок. Спираючись на усе вищесказане та враховуючи статистичні дані щодо рівня безробіття молоді, вважаємо, що на сьогодні гостро постала потреба оптимізації механізмів реалізації законодавчих актів, відповідно до сучасних реалій. Державна політика щодо боротьби з молодіжним безробіттям є недостатньо ефективною. Це підтверджується відсутністю зв'язку між вузами та ринком праці, браком стимулювання роботодавців, які створюють робочі місця для молоді. Зберігається тенденція незайнятості серед молодих людей. В умовах скорочення попиту на робочу силу в усіх галузях господарства державного захисту потребує молодь. Домінуючими факторами при отриманні робочого місця залишаються вимоги професійного досвіду, стажу роботи. Спостерігається відсутність дієвих механізмів підтримки молоді у започаткуванні власного бізнесу.

Література

1. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 252 с.
2. Закон України "Про зайнятість населення".

3. Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні".

4. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Офіційний сайт державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dcz.gov.ua

ВПЛИВ СУЧАСНИХ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ

Дзюба І.С.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Сватенков О. В.

В даній статті проаналізовано вплив мультиплікаційних фільмів на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку, а саме: на формування їх світогляду, картини світу, системи цінностей.

Ключові слова: соціалізація, молодший шкільний вік, мультиплікаційні фільми, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. Мультиплікаційний сюжет є одним з найбільш продуктивних засобів роботи з дітьми, а мультиплікаційні образи – своєрідними морально-етичними еталонами для дитини. Мультфільм володіє всіма характеристиками, необхідними для його сприйняття маленьким глядачем: наочністю, яскравістю, фантастичністю, динамічністю сюжету та простотою сприймання. Тому першочерговим завданням дорослих є добір та показ дитині лише якісного мультиплікаційного медіа, що сприятиме її всебічному розвитку та соціалізації.

Однак потрібно зважати на те, що мультиплікаційна продукція містить низку ризиків, які позначаються не лише на моральному розвитку, а й на психологічному здоров'ї дітей загалом. Діти молодшого шкільного віку активно вбирають той інформаційний "меседж", який транслюється з екранів телевізорів і моніторів комп'ютерів, але не вся інформація, що надходить, є зрозумілою для дитини. Ця обставина служить певним смисловим бар'єром між маленьким глядачем і неякісним, непотрібним медіа продуктом. Однак мультиплікація нівелює майже всі смислові бар'єри, сприяючи засвоєнню дитиною пропонованого екранного продукту без урахування його відповідності віковим та психологічним особливостям дитини [2].

Проблемою деструктивного впливу медіа на особистість займаються такі вітчизняні науковці: Н.Богомолова, Л.Козирєва, В.Моляко, О.Петрунко, Л.Тимофєєва, Л.Чорна, А.Шариков та ін. Роботи вітчизняних дослідників Н. Богомолова, В. Моляко, Л. Чорної присвячено проблемі деструктивного впливу медіа-засобів на розвиток особистості у сучасних умовах. Згідно досліджень А. Тарасова та С. Шебанової, тривалий перегляд сучасного телевізійного медіа сприяє появі низки деструктивних психологічних феноменів, серед яких одним з основних є формування надмірної агресивності у маленьких глядачів [3].

Мета статті полягає у визначенні основних ризиків та можливих соціально-педагогічних та психологічних проблем, пов'язаних із споживанням дітьми сучасної мультиплікаційної продукції.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація – процес входження людини в суспільство разом із його соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини. Крім того, відбувається перетворення природжених, природних рис, а також

засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм та цінностей, які існують у суспільстві [4]. Даний процес відбувається протягом усього життя людини, але основи успішної соціалізації закладаються в дитинстві.

Відомо, що риси характеру особистості, місце її в системі соціальних відносин багато в чому залежать від змісту мотиваційно-цільових особливостей прочитаних у дитинстві книжок, переглянутих фільмів, мультфільмів і телепередач, улюблених ігор, іграшок тощо. Очевидно, що мас-медіа, їхня постійна динаміка змінюють дитяче сприйняття й істотно впливають на процес соціалізації. Поза процесом соціалізації з батьками та найближчим соціальним оточенням діти сприймають окремі явища реальності через медіа. Одержуючи все більший досвід і знання, діти певним чином оцінюють події на екрані, персонажів, визначають їхню "реалістичність – нереалістичність". Тому з кожним роком засоби масової інформації займають все міцніші позиції у процесі входження дитини у суспільство, формуванні оцінних суджень про навколишній світ.

Діти стикаються з казковими героями на сторінках книг, на телевізійних екранах при перегляді художніх фільмів і, найчастіше, мультиплікаційних фільмів. Таким чином, мультфільм став сьогодні для дитини одним з основних носіїв і трансляторів уявлень про світ, про відносини між людьми і норми їх поведінки [5].

В цілому, можна відзначити, що мультиплікаційні фільми формують у дітей первинні уявлення про добро і зло, еталони гарного і поганого поведіння. Персонажі мультиплікаційних фільмів демонструють дитині найрізноманітніші способи взаємодії з навколишнім світом. Через порівняння себе з улюбленими героями дитина має можливість навчитися позитивно сприймати себе, справлятися зі своїми страхами і труднощами, шанобливо ставитися до інших. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють виховувати дітей: підвищувати обізнаність, розвивати мислення і уяву, формувати світогляд.

В даний час у зв'язку зі стрімким розвитком засобів масової інформації відбувається постійне збільшення каналів на телебаченні, зростає кількість зарубіжних художніх та мультиплікаційних фільмів.

Сучасна мультиплікація має ряд особливостей: яскравість і образність; стислість і динамічність зміни образів; присутність реального і фантастичного, добрих і злих сил; анімізм (уособлення неживих предметів, наділення тварин і рослин людськими здібностями) [1].

Поруч із позитивними прикладами сучасних мультфільмів, які формують у дітей такі риси та ціннісні орієнтації як уміння дружити, альтруїзм, повага і любов до ближнього, взаємодопомога, взаємовиручка, робота в команді, доброзичливе ставлення до навколишнього середовища, любов до батьків і дітей, цінність сім'ї тощо, спостерігаємо й негативні – сюжети яких часто містять зовсім недитячі складові: бійки, смерть, вбивство, кримінальні сутички. Наприклад: "Трансформери", "Людина-павук", "Супермен", "Черепашки Ніндзя".

Розглянемо можливі наслідки впливу таких мультфільмів:

- головні герої мультфільму агресивні, вони прагнуть завдати шкоди оточуючим, нерідко калічать або вбивають інших персонажів, причому подробиці жорстокого, агресивного ставлення багаторазово повторюються, детально розкриваються. Наслідком перегляду такого мультфільму може стати прояв жорстокості, безжалісності, агресії дитиною в реальному житті;

- девіантна поведінка героїв мультфільму ніким не карається. У підсумку, у дитини закріплюється уявлення про допустимість подібних форм поведінки, розхитуються еталони гарного і поганого вчинку, прийнятної і неприйнятної поведінки;

- демонструються небезпечні для життя дитини форми поведінки, повторювати які в реальній дійсності недоцільно і небезпечно. Перегляд таких прикладів для

наслідування може обернутися для дитини зниженням порогу чутливості до небезпеки, а значить потенційними травмами;

- транслюються форми нестандартної напіврольової поведінки: істоти чоловічої статі ведуть себе як представниці жіночої статі і навпаки, надягають невідповідний одяг, проявляють особливий інтерес до подібних собі по статі персонажах;

- поширені сцени зневажливого ставлення до людей, тварин, рослин. Показано безкарне знущання, наприклад, над старістю, немічністю, безпорадністю. Ефект систематичного перегляду таких мультфільмів проявляється у формі цинічних висловлювань, непристойних жестів, непристойної поведінки: грубість дитини;

- використовуються несимпатичні, а часом, навіть, потворні герої. У випадку, коли всі персонажі жахливі, потворні, страшні незалежно від їх ролі, у дитини немає чітких орієнтирів для оцінки їх вчинків. Крім того, коли дитина змушена наслідувати, ідентифікувати себе з несимпатичним головним героєм – неминуче страждає внутрішня самооцінка дитини.

Відзначимо, що мультфільм сам по собі не поганий і не хороший; те, що дитина винесе з перегляду мультфільму, який досвід вона отримає, залежить від дорослих. В даний час, коли комп'ютери, Інтернет і телевізор є практично в кожній родині, більшість дітей можуть самостійно отримувати потрібну їм інформацію. Дуже важливо не пускати процес виховання дитини на самоплив, приділяти дитині якомога більше часу. Важливо, щоб батьки розуміли які мультфільми підходять для перегляду їх дитині.

Висновки. Засоби масової інформації здійснюють неоднозначний, суперечливий вплив на соціалізацію дітей, оскільки мають як позитивні, так і негативні сторони. Завданням педагогів та батьків є формування та удосконалення активної, вдумливої, свідомої особистості, тому що тільки на основі сформованих стійких і визначених інтересів, установок, діти зможуть свідомо сприймати, аналізувати та синтезувати потік інформації, узагальнювати побачене, вибірково ставитися до перегляду програм, що і сприятиме їх повноцінній соціалізації.

Література

1. Лорензини Л. Дети и мультики / Л. Лорензини // Психолог и я. – 1994. – № 12. – С. 4-5.
2. Мелкозёрова Е. В. Возможности мультипликации как вида современного искусства при обучении и воспитании дошкольников / Мелкозёрова Е. В. // Міжнародний журнал експериментальної освіти.- № 6-1.- 2014.
3. Петрунько О. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі: Монографія / Ольга Володимирівна Петрунько. – Полтава: Укрпромторгсервіс, 2010. – 480 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / О.В. Безпалько, Зверева І.Д., Харченко С.Я. та ін. За ред. проф. І.Д.Зверєвої – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Соколова М.В. Персонажи современных мультфильмов в играх и игрушках детей / Соколова М.В // Психологическая наука и образование. 2011. №2. – С. 68-74

ДІАГНОСТИКА ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ УЧНІВ РАНЬОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Дудник Є.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Лісовець О.В.

Однією з найактуальніших соціально-педагогічних проблем в сучасній школі є проблема важковиховуваності. Багато підлітків в умовах сучасної школи не піддаються педагогічним впливам, спостерігаються хуліганство, правопорушення, неорганізованість, недисциплінованість.

Метою даної статті є аналіз методик, які можна використати для діагностування важковихованості підлітків. Відповідно до мети формулюємо такі завдання: з'ясувати сутність поняття "важковихованість", проаналізувати методики, які допомагають виявити важковихованість підлітків.

У загальноприйнятому розумінні до важковиховуваних відносяться фізично здорові діти, у поведінці яких спостерігаються неорганізованість, недисциплінованість, хуліганство, правопорушення, опір виховним впливам. Процес виховання являє собою складну взаємодію вихователів та вихованців, основу на взаєморозумінні та позитивних взаємостосунках. Послаблення виховного впливу здебільшого призводить до посилення негативних впливів оточуючого середовища.

У результаті, знижується рівень вихованості дитини, виникає та закріплюється стан її невихованості, педагогічної занедбаності. Якщо взаємодія та позитивні взаємостосунки у системі "вихователь – вихованець" не відновлюється, педагогічна занедбаність може перерости у соціальну, тобто від непокори щодо педагога дитина переходить до порушення норм та вимог суспільства. Дитина, підліток, що не піддається, або важко піддається вихованню, стає важким у виховному відношенні, важковиховуваним.

Одним з найбільш складних і відповідальних етапів роботи з важкими дітьми вважається етап діагностування. Від правильності вибору методів діагностики залежить адекватність постановки діагнозу щодо типу важковихованості, а отже і доцільність вибору методів корекційної роботи і досягнення правильного результату, успіху у виправленні особистості важковиховуваної дитини.

Ю. Клейберг, погоджуючись з думкою К. Роджерса, підкреслює: "...в наш час не можна стверджувати, що певний один підхід або метод є "найкращим" і "єдино правильним"...лише застосування різноманітних методів може дати об'єктивні знання [1, 139]. Тому, підтримуючи наведену точку зору, розглянемо сукупність методів діагностики важковиховуваних учнів.

На думку Ю. Клейберг, соціальний педагог повинен володіти найрізноманітнішими методами діагностики – як високоформалізованими (техніками типу тест Векслера, опитувальних Кеттела), так і низькоформалізованими (спостереження, бесіда, проективні методики та ін.).

Зокрема, продуктивною є "Методика вивчення особистості дезадаптованого підлітка і його найближчого оточення", яка передбачає в ході спостережень, бесід з самим учнем, його сім'єю, однолітками, вчителями, з'ясування статусу та соціального розвитку підлітка [1, 139].

Не менш ефективними методами діагностики важковиховуваних учнів, які пропонує Ю. Клейберг, є:

1. Опитувальник Т.М. Ахенбаха (анкета для батьків дітей 4-18 років) з метою встановлення "портрету дитини", що склався в уяві її батьків.

2. Карта психологічної характеристики особистісного розвитку підлітка, за допомогою якої з'ясовуються: загальні відомості про дитину; відомості про сім'ю і взаємини в ній; прояви особистісних якостей у поведінці дитини (спрямованість інтересів, ставлення до справи, до людей, до себе, вольові якості, становище дитини в дитячому колективі) [1, 139].

3. Карта спостережень, що дає змогу виявити такі негативні явища, як недовіра до людей, речей, ситуацій; депресія; замкненість в собі; тривожність і ворожість по відношенню до дорослих; тривожність і ворожість по відношенню до дітей; недостатність соціальної нормативності (асоціальність); непосидючість; емоційна напруга; невротичний симптом; несприятливі умови середовища; відхилення в сексуальному, розумовому та фізичному розвитку; хвороби та органічні порушення. Дана методика являє собою план різнобічних спостережень за дитиною [1, 140-141].

Також для виявлення важковихованості учня рекомендується методика В.М. Оржеховської, яку можна використовувати для спільної роботи практичного психолога, соціального педагога та класного керівника.

Для роботи з важковиховуваними дітьми доцільно використовувати патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО) А. Лічко, який виділяє 11 типів акцентуацій характеру. Спрощений та більш доступний у роботі для діагностики акцентуацій особистості є опитувальник Х. Шмішека, в основу якого покладено концепцію "акцентуацій особистості" К. Леонгарда. Окрім того, багатофакторний опитувальник особистості Р. Кеттела – тест практичний та універсальний – дає багатоаспектну інформацію про особистість. Продуктивним є і тест "ВВНД" (властивості вищої нервової діяльності), що його успішно використовують психологи вже понад 15 років.

А. Кочетов у своїй книзі "Робота з важкими дітьми" пише, що "дослідники під важковихованістю розуміють педагогічну занедбаність такого рівня, при якому подальший соціальний розвиток неповнолітнього відбувається таким чином, що створюються внутрішні передумови для деформованого сприйняття ним соціальних норм, виникає потреба зберегти негативне в своєму духовному світі всупереч соціально-педагогічним впливам" [2, 21–33].

У нашому дослідженні ми використали дитячий варіант особистісного тесту Р. Кеттела та анкетування за комплексною психолого-педагогічною експрес-діагностикою соціально-педагогічної занедбаності, розробленої Н. Перешеїною та М. Заостровцевою що і пропонувала Р. Овчарова (МЕДОС).

Комплексна психолого-педагогічна діагностика – це поглиблений і усебічний аналіз особи дитини, спрямований на виявлення властивих їй позитивних сторін і недоліків, їх причин, а також на рішення практичних завдань: гармонізацію розвитку особистості і підвищення ефективності цілісного педагогічного процесу.

Підсумком комплексної психолого-педагогічної діагностики повинен стати психолого-педагогічний діагноз, який відповідає на наступні питання:

1. Чи має місце соціально-педагогічна занедбаність дитини?
2. На що спертися у виховно-освітній, профілактичній і корекційній роботі з дитиною?
3. Що в дитині не розвинене, схильне до деформації через соціально-педагогічну занедбаність?
4. У чому можливості зміни соціально-педагогічної ситуації розвитку дитини?
5. Хто і що повинен робити?
6. Якими шляхами, засобами, методами?
7. Який можливий результат (прогноз розвитку дитини) при використанні методів профілактики і корекції або їх відсутності? [3, 405-406].

Дослідження проводилось у загальноосвітній школі № 3 м. Славутич з учнями 6 класу (29 учнів). Учні 6 класу – це ранній підлітковий вік – 11-12 років. Тому нами було використано дитячий варіант особистісного опитувальника Р. Кеттела для порівняльного дослідження особливостей особи занедбанної дитини.

Відповідно до висновків за всіма шкалами за результатами анкетування комплексної психолого-педагогічної експрес-діагностики соціально-педагогічної занедбаності, розробленої Н. Перешеїною та М. Заостровцевою, соціально-педагогічна занедбаність діагностується при наявності збігів по I, IV, V і однієї зі шкал, що залишилися, (II, III) або по всіх шкалах. Таких дітей виявилось восьмеро – ЄО-35 збігів, ЗА1-22, БЮ-50, ДС-32, НА-51, ПВ1-17, ПВ2-23, СА-42.

При легкому ступеню занедбаності кількість збігів становить 10-25%, при вираженому ступеню – 25-50%, при високому – 50% і більше. Всі учні характеризуються легким ступенем занедбаності.

Для того, щоб дійсно підтвердити цей соціально-педагогічний діагноз, ми маємо порівняти результати з особистісним тестом Р. Кеттела. Порівнюючи ці результати приходимо до наступних показників: шість співпадінь з восьми – учні ЄО та ПВ2 за тестом Р. Кеттела мають нервову напруженість; учні ЄО, ЗА1 та ПВ1 – легко виводяться з рівноваги; учні ЗА1, ДС, ПВ1, ПВ2 – нереалістичні, потребують підтримки, схильні впливам середовища; учні ДС та НА – не вміють контролювати свою поведінку; ПВ2 – учень боязкий та сором'язливий.

Тобто, по двох показниках тесту Р. Кеттела є співпадіння з тими учнями, у яких був визначений легкий ступінь занедбаності за анкетуванням комплексної психолого-педагогічної експрес-діагностики соціально-педагогічної занедбаності, розробленої Н. Перешеїною та М. Заостровцевою.

Для соціального педагога це учні, які потребують додаткової уваги, психолого-педагогічної допомоги. Відповідно до показників тестування та анкетування ми рекомендуємо адаптований варіант корекційно-розвивальної програми "Я не такий, як усі" для роботи з підлітками від 11 до 13 років. Мета програми: мобілізація внутрішніх ресурсів, вміння співпрацювати з однолітками, вчителями та батьками, подолання конфліктних ситуацій. Підвищення мотивації до навчання; самовиховання та саморозвиток учнів.

Завдання програми:

- навчання учнів прийомів спілкування, стимулювання розвитку їх комунікативної культури;
- формування вміння конструктивно діяти у конфліктних ситуаціях;
- формування мотивації самовиховання та саморозвитку, забезпечивши її необхідними психологічними ресурсами та засобами [4, 7-8].

Висновки:

Проведена діагностична робота дозволила виявити і проаналізувати специфіку важковиховуваності дітей раннього підліткового віку на прикладі загальноосвітнього закладу. Найбільш характерні для них відхилення зумовлюють важковиховуваність і проблемність дитини і відносять її до "групи ризику": учні легко виводяться з рівноваги, нереалістичні, потребують підтримки, схильні впливам середовища, не вміють контролювати свою поведінку. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми перевиховання важковиховуваних учнів раннього підліткового віку. Подальшого вивчення і наукового обґрунтування вимагають питання розробки технології корекційної роботи з важковиховуваними школярами, практичної реалізації системи соціально-педагогічної підтримки і соціального супроводу таких учнів.

Слід також наголосити на тому, що від правильності вибору методів діагностики залежить адекватність встановлення типу важковиховуваності, а отже вибору методів корекції негативної поведінки, тобто досягнення бажаного результату роботи. Потрібно брати не менше двох методик, щоб можна було порівняти результати і впевнитися, що вони правдиві.

Прояви важковиховуваності в поведінці підлітків є соціально педагогічною проблемою, яка вимагає послідовного й ефективного вирішення. Необхідність своєчасного виправлення відхилень у поведінці дітей усвідомлюється широкою громадськістю: вченими, педагогами, психологами, медиками, працівниками правоохоронних органів. Вони наголошують на тому, що діагностика важковиховуваності учнів раннього підліткового віку є одним із пріоритетних завдань системи суспільного і сімейного виховання та передбачає внесення відповідних змін у свідомість і поведінку дітей.

Література

1. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навчальний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів / за ред. О.М. Полякової. –

Суми : Університетська книга, 2009. – 346с.

2. Кочетов А.И. Работа с трудными детьми: Книга для учителя. / Кочетов А.И., Верцинская Н.Н. – М.: Просвещение, 1986. – 160 с.

3. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 480 с.

4. Лавровська С.М. Корекційна робота з агресивними дітьми // Шкільному психологу усе для роботи. – 2014. – №1(61). – С.7-11.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Желіба А.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Конончук А.І.

У статті розкривається вплив туристичної діяльності на розвиток особистості підлітка, висвітлюються педагогічні принципи організації туристичної діяльності.

Ключові слова: туристична діяльність, естетичне виховання, життєва компетентність.

Актуальність. В умовах сучасних соціально-економічних перетворень в нашій країні підростаючому поколінню особливо необхідні морально-психологічна стійкість, почуття громадянської і соціальної відповідальності, здатність приймати життєво важливі рішення. У зв'язку з цим визначилося досить актуальне педагогічне завдання – формування життєвої компетентності підлітків – здатності ефективно діяти в повсякденному житті, відповідати його вимогам і змінам, тобто зберігати високий рівень розумової діяльності і адекватно взаємодіяти з оточуючими людьми в різних умовах. Зазвичай підлітковий вік називають перехідним. У цей час підлітки шукають себе та свої цілі в житті.

У зв'язку з цим, **метою даної статті** є визначення соціально-педагогічного потенціалу туристичної діяльності та її вплив на розвиток підлітків в контексті розвитку життєвих компетентностей.

Вклад основного матеріалу. Ефективним засобом відпочинку та виховання учнів є залучення їх до туристичної діяльності, що є одним із основних засобів збільшення рухової діяльності. Вона підвищує емоційний стан, знімає почуття втоми та відновлює працездатність. Різні види туристичної діяльності розвивають фізичні якості (силу, швидкість, витривалість, гнучкість, спритність, швидко-силову якість); сприяють вивченню та вдосконаленню життєво важливих умінь і навичок; виховують волюві якості: наполегливість, дисциплінованість, впевненість у власних силах, цілеспрямованість і т.д.

У цих аспектах дослідженням туристично-краєзнавчої діяльності займалися такі вчені, як : В.А. Герд, Н.А. Гейніке, Б.Є. Райков, А.А. Остапець-Сवेशніков, Г.С. Усискін, С.О. Шмідт, Ю.С. Константинов, В.М. Куликов та ін.

Виховання особистісної зрілості підлітка відбувається шляхом розвитку самосвідомості особистості, тобто становлення в людині образу його "Я", у якому є три компоненти: пізнавальний (знання себе), емоційний (оцінка себе) та поведінковий (ставлення до себе) (А.Н. Леонтьєв). Туристична діяльність дає можливість розвиватися всім цим трьом компонентам.

Так, у туристичній діяльності створюються умови для пізнання себе і роботи над собою в процесі активної співучасті у виробленні, аналізі, реалізації дій з

вирішення тактичних і технічних завдань поведінки, дій в нестандартній обстановці або в екстремальній ситуації.

Розвиток особистості – складний і тривалий процес, в якому зовнішні впливи і внутрішні сили, постійно взаємодіючи, міняють свою роль в залежності від стадії розвитку. До моменту приходу дітей в туристичний гурток, внутрішнє домінує над зовнішнім. Підліток вже керується певними принципами і виходить з намічених ним перспектив життя. Найхарактернішим в цей період є формування переконання і життєвих ідеалів, становлення самостійності, критичного ставлення до людей і до самого себе. У процесі неформального спілкування в туристичній групі, спеціальних занять, бесід біля вогнища активно відбувається самопізнання особистості.

Туризм, з точки зору теорії фізичного виховання, поряд з фізичною культурою і спортом є важливим засобом виховання впливу на дітей і підлітків. У науково-педагогічній літературі немає єдиного визначення дитячо-юнацького туризму. Наприклад, "Кишеньковий довідник туриста" дає таке визначення: "Туризм – наймасовіша форма активного відпочинку та оздоровлення трудящих, один з важливих засобів виховання радянських людей". [7, с. 3]

I.M. Пілат зазначає: "... в сучасних умовах під шкільним туризмом і краєзнавством слід розуміти туристично-краєзнавчу діяльність учнів, що виходить за рамки навчальних програм і організований школою та позашкільними установами, громадськістю з метою забезпечення педагогічно доцільного використання їх позаурочного часу. Зазначену діяльність характеризують: соціально-оздоровча, пізнавально-виховна та спортивно-оздоровча спрямованість, широта міжколективних і внутрішньоколективних відносин, в які вступають учні; безпосередній зв'язок цих відносин з "ближнім" і "далеким" соціальним та географічним середовищем". [5, с.20]

Однак як перше, так і друге визначення мають певні недоліки: перше не розкриває пізнавальну сторону туризму, друге – не вказує на те, що таке туристично-краєзнавча діяльність: засіб, форма чи метод? Більш повним є визначення Грабовського Ю.А., в якому дитячо-юнацький туризм трактується як засіб гармонійного розвитку підлітків та юнаків, що реалізовується в формі відпочинку та суспільно корисної діяльності, характерним компонентом якого є подорож (екскурсія, прогулянка, похід, експедиція). [1, с. 137]

Це визначення, насамперед, вказує на те, що в туризмі повинні інтегруватися такі основні аспекти виховання, як моральний, трудовий, естетичний, фізичний, патріотичний, інтернаціональний, інтелектуальний.

"Важливою умовою розвитку потреб, – роз'яснює А.Г. Ковальов, – є перехід від репродуктивної до творчої діяльності, що не тільки зміцнює позитивні емоційні відносини особистості до неї, але і веде до визнання даної діяльності основним покликанням особистості". [2, с. 138]

Невід'ємною частиною туристично-краєзнавчої діяльності є естетичне виховання, яке починається зі спілкування з рідною природою. Це складний психологічний процес. К.Д. Ушинський писав, що в любові людини до рідних йому місць проявляється "глибокий, повний думки й почуття голос рідної природи". Ось що думав про вплив природи на душу дитини К.Д. Ушинський: "Називайте мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко суперничати впливу педагога, що день, проведений дитиною серед гаїв і полів, коли її голову опановує якийсь п'яний туман, в теплій волозі якого розкривається його молоде серце для того, щоб безтурботно і несвідомо вбирати в себе думки і зародки думок, потоком ллються з природи, що такий день вартий багатьох тижнів, проведених на навчальній лаві". [6, с. 52-53] Це запис з юнацького щоденника великого педагога. Туризм вчить бачити, "пробувати на смак" природу, спостерігати і описувати її. Легкий поворот стежки, стрункі сосни, косогір, порослий зеленою

муравою, закрут річки та інші картини природи викликають у підлітка захоплення. На природі народжуються глибокі думки, філософські узагальнення.

Досить цікавим є вплив туристичної діяльності на важковиховуваних підлітків. Так, О. Остапець зазначає, що великий позитивний вплив має туристична діяльність на педагогічно занедбаних підлітків. Труднощі більшості підлітків формуються поступово, але яскраво, відкрито виражаються в підлітковому віці. У цей період особисті претензії важковиховуваних підлітків гостро стикаються з негативною оцінкою їх поведінки класом, з незадовільними соціальними очікуваннями колективу. Виникає конфлікт спочатку внутрішній, у свідомості підлітка, який намагається боротися з собою, краще навчатися, брати активну участь у громадській роботі, тобто прагне зайняти гідне місце в колективі. Проте серйозні прогалини в навчанні, як правило, не дозволяють більшості важковиховуваних підлітків самостійно вирішити внутрішній конфлікт, і тоді він, як правило, переходить у другу фазу – зовнішню конфліктну ситуацію, коли підліток прагне утвердити себе в тому, що йому легше дається і що може бути зазначено однолітками як щось оригінальне, як прояв його особистості. Якщо позитивної, доступної для важкого підлітка діяльності в школі не організовано (як правило, більшість педагогічних колективів вважає суспільно-корисну роботу справою благополучних учнів), то найчастіше він проявляє себе в негативній поведінці [3].

Утвердження в колективі однолітків через навчальний процес – шлях важкий і для підлітка, і для педагога. Становлення особистості через більш доступні для підлітка види діяльності, у тому числі й туристичну, йде значно легше і швидше. Туризм успішно пов'язує підлітка з навчальною діяльністю. Вчителю це дає можливість використовувати туризм як засіб розширення кругозору підлітка, накопичення ним знань, формування інтересу до навчання, природи, самопізнання і самовиховання.

Надаючи підлітку більш легкий для нього, ніж навчання, вид діяльності, школа дає йому можливість показати себе в цій роботі. Через туристичну діяльність підліток може відновити втрачені позиції. Ставлення до нього однокласників і педагогів змінюється в поході і пізніше переноситься на шкільну обстановку. Важковихований підліток повертається до нормального шкільного життя: припиняє прогулювати, стає дисциплінованим, бере активну участь в суспільно корисній діяльності, проявляє інтерес до окремих предметів і як кінцевий результат змінює ставлення до навчання.

Учений та дослідник Б.П. Пангелов виділяє основні функції сучасного туризму, а саме: виховну, розвивальну, пізнавальну, соціалізаційну та рекреаційну. Кожна з них безперечно має педагогічне значення.

Важливим для становлення особистості у підлітковому віці є виокремлення таких видів туризму:

а) за характером подорожей – гірський, сухопутно-рівнинний, підземний (печерний), водний, підводний, комбінований;

б) за способом пересування – пішохідний, гірсько-пішохідний, лижний, велосипедний, водний, вітрильний, автомобільний, мотоциклетний, кінний;

в) за змістом – прогулянки, подорожі, екскурсії, експедиції, табори, зльоти;

г) за тривалістю – одноденні походи, дводенні (походи вихідного дня без нічного відпочинку та з відпочинком) і багатоденні;

ґ) за масштабом – місцеві мандрівки (у межах району, області, краю) і далекі (райони, віддалені від місця проживання);

д) за організацією мандрівок – плановий і самодіяльний;

е) за метою – пізнавальний, оздоровчий, спортивний та агітаційно-масовий [4].

Сьогодні у виховному процесі загальноосвітньої школи і позашкільних закладів є чималий арсенал форм і методів роботи, які використовують ті чи інші види туристичної діяльності.

Основними формами туристичної роботи є заняття гуртків(секцій), прогулянки, екскурсії, походи, подорожі і експедиції. Існують й інші форми: зльоти, змагання, конференції, вечори, збори в туристичних таборах.

Заняття в гуртках передбачає вивчення теорії, методики і практичних навичок туристично-краєзнавчої роботи. Найпростіша форма туристично-краєзнавчої діяльності – прогулянки, які доступні для широкого кола людей.

Екскурсії – це відвідування будь-якого об'єкту з науковою, або навчальною метою. Прогулянки та екскурсії можуть бути самостійними заходами, або ж складовою туристичної подорожі чи походу.

Туристичні походи передбачають переміщення активним способом за маршрутом, який може проходити як територією рідного краю так і віддалених районів країни і за її межами. За тривалістю походи можуть бути одно-, або трьохденними. За змістом – навчально-тренувальні або тематичні. Можливе й поєднання цих напрямів.

Подорожі – це багатоденні походи, або далекі багатоденні екскурсії. Туристично-краєзнавчі експедиції, як правило є далекими екскурсіями з метою дослідження певних об'єктів природи чи культури, або ж з метою виконати певну суспільно-корисну роботу.

Аналіз сучасної практики туристичної діяльності вказує на те, що організаційно туристична діяльність складається з трьох частин: підготовки, проведення і підведення підсумків. Перша частина циклу включає господарську, туристсько-краєзнавчу і фізичну підготовку. Друга – власне туристичний захід, наприклад похід за зазначеним маршрутом з використанням активних чи пасивних засобів переміщення, збір основного краєзнавчого матеріалу, суспільно корисну (краєтворча) працю на маршруті. Третій цикл туристичної діяльності включає підведення підсумків заходу, підготовку звіту і звіт перед іншими туристичними групами чи навчальним колективом.

Технологія організації цих циклів однакова для походів, далеких екскурсій, подорожей і експедицій тощо. Для підлітків основними формами туристичної діяльності є походи, які, як правило, вимагають більш тривалої підготовки (від одного дня до декількох тижнів і від одного місяця до двох-трьох місяців). Для проведення підготовки походу потрібно затратити від двох – тижнів до двох – трьох місяців, в залежності від протяжності, складності маршруту і поставленої мети.

Організація та розвиток туристичної діяльності підлітків будуються на педагогічних принципах, які служать керівництвом при визначенні змісту, організації, методів навчання і виховання і відображають, з одного боку, спільні цілі і завдання, що стоять перед суспільством, з іншого боку, загальні закономірності процесу навчання і виховання. Це такі принципи, як:

- принцип цілеспрямованості;
- принцип науковості;
- принцип колективної діяльності;
- принцип послідовності та систематичності;
- принцип міцності засвоєння знань, умінь та навичок.

Висновки. Розвиток і популяризація дитячо-юнацького туризму мають важливе значення, оскільки він сприяє всебічному розвитку особистості: підвищенню інтелектуального рівня, виробленню здатності сприймати красу навколишнього світу, глибшому вивченню історичної і культурної спадщини країни, формуванню почуттів національної самосвідомості, пошани і терпимості до побуту і звичаїв інших національностей і народів тощо. Важливий туризм і як засіб зняття фізичної втоми, психологічного напруження і стресів. Це одна з найефективніших оздоровчих технологій, яка забезпечує формування здорового способу життя людини і суспільства.

Відомо, що життєва компетентність – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту. Життєва компетентність передбачає свідоме і несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, вона пов'язана з самовдосконаленням людини. Тому досить важливим є розповсюдження та популяризація туристичної діяльності серед підлітків, адже вони – наше майбутнє.

Література

1. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм: навч. посібник / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 304 с.
2. Ковальов А.Г. Психологія особистості/ А. Г. Ковальов. – М.: Наука, 1970. – С.138.
3. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведенческой деятельности учащихся: методические рекомендации / А. А. Остапец. – М.: РМАТ, 2001. – 87 с.
4. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристичних походів / Б. П. Пангелов // Позакласний час. – 2004. – № 11 – 12. – С.31- 48.
5. Пилат І.М. Позашкільна туристично-краєзнавча робота як фактор морального виховання підлітків: автореферат дисертації кандидата педагогічних наук: 13.00.05/ І. М. Пилат. – М., 1971. – 20 с.
6. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. Т.11. – М-Л.: Издательство АПН РСФСР, 1952. – С. 52-53.
7. Штюрмер Ю. А. Кишеньковий довідник туриста / Ю. А. Штюрмер. – М.: Профвидавництво, 1970. – С. 3-5.

ДІТИ ЗОНИ РИЗИКУ ЯК ОБ'ЄКТИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Жовта І.С.

Науковий керівник: канд. пед. н., доц. Хлєбїк С.Р.

У статті, на основі аналізу наукової літератури розглянуто поняття групи ризику та зони ризику, а також основні проблемні групи дітей, які належать до даної категорії.

Ключові слова: ризик, зона ризику, група ризику, соціальний ризик, обдаровані діти, межа ризику.

Становище дітей у нашій країні на сьогоднішній день характеризується великою кількістю проблем, в числі яких невирішеними лишаються проблеми соціальної адаптації дитини, здатної комфортно інтегруватися в соціум який змінюється. Виникає потреба в оздоровленні педагогічного простору дитини, в якому він знаходиться в той чи інший період. Саме тому ми вирішили взяти до уваги таку категорію дітей як підлітки.

Важливим підсумком науково-дослідницької діяльності останніх десятиліть стала увага до таких ситуацій і станів в розвитку зростаючої людини, яке кваліфікується як ситуації і стани ризику [3, с. 55].

Ризик (фр. Resque – небезпека) – ймовірність настання негативного наслідку або міра очікування неблагополуччя. Поняття ризику – ширше, ніж просто ймовірність. У будь-якій діяльності мають місце свої ризики, які необхідно враховувати і запобігати їх виникненню, сприяти зниженню негативного впливу[2, с.74]. Тобто виходячи з цього можна сказати, що ризик – це вірогідність реалізації негативного впливу в зоні перебування людини.

Однією з малодосліджених категорій є дослідження зони ризику. У вітчизняній літературі на питання зони ризику звертали мало уваги, тому щоб зрозуміти особливості цього питання ми звернулися до зарубіжних науковців таких як Алексеєнко, С.Ю.Дроздов, М.Крутер, С.В.Тітова та інші.

Термін група ризику виник відносно недавно. Л. Антонова у своїй статті "Дети группы риска как социально-педагогический феномен" стверджує що термін діти групи ризику прийшов на зміну м'якшому терміну "важкі діти", і він став характеризувати найпроблемнішу групу школярів. Власне сама поява "дітей групи ризику" спочатку в журналістиці, потім і в професійній літературі емоційно зв'язане саме з уявленнями, що подібних речей "не має бути в радянській школі". Категорія дітей групи ризику виникла лише в 1990 роках [1, с.29].

Досить широку визначення дітей групи ризику робить Н. Холодецька. Вона пропонує таку класифікацію дітей даної категорії:

Перша категорія дітей "групи ризику" – діти, де основним фактором впливу є негативний життєвий досвід. Цих дітей можна визначити вже із зовнішнього вигляду: неохайно одягнуті, недоглянуті.

Друга категорія дітей із "групи ризику" – діти, яким притаманні відхилення в емоційній і вольовій сферах, аномалії у формуванні характеру (акцентуації характеру), що при повному збереженні інтелекту обумовлює великі труднощі у спілкуванні, навчанні і трудовій діяльності. Йдеться про здорових підлітків, у яких яскраво виражені риси визначеного характерологічного типу[5, с.27].

Професор С.В. Тітова визначає групу ризику як "педагогічно запущену" категорію підлітків або ті діти, відносини дорослих (батьків, опікунів, педагогів, інших спеціалістів, працюючих з дітьми) до яких протягом декількох років мало насильницький або вседозволяючий характер[4, с.215].

Стосовно зони ризику то різні автори визначають її по-різному. М.Крутер доктор юридичних наук визначив зону ризику для підлітків як діти вулиці.

Стосовно нормативно-правової бази то на жаль в законах України не виділяє окремо таку категорію дітей як діти зони ризику. Проте про захист дітей зони ризику йдеться у Висновку Виконавчого комітету УВКБ ООН про міжнародному захисту № 107 (LVIII), там говориться про виявлення і захист дітей в зоні ризику. Закликає держави, УВКБ ООН та інші відповідні установи та партнерські структури створити відповідним чином умови для якнайшвидшого і постійного виявлення дітей, які перебувають в зоні підвищеного ризику. Фактори ризику, через які діти опиняються в ситуації підвищеного ризику, можуть включати як ризики в більш широкому контексті захисту, так і ризики, обумовлені індивідуальними обставинами, беручи до уваги сукупні наслідки наявності ряду факторів ризику.

Найбільш повно цим питанням займалася професор С. В. *Тітова*. Вона визначає це поняття по-іншому. Зона ризику – це Умови життя, які є небезпечними для дитини.

С.В. Тітова визначила різні підходи для характеристики цієї категорії дітей.

Сім'я в зоні ризику – соціально – економічно дисгармонійна: низький прожитковий рівень, погані житлово-побутові умови, деструкція в складі членів сім'ї (неповна, з другим шлюбом, з прийомними дітьми).

Здоров'я в зоні ризику – наявність проблем зі здоров'ям у дитини (інвалідність, хронічні захворювання, часті хвороби).

Навчальна неуспішність в зоні ризику – відставання дитини в освоєнні навчального стандарту.

Обдарованість в зоні ризику – відсутність підтримки і професійного супроводу обдарованої дитини.

Зона соціального ризику – безконтрольність з боку дорослих, відсутність належної системи навчання, виховання і розвитку дитини.

Зона ризику по здоров'ю – вказує на наявність небезпечних для здоров'я дитини умов життєдіяльності[4, с.217].

Також є інша класифікація за якою можна виявити дитину в зоні ризику.

1. Медична: мають хронічні захворювання внутрішніх органів. Часто і тривало хворіють (пропуски через хворобу понад 40 навчальних днів у році).

2. Соціальна: живуть в асоціальної сім'ї. Живуть в малозабезпеченій сім'ї; оточуючі ставляться зневажливо або агресивно. Перейшли в нову школу, клас, змінили місце проживання (проблеми адаптивні).

3. Навчально-педагогічна Мають стійку неуспішність. Прогулюють, пропускають заняття без поважної причини.

4. Поведінкова Мають стійкі порушення поведінки. Зазнають труднощів у взаєминах з однолітками, вчителями, батьками, мають підвищену тривожність.

С. В. Тітова у всіх роботах порівнювала поняття зони ризику і групи ризику, вона вказала на їх відмінності які наведені у таблиці.

Вона виділяє п'ять основних проблемних груп дітей в загальноосвітній школі, які знаходяться в зоні ризику і можуть перейти в групу ризику, якщо їм не будуть забезпечені адекватні умови розвитку, психолого-педагогічний супровід в школі, любов, розуміння і турбота в сім'ї, індивідуальний підхід до задоволення їх спеціальних потреб.

1. Обдаровані діти

2. Важконаучувані діти (діти з проблемами в навчанні і розвитку).

3. Хворі діти (діти зі слабким здоров'ям, психофізично ослаблені, інваліди).

4. Діти з проблемних і неблагополучних сімей

5. Педагогічно запущені діти

До тих пір поки дитина піддається педагогічному впливу – вона знаходиться в зоні ризику. Некерована дитина з асоціальною поведінкою: девіантною, адекватною (зловживання алкоголем, наркотиками), переходить в групу ризику і направляється школою в заклади спеціального типу.

Запобігти перехід дітей із зони ризику до групи ризику можна при наявності спеціально створених умов, головна з яких – супровід кожної проблемної дитячої групи особливою програмою психолого-педагогічної підтримки. Заперечення дитиною (підлітком) допомоги дорослих, прагнення до самоізоляції, наявність деструктивних або адиктивних форм поведінки, а головне, категорична відмова відвідувати навчальний заклад, брати участь у суспільному житті класу, школи, що супроводжується агресивними (часом соціонебезпечними) конфліктами з оточуючими людьми, свідчить про перехід дитини в групу ризику, а також про недозволеності комплексу наявних у підлітка проблем особливого властивості [4, с. 26].

У зоні ризику знаходяться ті діти, які мають проблеми зі здоров'ям, з навчанням, проявляють асоціальні форми поведінки. Ці діти переходять в групу ризику в тому випадку, якщо в сім'ї та школі їм не будуть створені спеціальні корекційно-реабілітаційні умови. Відсутність цих умов стане тією межею, яку може перетнути дитина і опинитися в групі ризику.

Таким чином, межею ризику для дитини шкільного віку ми вважаємо відсутність любові і турботи дорослих, як основоположних умов, що забезпечує його нормальну життєдіяльність і благополучне психофізичний розвиток.

Висновки. Отже, проаналізувавши наукову літературу з даного питання ми отримали чітке уявлення про об'єктивну природу зони ризику у дітей і підлітків шкільного віку. Класифікація проблем учня який знаходить в зоні ризику дає можливість виявити основні труднощі, які виникають у дитини цього віку, і тим самим дає можливість педагогам професійно розібратися в комплексі невдач дитини, надати конструктивну підтримку, забезпечити моральне становлення дітей і їх успішну соціалізацію.

Література

1. Антонова Л. Дети группы риска как социально-педагогический феномен/ Л. Н. Антонова // Педагогика : Научно-теоретический журнал. – 2010. – № 9. – С. 28-33.
2. Зверева І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. І.Д.Зверєвої. – Київ, Сімферополь:Універсум, 2012.-536с.
3. Кумарина Г. Состояние риска в развитии школьника и способы их предупреждения/ Г. Кумарина // Социальная педагогика : Деловой журнал для социальных работников и педагогов. – 2007. – №2. – С. 55-64.
4. Титова С. В. Дети группы риска в общеобразовательной школе / ред. С. В. Титова. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 240 с.
5. Н. Холодецька. Робота з дітьми "групи ризику" [Текст]: на допомогу початківцю/ Н. Холодецька // Соціальний педагог. – 2010. – № 5 (травень). – С.27-56

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ ПОВЕДІНКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Зубкова А.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Пихтіна Н.П.

У статті теоретично обґрунтовані та практично вивчені педагогічні умови використання особистісно-зорієнтованого виховання як технології попередження негативних проявів у поведінці дошкільників.

Ключові слова: особистісно-зорієнтоване виховання, негативні прояви у поведінці, профілактика, первинна і вторинна профілактика.

Актуальність. Сьогодні в Україні відбувається глибинне реформування системи освіти. Кардинальних змін зазнає і дошкільна освіта. Перетворення, що відбуваються в системі дошкільної освіти України, спричинили виникнення нового соціального замовлення на вихователя, спроможного до реалізації особистісно-зорієнтованої моделі дошкільної освіти.

Теоретичні та методологічні засади реалізації особистісно-зорієнтованого виховання знайшли відображення у творах класиків педагогічної науки Я. Коменського, Ж. Руссо, К. Ушинського. Сутність особистісно-зорієнтованого керівництва освітньою діяльністю дітей дошкільного віку розкрив у своїх працях Я. Корчак.

Дослідження цієї проблеми пов'язане з іменами таких педагогів і психологів, як С. Русова, Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Кононко, З. Плохій, О. Асмолов, В. Сухомлинський та ін.

Особливого значення ця проблема набула в останні роки в зв'язку з переосмисленням та реформуванням системи освіти в Україні та необхідністю створення й реалізації концептуально нового напрямку в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку – технології особистісно-зорієнтованого виховання як базової основи попередження і подолання негативної поведінки у дітей.

У зв'язку з цим, актуальним завданням є інтеграція та узагальнення відповідних досліджень та їх емпіричний вимір. Це склало **мету написання даної статті.**

Виклад основного матеріалу. Необхідність реалізації індивідуального підходу до дитини в сучасних умовах дозволяє констатувати той факт, що сьогодні в Україні у системі дошкільної освіти провідною є особистісно-зорієнтована модель виховання.

Особистісно-зорієнтована модель виховання ставить собі за мету розкриття й розвиток індивідуальності кожної дитини на основі формування базису її особистісної

культури. У цьому процесі велика увага приділяється особистому (суб'єктному) досвіду дитини, що стає для педагога предметом пильного вивчення і слугує йому необхідною опорою у виховній роботі [1].

Саме така модель, на думку науковців, забезпечує націленість навчання і виховання на особистісне становлення та творчу самореалізацію, розвиток індивідуальності кожної дитини. У межах моделі передбачене врахування особистого досвіду дошкільника, особливостей його життя, вікових та індивідуальних особливостей; підтримка природного прагнення дошкільника до виявлення власної активності, здатності діяти за самостійним вибором; сприяння вільному і конструктивному розвитку особистості дошкільника; формування механізму саморозвитку; створення належних умов у дошкільних установах для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психічного, соціального) [5].

Науковці вважають, що особистісно-зорієнтоване виховання ґрунтується на діалогічному підході, який визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію [4].

Особистісно-зорієнтовані технології виховання проявляються у вмінні вихователя:

- створювати сприятливу психологічну атмосферу в групі;
- встановлювати доброзичливе емоційне спілкування з оточуючими людьми;
- прихильно ставитись до дитини, щоб вона відчула любов, турботу і захищеність;
- встановлювати контакти довіри, співробітництва з дитиною, як із рівним партнером;
- бачити можливості і здібності дитини, створювати ситуації, де дитина могла б проявити свій інтелект;
- забезпечувати різноманітну діяльність, враховуючи інтереси дітей [1].

Ці та інші уміння вихователя є особливо актуальними у роботі з дітьми, що мають негативні прояви у поведінці. Згідно висновків науковців і практиків, найбільш поширеними негативними проявами у поведінці дошкільників є: агресивність, оскільки вона найшвидший і найефективніший спосіб досягнення мети; гіперактивність, що проявляється у надмірній рухливості, запальності, дратівливості й безвідповідальності дітей; тривожність – тому, що вона зумовлюється ірраціональністю дитячого мислення; сором'язливість, що виявляється у пасивності дитини до ініціативності в спілкуванні, відсутності намагання привертати увагу до себе інших.

Основними причинами перерахованих негативних проявів у поведінці дошкільників є характер сімейних стосунків дитини, неналежне або неправильне її виховання, кризи психовікового розвитку [6].

В межах попередження та подолання такої негативної поведінки дошкільників з використанням особистісно-зорієнтованого виховання заслуговує на увагу психологічна діагностика дитини та корекція.

Основними методами проведення психологічної діагностики дитини з негативними проявами у поведінці для вихователя ДНЗ є спостереження, бесіди з батьками, педагогами, проведення анкетування. Вихователь у своїй діяльності також може використовувати різні психологічні тести та опитувальники [3].

За необхідністю вихователь може здійснювати психолого-педагогічну діагностику спільно з психологом ДНЗ, спираючись на його рекомендації, консультації. В окремих випадках вихователь може звертатися за консультацією до інших фахівців – педіатрів, інших лікарів.

Нами виділені такі *педагогічні умови використання особистісно-зорієнтованого виховання у попередженні негативної поведінки у дошкільників*: готовності вихователя до реалізації особистісно-зорієнтованого виховання у ДНЗ; взаємодія вихователя і психолога у профілактиці поведінкових відхилень.

Готовність майбутніх педагогів до виховної діяльності – це цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися.

Вихователь, що здатний реалізувати технології особистісно-зорієнтованого виховання у ДНЗ, вміє чітко визначати цілі й основні завдання роботи, знати індивідуальність дитини, її потенційні можливості на певному етапі розвитку, особливості психофізичних утворень у різні вікові періоди, вміти створювати умови для особистісно-зорієнтованого виховання, здійснювати організацію розвивального середовища, володіти добре вираженими здібностями до адекватної рефлексії щодо своїх індивідуальних особистісних особливостей і своїх професійних можливостей, бути високоосвіченою, високоморальною особистістю з усталеною системою цінностей та ідеалів, у співпраці з дітьми обирати демократичний стиль спілкування [5].

У профілактичній роботі з дітьми, схильними до негативних проявів у поведінці, з метою їх попередження вихователь керується загальними правилами роботи з такими дітьми. Основними у такій роботі є знання вікових та індивідуальних особливостей дітей, здійснення індивідуального підходу, створення позитивного емоційного фону, доброзичливої, дружелюбної атмосфери у групі [6].

Практичне вивчення готовності вихователів до реалізації особистісно-зорієнтованих технологій виховання у попередженні негативних проявів поведінки у дошкільників засвідчило сформованість мотиваційної, змістової та операційної готовності вихователя. Виявили, що у третини вихователів сформована мотиваційна готовність. Це означає, що вихователі демонструють готовність виявляти рівень розвитку здібностей дитини, досліджувати індивідуальні та психологічні особливості дитини. У половини вихователів – демонструється змістова готовність. Ця частина вихователів засвідчила освітній рівень вихователя, рівень володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, особистісні якості вихователя, володіння ними педагогічним інструментарієм. Третина вихователів практично готові до реалізації особистісно-зорієнтованих технологій з дітьми з негативними проявами в поведінці. Вони мають достатній рівень сформованості навичок проведення первинної і вторинної діагностики, проведення навчально-виховних та просвітницьких занять, проведення корекційної роботи, здійснення соціально-педагогічного та психологічного супроводу дітей з негативними проявами поведінки.

Використання особистісно-зорієнтованих технологій у попередженні негативних проявів поведінки в дошкільників зумовлена з одного боку – професійними характеристиками педагога; з іншого – психолого-віковими особливостями дітей та матеріальним забезпеченням навчального процесу. Вихователі розуміють поняття "негативні прояви у поведінці" не однаково, а деяким – не вистачає теоретичних знань з даної проблеми. Найбільш розповсюдженими серед негативних проявів у поведінці дітей, як засвідчили наші дослідження, є агресивність, тривожність, гіперактивність, сором'язливість. Серед чинників виникнення негативних проявів у поведінці найбільше вихователі виокремили прагнення дитини привернути до себе увагу, неправильна спрямованість родинного виховання та кризи психовікового розвитку.

В якості методу профілактики більшість вихователів застосовують спостереження за поведінкою дитини в різні режимні моменти, взаємодію з сім'єю. Для корекції негативних проявів у поведінці дошкільників найчастіше вихователями використовуються серед словесних методів – бесіда, пояснення, розповідь; серед наочних – демонстрацію плакатів, малюнків; серед практичних – ігрову діяльність, вправи. Найчастіше застосовують індивідуальні форми роботи з дітьми, що мають негативні прояви у поведінці.

У ході проведеного анкетування, інтерв'ю вихователів та спостереження за реалізацією вихователем особистісно-зорієнтованих технологій, ми з'ясували такі професійні особливості особистості вихователів: розуміння вихователем суті негативних проявів і їх чинників; форм вияву; труднощів, які виникають у роботі з дітьми з негативними проявами у поведінці.

При роботі з дітьми, що мають негативні прояви у поведінці, мотивація більшості вихователів спрямована на особисте самовдосконалення, бажання бути професіоналом своєї справи. Аналіз операційного компоненту готовності вихователів дає підстави стверджувати, що не всі вихователі можуть застосувати теоретичні знання на практиці. І лише на четверта частина вихователів оволодівають новими інформаційними і професійними методами і засобами.

Для подолання негативних проявів у поведінці дітей вихователі проводять такі форми роботи: сімейні (домашні) педради, заняття-тренінги, спільні з дітьми, батьками і вихователями свята і розваги, індивідуальні бесіди. Вихователі для вирішення даної проблеми співпрацюють з психологом для оптимізації роботи.

Розглянувши питання взаємодії вихователя і практичного психолога з метою попередження та корекції негативних проявів поведінки дошкільників, ми зробили висновок, що корекційна робота вихователя ДНЗ і практичного психолога повинна здійснюватися одночасно у таких напрямках: робота з дитиною, робота з батьками, гуманізація навчально-виховного процесу ДНЗ (дорослі люди, педагоги, однолітки). Залежно від чинників того чи іншого негативного прояву у поведінці дитини вихователь обирає методи і прийоми корекції її поведінки.

Встановлено, що психолог здійснює наступні заходи: діагностування, бесіди, консультації, анкетування, папки-пересувки, групові тренінгові та рольові ігри (профілактичні); лекторії, психогімнастичні вправи, рольові ігри, психокорекційні заняття, тренінги (корекція негативних проявів у поведінці); бере участь у батьківських зборах, "круглих столах", диспутах, займається оформленням батьківських куточків.

У проведенні ефективної психолого-педагогічної корекції негативних проявів у поведінці дитини, ми виявили наступні компоненти:

- обмін досвідом організації психолого-педагогічної взаємодії;
- формування спільної стратегії взаємодії з дитиною;
- розробка інноваційних технологій корекції;
- проведення заходів первинної та вторинної профілактики негативних проявів поведінки дошкільників;
- орієнтування батьків на проведення спільної навчально-виховної діяльності відносно дітей з негативними проявами в поведінці [3].

Висновки. Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів емпіричних даних, нами виділені такі *педагогічні умови використання особистісно-зорієнтованого виховання у попередженні негативної поведінки у дошкільників*: готовності вихователя до реалізації особистісно-зорієнтованого виховання у ДНЗ; взаємодія вихователя і психолога у профілактиці поведінкових відхилень.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания // Педагогика. 1995. – №4. – С.29-36.
3. Колесіна Т. Є. Психолого-педагогічна діагностика відхилень у поведінці учнів / Початкова школа/. 1992. – № 12. – С.23-24.
4. Кононко О. Л. Особистісна орієнтація – пріоритет сьогодення / О. Л.Кононко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 5. – С. 3–4.
5. Подмазин С. И. Личностно ориентированное образование / С. И. Подмазин. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.
6. Пихтіна Н.П. Профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навчально-методичний посібник / Н.П.Пихтіна. – Ніжин, 2012. – 240с.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО МАТЕРИНСТВА ЖІНОК З РІЗНИМ РІВНЕМ АГРЕСІЇ

Кезля В.С.

Науковий керівник: канд. псих. н., доц. Литовченко Н.Ф.

Стаття присвячена вивченню психологічної готовності до материнства жінок з різним рівнем агресії.

Ключові слова: *готовність, психологічна готовність, материнство, агресія.*

Материнство та вагітність – одна із найбільш складних і мало розроблених проблем сучасної психологічної науки. Актуальність її вивчення пов'язана з гостротою демографічних проблем суспільства, так із збільшенням кількості випадків народження "небажаних" дітей, тобто таких, поява яких викликає негативні переживання у батьків і супроводжується не радісними очікуваннями, а сприймається як проблема та перешкода на шляху до досягнення бажаного [5].

Готовність до материнства вивчали на пострадянському просторі для медико-психологічного (В.І. Брутман, А.Я. Варга, О.С. Васильєва, Н.В. Даниленко, С.Ю. Мещерякова, В.М. Русалова, Г.Г. Філіппова, та ін.) та психолого-педагогічного (І.В. Братусь, Т.В.Говорун, Р.В. Овчарова, Г.К. Радчук та ін.) обґрунтування засобів формування. У вітчизняній психології вивчалось материнське ставлення, материнська позиція (В.І.Гарбузов, А.Я.Варга, І.Ю.Ільїна та ін.). Однак на даний час не з'ясованими залишаються особливості прояву феномену готовності до материнства, відсутні дослідження, які б виявляли взаємозв'язок між компонентами готовності до материнства та загальним його рівнем і, в цілому, комплексне вивчення структури готовності до материнства ґрунтовно не проводилося.

Питанням визначення категорії "готовності" займались Б.Г. Ананьєв, А.А.Деркач, М.І. Д'яченко, Ю.М. Забродін, І.С. Кон, В.А. Крутецкий, Н.Д. Левітов, А.Н. Леонтьєв, Д.Н. Узнадзе і ін.

Психологічну готовність досліджують В. Дорохін, С.Равіков, В.Моляко, А.Проскура; мотиваційну – Е.Томас; морально-психологічну – Л.Кондрашова; і в цілому готовність – В.Бондар, А.Капська, О.Ярошенко та інші.

При дослідженні поняття та сутності "готовності" ми визначили, що єдиного визначення не існує, кожен автор надає власне тлумачення цьому слову і відповідно обґрунтовує його. Особливістю є відмінність характеристик щодо вивчення даного терміну в залежності від галузі наук.

І.О. Машук [2] надає наступне визначення готовності, що це особливий психічний стан, зумовлений комплексом об'єктивних та суб'єктивних чинників, який характеризується оптимальною мобілізацією всіх ресурсів організму й утворюється внаслідок розвитку сукупності особистісних якостей та завдяки цілеспрямованій підготовці особистості. Під "сукупністю особистісних якостей" науковець розуміє передусім професійно – значущі якості особистості, у тому числі інтелектуальні та вольові здібності; наявність індивідуально-оптимального рівня емоційного збудження; наявність професійної спрямованості, установок, мотивів, потреб; усвідомлення цілей; наявність професійних знань, навичок та умінь.

Ядро готовності становлять психічні процеси і властивості. Вони є фундаментом якостей особистості. Якості і психологічні властивості особистості, психічні особливості і моральні якості, що є основою установки майбутнього вчителя на усвідомлення функцій педагогічної праці, професійної позиції, оптимальних способів

діяльності, співвідношення своїх здібностей з можливостями – характеристики психологічної готовності.

Суть психологічної готовності: моральні та психологічні якості і можливості особистості; відношення свідомості і поведінки, суб'єктивності і об'єктивності свідомості. Зміст психологічної готовності складають інтегральні характеристики особистості, що включають в себе інтелектуальні, емоційні і вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, педагогічні здібності [6].

У вітчизняній психології останнім часом також з'явився ряд робіт, присвячених вивченню різних сторін материнства. Існує кілька класифікацій психологічних підходів до вивчення феномена материнства, характерних для вітчизняної психології.

В даний час у вітчизняній психології з'являються перші концепції, що розглядають материнство як самостійний психологічний феномен. Так, теорія Г.Г. Філіппової має величезну значимість, перша повноцінна концепція материнства [7].

В.С. Мухіна розглядає материнство як психологічний стан і соціальну відповідальність жінки, як складову частину її ментальності [7].

Материнство – це складний феномен, який має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості. Індивідуальний онтогенез материнства має декілька етапів, в процесі який відбувається природна адаптація жінки до батьківської ролі. Багато дослідників підкреслюють, що установки, очікування та інші компоненти батьківської ролі (не кажучи вже про глибинні особистісні структури, пов'язані з роллю матері, наприклад, потреба в дітях) формується задовго до народження першої дитини.

Матвєєва Е.В. визначає, що психологічна готовність до материнства включає три блоки готовності: потребово-мотиваційний блок; когнітивно-операційний блок і блок соціально-особистісної готовності до материнства [4].

Основними складовими структури психологічної готовності до материнства, за Мещеряковою С.Ю. є:

- а) особливості комунікативного досвіду, отриманого в дитинстві;
- б) переживання жінкою вагітності, зокрема відношення до дитини, яка ще не народилася;
- в) орієнтація на стратегію виховання і догляду за немовлям [3].

Установки жінки на стратегію виховання також свідчать про переважання суб'єктивного або об'єктивного відношення до дитини. Тут враховується те, як жінка збирається доглядати за дитиною, чи буде слідувати суворому режиму, буде пропонувати пустушку чи ні, і т. п., тобто її прагнення орієнтуватися на потреби дитини або керуватися власними уявленнями про те, що їй необхідне [4].

Агресивність можна розглядати як стійку характеристику суб'єкта, що відображає його схильність до поведінки, метою якого є заподіяння шкоди навколишньому середовищу або оточуючим. Агресивність як властивість можна віднести не тільки до особистості, але і до інших рівнів індивідуальності [1].

Дослідження було проведено в Чернігівській жіночій консультації №2 серед вагітних жінок віком від 24 до 33 років, термін вагітності – третій триместр, перша вагітність. Загальна кількість вибірки – 34 особи.

З метою виявлення психологічної готовності вагітних жінок з різним рівнем агресії нами було використані методики: опитувальник Басса-Дарки для діагностики агресивності, опитувальник батьківського ставлення А.Я. Варга, В.В. Століна, тест відношень вагітної (ТОБ), методика А. Рое та М. Сігельмана, твір "Моя майбутня дитина".

Кількісний аналіз результатів методики Басса-Дарки показав, що у 38,2% жінок переважає високий рівень агресії та у 14,7% переважає низький рівень агресії.

Агресивні жінки в дитинстві мало відчували любов та опіку з боку батька. Низький показник за шкалою методики А. Рое та М. Сігельмана дає можливість передбачити, що жінки не відчували емоційної близькості з батьком, з ним були

відсутні позитивні стосунки, нестача тепла, турботи. Дитина відчувала непотрібність, відстороненість свого батька та роздратування з його боку. Вже зараз вагітні жінки з високим рівнем агресивності встановлюють певні рамки для своїх дітей – високий показник за шкалою "контроль" (методика А.Я.Варга, В.В. Століна) дає можливість передбачити негативні наслідки у подальшому житті дитини, якщо вона не виправдає бажань матері. Вагітні жінки з високим рівнем агресії не приймають своїх дітей, якщо вони не виправдають очікування матері. Неготовність прийняти свою дитину, такою, якою вона є – також відмітна особливість вагітних жінок з високим рівнем агресії: мати відчуває по відношенню до дитини в основному негативні почуття – роздратування, злість, досаду. Майбутня мати вважає дитину невдахою, не вірить у його майбутнє, низько оцінює його здібності.

Негативний досвід ставлення батьків у дитинстві – високий рівень емоційного відкидання, низький рівень опіки та любові у поєднанні з високим рівнем ліберальності призводить, як правило, до розхитування впевненості дитини у собі, у своїх можливостях, підвищення внутрішньої напруженості – а значить, агресивності. Переживання негативного досвіду ставлення батьків у дитинстві відображається тепер у майбутніх матерів у формуванні таких компонентів психологічної готовності до материнства, що обумовлюють неприйняття дитини, відповідність дитини очікуванням відносно неї, орієнтацію на авторитарну стратегію виховання і догляду, відсутність емоційного зв'язку.

Агресивні жінки не приймають своїх дітей, що є не характерним для неагресивних жінок. Вибірка жінок з високим рівнем агресії характеризується відсутністю цікавості до життя дитини, відсутністю емоційного зв'язку з нею, неприйняття дитини такою, якою вона є.

Виявлено, що у жінок з високим та низьким рівнями агресії також відрізняється власний дитячий досвід стосунків з батьками. Досліджувані з високим рівнем агресії отримували менше любові та опіки з боку батька (за методикою А.Рое, М. Сігельмана), переживали навіть відкидання. Для того, щоб відчувати себе комфортно, дитина повинна отримувати від батьків любов і прийняття, які не замінюються нічим. Не отримавши таких знаків безумовного прийняття, відчуваючи себе нелюбимою, дитина приречена на душевне неблагополуччя. Доросла людина здатна на щирий прояв почуттів, тільки якщо в дитинстві у неї були батьки здатні зрозуміти її. За словами Аліс Міллер, у дитини, яка не відчувала любові та опіки, не може бути раптового припливу почуттів, бо вони можуть переживати лише такі емоції, які їм дозволяє відчувати успадкована від батьків внутрішня цензура.

Жінки з низьким рівнем агресії, як показали результати емпіричного дослідження, отримували любов та опіку з боку обох батьків на високому рівні.

Контент-аналіз написаного жінками твору "Моя майбутня дитина" показав, що в обох частинах вибірки (жінок з високим та низькими рівнями агресії) опис майбутньої дитини здійснений за зовнішніми ознаками, але жінки з низьким рівнем агресії намагалися також охарактеризувати свою дитину і за взаємозв'язками з оточенням, тобто висвітлювали дітей, як самостійних, неповторних та індивідуальних; на відміну від них у творах агресивних жінок, крім описів зовнішніх ознак, описані навіть риси характеру та майбутні захоплення дитини, що свідчить про достатньо жорсткі рамки очікувань від дитини. За умови її невідповідності даним очікуванням (що досить вірогідно), це може призвести до розчарування у дитині, емоційної холодності до неї, формуванню жорстких виховних стратегій. Жінки з високим рівнем агресії вже встановили рамки для майбутньої дитини, які можуть спричинити емоційну напруженість та конфлікт між дитиною та матір'ю.

Література

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль/ Л.Берковиц. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 512 с.

2. Машук І. О. Формування психологічної готовності учнів спеціалізованих загальноосвітніх закладів міліції до навчально-службової діяльності в системі МВС України: дис. канд. психол. наук: спец. 19. 00. 06 [Електронний ресурс] / І.О.Машук.–2009.–Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/352140.html>

3. Мещерякова С.Ю., Авдеева Н.Н., Ганошенко Н.И. Готовность к материнству. / С.Ю. Мещерякова, Н.Н. Авдеева, Н.И. Ганошенко // Психологический журнал, 2002, №3.

4. Мещерякова С.Ю. Психологическая готовность к материнству / С.Ю. Мещерякова // Вопросы психологии. – 2000. – № 5. – С.18-27.

5. Проскурняк О. Чинники та етапи становлення материнства // Практична психологія та соціальна робота. №3. 2007. С. 13-16.

6. Узнадзе Д. Н. Психология установки / Дмитрий Николаевич Узнадзе. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.

7. Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии / Галина Григорьевна Филиппова // Вопросы психологии – 2009. – №2. С. 22 – 36.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КІЛ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Кисловець О.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Суховєєва Н.М.**

Стаття присвячена висвітленню технології Кіл й аналізу перспективи застосування соціальним педагогом зазначеної технології у загальноосвітніх навчальних закладах з метою формування ціннісних орієнтацій особистості.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, Кола, відновне правосуддя.

Цінності займають важливе місце в житті суспільств. Вони також є складовою структури особистості й відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху. Кожна людина має свій вибір й свою ієрархію цінностей. Вона не є раз і на завжди даною, а розвивається і перебудовується впродовж життя. Тому для педагогіки в цілому й, зокрема, для практичної соціальної педагогіки в умовах сучасного суспільства набуває актуальності процес формування ціннісних орієнтацій особистості.

Проблема формування ціннісних орієнтацій особистості завжди була в центрі уваги педагогічної та психологічної науки. Аналіз джерельної бази дозволив нам з'ясувати, що в психології формування системи ціннісних орієнтацій розглядається в контексті процесу становлення особистості. Ця система у структурі особистості так розглядається вченими: у зв'язку із самосвідомістю (С.Л. Рубінштейн, І.І. Чеснокова, Л.І.Божовіч, В.С. Мерлін); із направленістю особистості (К.К. Платонов, А.Г. Ковальов, Н.В. Кузьміна). Розвиток особистості відбувається у процесі засвоєння соціального досвіду, який існує у вигляді норм, правил, ідеалів Цінностей, вироблених у певному суспільстві. Ознайомлення із соціальними зразками, інтеріоризація деяких з них, формування власної оцінки щодо дійсності і є встановленням системи ціннісних орієнтацій особистості [3, с. 22].

В педагогіці процес формування ціннісних орієнтацій школярів розглядається в контексті їх морального, громадянського й національно-патріотичного виховання. Здійснюється як в межах змісту навчальних предметів, так і в різних формах позакласної роботи.

Однак, дослідники в галузі соціальної педагогіки цій проблемі майже не приділяють увагу, що і викликало наш інтерес до зазначеної проблеми. В цьому аспекті

нашу увагу привернули джерела, що висвітлюють відновні практики, зокрема технологію Кіл, яка застосовується у відновному правосудді для вирішення конфліктів, відшкодування заподіяної шкоди потерпілому.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності та перспективи застосування Кіл як технології формування ціннісних орієнтацій особистості в діяльності соціального педагога.

Спершу зупинимось на характеристиці провідних понять нашого дослідження.

У Педагогічному словнику *цінності* репрезентують як одну з форм прояву моральних відносин суспільства. Під ними розуміють, по-перше, моральне значення, гідність особистості (групи осіб, колективу) та її вчинків або моральні характеристики суспільних інститутів; по-друге, ціннісні уявлення, що відносяться до галузі моральної свідомості, – моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра і зла, справедливості, щастя [4, с. 483].

Цінності є основою *ціннісних орієнтацій особистості*. Під цим поняттям розуміють: 1) соціальні цінності, які свідомо поділяються (або відкидаються) особистістю; вони виконують функцію найважливіших регуляторів соціальної поведінки індивіда [1, с.112]; 2) ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інші основи поцінування суб'єктом навколишньої дійсності та орієнтації в ній; 3) спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю [7, с. 368].

Отже, ціннісні орієнтації – це, перш за все, вибір чи відкидання певних життєвих сенсів та готовність чи неготовність вести себе у відповідності з ними. Вони задають загальну спрямованість інтересам та прагненням особистості, вибудовують ієрархію індивідуального вибору у будь-якій сфері, формують цільову й мотиваційну програму поведінки, визначають рівень домагань та міру рішучості для реалізації власного плану життя.

Кожна людина має свій вибір й свою ієрархію цінностей. Вона не є раз і на завжди даною, а розвивається і перебудовується впродовж життя. Тому для педагогіки в цілому й, зокрема, для практичної соціальної педагогіки в умовах сучасного суспільства набуває актуальності пошук і застосування інноваційних технологій формування ціннісних орієнтацій особистості.

Вивчення інновацій у соціальній роботі сприяло нашому знайомству з відновними практиками, які розглядаються в межах відновного правосуддя. Вважається, що будь-які практики, що сприяють відновленню або побудові стосунків у громаді, є відновними.

Відновне правосуддя – це новий підхід до розв'язання правових конфліктів, який ґрунтується на зосередженні уваги на відшкодуванні заподіяної потерпілим шкоди, породженні в правопорушників почуття відповідальності за їхні дії та залученні громади до розв'язання конфлікту за умови активної участі сторін у процесі відновлення порушених стосунків, на примиренні та розробленні угод між потерпілими й правопорушниками для досягнення бажаних результатів та відшкодувань [6, с.54].

Теоретичним підґрунтям відновних практик є *відновний підхід*, який являє собою поєднання цінностей, на яких базується практика, а також принципів, які описують спосіб реалізації цінностей на практиці, та методів, що для цього використовуються.

Кола є однією із трьох найпоширеніших моделей відновного правосуддя, програми якого активно реалізуються в західних суспільствах, а в Україні є інноваційними й перебувають на початковому етапі свого впровадження. Поняття "Кола" визначають як "зібрання людей, рівних у спілкуванні щодо складних питань, проблем, в атмосфері взаємоповаги і турботи згідно з певними правилами" [8, с. 65].

У статті, при написанні терміну "Кола" з великої літери, ми дотримуємося позиції Кей Праніс, Баррі Стюарта та Марка Уеджа [5, 19].

Наразі напрацьовано цілий ряд різних видів Кіл. Здебільшого Кола поділяють за метою та типом кримінальної справи, що розглядається. Проте, відновні практики

знайшли впровадження не лише в громадах дорослих людей, але й шкільному середовищі. Для нашого дослідження інтерес має технологія Кола в умовах школи як різновиду громади, яка володіє рядом соціалізуючих функцій, зокрема соціально-орієнтованою, котра забезпечує прийняття членом громади суспільних цінностей на основі чого формується особистісна система цінностей [2].

Проведення процедури Кола має свою специфіку й володіє рядом ключових елементів. У Колі присутній ведучий (хранитель Кола) – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, слідкує за тим, щоб громада дотримувалася процедури, та несе відповідальність за атмосферу взаємоповаги, підтримки та толерантного ставлення. Крім того важливим елементом Кола є Мовник – це символічний предмет, що передається з рук в руки від одного учасника до іншого та дає право говорити. Перш, ніж почати працювати в Колі, громада повинна обрати для себе Мовник – це має бути важливий, символічний предмет, який поважатимуть усі учасники Кола. Зазвичай, медіатори ШСРК на першому зібранні вирішують, що буде таким предметом для них. Можна брати як Мовника використовувати Братину – невелику керамічну, дерев'яну або металічну чашу, оскільки використання Братини має українське коріння та духовно єднає нас із предками. Правила Кола безпосередньо пов'язані з Мовником, до них належать такі:

- Братина завжди рухається по Колу за годинниковою стрілкою ("за сонцем"). Кожен повинен дочекатися своєї черги.

- Говорити має право лише той, хто тримає в руках Братину, або той, хто отримав особливе право від хранителя Кола. Кожен має право передати Братину наступному, зберігши мовчання, якщо йому немає чого сказати або він/ вона не хоче говорити.

- Жоден не має права покинути Коло, поки воно не завершилося.

- Братина передається по Колу доти, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу дискусії. Коло закінчується тоді, коли Братина обійде його, а всі збережуть мовчання. Окрім правил, учасники приймають ряд принципів, яких зобов'язуються дотримуватися під час участі в Колі. Принцип встановлює загальне для всіх визначення того, як люди будуть взаємодіяти між собою і ділити час та простір у Колі. Традиційно встановлюються наступні принципи:

- Все, що прийшло у Коло, в ньому і залишається: особиста інформація, яка надійшла у Коло, вважається конфіденційною за винятком випадків, коли виникає загроза безпеці учасників.

- Кожен з учасників погоджується поважати усіх інших та висловлюватися доброзичливо, у спокійній манері як про хороше, так і про погане, залишаючи час для інших, щоб вони змогли висловитися.

- Кожен має слухати з повагою, "і серцем, і розумом".

- Усі повинні поважати процедуру і залишатися в Колі доти, доки воно працює у пошуках розв'язання проблеми, що обговорюється. Тримаючи в руках Братину, учасник Кола повинен поважати процедуру, інших учасників, говорячи:

- від серця, чесно і відкрито;
- з повагою до присутніх;
- коротко та лаконічно, щоб дати змогу висловитися іншим;
- по суті обговорюваних у Колі питань.

Братина, що використовується у Колі, має символічний зміст і виконує роль своєрідного оберегу атмосфери, яка створюється між учасниками. Братина надає більше можливостей висловитися, оскільки кожному учасникові доводиться чекати моменту, коли він отримає право голосу. Це дозволяє краще сфокусуватися на темі обговорення та детальніше обдумати свою відповідь. Використання Братини попереджує виникнення суперечок "сам на сам", оскільки кожен повинен дочекатися своєї черги для того, щоб відповісти. Братина встановлює рівність між учасниками

Кола, оскільки кожен має рівні можливості як для того, щоб висловитися і бути почутим, так і для того, щоб вислухати інших.

Обов'язковою складовою Кола є етап прийняття групою цінностей. Цінності Кола встановлюються спільно та приймаються кожним учасником. Визначаючи спільні цінності, група досягає взаєморозуміння та однаково сприймає значення кожної з цінностей Кола. Однакове розуміння цінностей важливе для групи, оскільки це сприяє встановленню атмосфери довіри та згуртуванню членів групи [2, с.109].

На основі викладеного можемо зробити висновки:

1) Ціннісні орієнтації є важливою складовою структури особистості. Вони проявляються і розкриваються через оцінювання себе, інших, життєвих обставин, через уміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення в конфліктних та знаходити вихід у проблемних ситуаціях.

2) Формування ціннісних орієнтацій школярів входить до завдань освітньо-виховного процесу навчального закладу; здійснюється як в межах змісту навчальних предметів, так і в різних формах позакласної роботи.

3) Однією з інноваційних технологій формування ціннісних орієнтацій особистості є техніка Кіл, яка знайшла впровадження в шкільному середовищі. Вона базується на цінностях, які встановлюються спільно та приймаються кожним його учасником, таким чином сприяючи формуванню системи ціннісних орієнтацій особистості.

Література

1. Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання / Авт. кол. За заг. ред. Є.І. Коваленко, С.В. Кириленко. – К.: КНТ, 2008. – 592 с. – С.112.
2. Коваль Р. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід уповноваження. Посібник / Коваль Роман, Горова Альона, Нікітчук Анна, Микитюк Оксана, Ліхоліт Юлія – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с. Режим доступу: <http://www.iirp.org/mission.php>.
3. Кучмагра С., Варба М. Ціннісні орієнтації та пріоритети старшокласників/ С. Кучмагра, М. Варба //Психолог. – 2003. – № 39 (87), жовтень.
4. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.- С. 483.
5. Праніс Кей, Стюарт Баррі, Уедж Марк. Кола примирення. Від злочину до повернення в громаду. – Пер. з англ. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 272 с.
6. Соціальна робота і програми відновного правосуддя: теорія та практика. Навчальний посібник / Гірник А.М., Горова А.О., Дума Л.П., Землянська В.В., Кабаченко Н.В., Коваль Р.Г., Пилипів Н.Я., Савчук О.М., Філь С.С. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 216 с.
7. Социологический справочник / под. общ. ред. В.И. Воловича. – К., 1990. – 383 с.
8. Что может медиация. Трансформативный поход к конфликту /Роберт А. Бэрк Буш, Джозеф П. Фолджер. – Пер. с англ. – К.: Издатель Захаренко В.А., 2007. – 264 с.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ШКОЛА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Крисько М.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Суховєєва Н.М.**

Стаття присвячена висвітленню особливостей діяльності спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів для здібних і обдарованих дітей, розкриттю їх ролі як соціального інституту і фактору соціалізації, соціально-виховних функцій.

Ключові слова: *інститут соціального виховання, соціальний інститут, спеціалізована школа, соціально-виховна робота.*

Процеси національного та духовного відродження, демократизації, становлення ринкових відносин, курс на євроінтеграцію зумовлюють сутнісне оновлення змісту й характеру діяльності всіх соціальних інституцій, у тому числі й таких, як загальноосвітні навчальні заклади. Наразі актуальним є впровадження компетентнісного підходу в освітній процес, що означає орієнтацію на розвиток і саморозвиток особистості, її життєтворчого потенціалу. Ці загальні тенденції, у свою чергу, висувають нові вимоги до соціально-виховної діяльності сучасних загальноосвітніх навчальних закладів, а також зумовлюють увагу дослідників до особливостей їх функціонування, реалізації соціально-виховних функцій в змінених умовах розвитку українського суспільства.

Аналіз літературних джерел показав, що різні сторони діяльності сучасної школи є предметом ретельного наукового вивчення, однак увага вчених прикута переважно до типових загальноосвітніх закладів, або ж закладів нового типу (ліцеїв, гімназій). Соціально-виховна робота, особливості соціально-педагогічної діяльності в спеціалізованих школах з поглибленим вивченням окремих предметів не знайшли достатнього висвітлення на сторінках науково-педагогічних видань.

Мета статті полягає у висвітленні специфіки спеціалізованої загальноосвітньої школи як соціального інституту, розкриттю її соціально-виховних функцій.

Під соціальними інститутами розуміють специфічні соціальні утворення, що забезпечують відносну сталість зв'язків і стосунків у межах соціальної організації суспільства, певні історично зумовлені форми організації та регулювання суспільного життя. До найзагальніших ознак соціальних інститутів відносять: виокремлення певного кола суб'єктів, які вступають у процесі діяльності у відносини, що набувають сталого характеру; певну формалізовану організацію; наявність специфічних соціальних норм і правил, що регулюють поведінку людей у межах соціального інституту; наявність соціально-важливих функцій інституту, що інтегрують його в соціальну систему та забезпечують участь в інтеграції цієї системи [1, с. 425].

Загальноосвітня школа характеризується усіма зазначеними ознаками й покликана забезпечувати реалізацію права громадян на загальну середню освіту.

В соціальній педагогіці існують декілька підходів щодо визначення ролі та функцій сучасної школи. Перший підхід характеризує школу як соціальну інституцію, яка виконує такі функції: культурно-освітню, регулятивно-виховну, комунікативну, організаційно-управлінську, соціально-інтегративну, суспільно-політичну [3, с. 64].

Ці функції впливають із спрямованості загальної середньої освіти на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави (ст. 3) [2].

Згідно іншого підходу, загальноосвітня школа розглядається як один із провідних факторів (мікрофакторів) соціалізації підростаючого покоління. При цьому її характеризують як складний соціально-виховний феномен, як провідний інститут соціального виховання [8, с. 138].

Соціальне виховання розглядають як складову відносно контрольованої соціалізації. Воно здійснюється у взаємодії різних суб'єктів (індивідуальних, групових, соціальних) і полягає у формуванні людини, готової до виконання суспільних функцій працівника і громадянина [1, с. 89].

Під соціальним вихованням також розуміють розвиток людини в спеціально створених виховних організаціях у процесі планомірного створення умов для її

відносно цілеспрямованого позитивного розвитку та духовно-ціннісного орієнтування, як багаторівневий процес засвоєння знань, норм поведінки, відносин у суспільстві, у результаті якого особистість стає повноправним членом суспільства [1, с. 90].

Серед загальноосвітніх навчальних закладів важливе місце відводиться школам нового типу – гімназіям, ліцеям, колегіумам, а також спеціалізованим школам з поглибленим вивченням окремих предметів для здібних та обдарованих дітей. Спеціалізована школа відноситься до одного із значущих інститутів соціального виховання, в якому відбувається важливий етап соціального розвитку особистості людини, становлення її соціальної зрілості

Сучасна спеціалізована школа як інститут соціального виховання становить собою:

- освітньо-виховний заклад, що реалізує функції виховання через освіту учнів;
- організацію (загальношкільну та мережу первинних колективів), що здійснює вплив на школярів у процесі життєдіяльності у навчальний та позанавчальний час [3, с. 68].

У сучасних умовах спеціалізована школа виконує нові соціально-педагогічні функції: соціально-виховну, охорони та зміцнення здоров'я учнів у процесі навчання, соціально-педагогічної підтримки сім'ї, соціально-психологічної допомоги дітям та їх батькам, захисту прав дітей; соціально-педагогічної допомоги у життєвому та професійному самовизначенні школярів; соціально-культурній адаптації тощо (М.В.Шакурова) [4, с. 14].

Сьогодні спеціалізована школа розглядається і як відкрита соціальна система, яка включає:

- розширення соціальних контактів школи із сім'єю;
- взаємодію школи із закладами додаткової освіти, вищими навчальними закладами, закладами культури, іншими соціальними інститутами;
- інтеграцію зусиль педагогів з широким колом громадськості;
- проведення уроків, позаурочних занять за межами школи: у майстернях, лабораторіях, на свіжому повітрі тощо [5].

У системі соціального виховання визначають три взаємопов'язаних напрямки діяльності школи та інших соціальних інститутів:

- передавання (організація) соціального досвіду учням, створення необхідних сприятливих умов для повноцінної самореалізації, саморозвитку особистості, її самоактуалізації у близькому оточенні, самовиховання у напрямку, бажаному для суспільства; активізація усіма суспільними засобами інтелектуального, емоційного, морального, культурного, фізичного та інших напрямків розвитку особистості;

- створення сприятливого середовища в сім'ї та її близькому оточенні, формування у мікросередовищі соціально значущих групових і колективних норм, орієнтацій і цінностей, що є основою сприятливого психологічного клімату, високого емоційного тону, та сприяє збереженню референтної значущості цього оточення для особистості;

- ресоціалізація і соціальна реабілітація, що передбачають комплекс заходів подолання асоціальних відхилень і профілактику правопорушень у дітей, підлітків, молоді, забезпечення соціальної допомоги і захисту дітям, підліткам та молоді з особливими потребами з метою подолання їх соціальної дезадаптації і включення в життя [7, с. 32].

Реалії сучасного життя обумовлюють становлення моделі соціально активної школи, яка не лише надає освітні послуги, а й сприяє розвитку громади, організує співпрацю батьків, школи та громадськості у вирішенні соціальних проблем не лише дітей та молоді, а й членів усього пришкольного соціуму. Така школа організовує соціально-педагогічну роботу на принципах партнерства, поваги, інтеграції ресурсів особистості та соціуму.

Необхідність виконання школою соціально-педагогічних функцій, потребують розвитку діяльності соціально-психологічної служби навчального закладу (у тому числі спеціалізованої школи), до складу якої входить й соціальний педагог.

Діяльність психологічної служби включає такі основні напрями:

- консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання, виховання і розвитку учнів, допомога органам державного управління у плануванні освітньої діяльності;

- просвітницько-пропагандистська робота з підвищення психологічної культури в навчальних закладах та у сім'ї;

- превентивне виховання (через засоби масової інформації, під час навчальної діяльності в рамках навчальних програм або як окремого предмета), метою якого є формування в учнів орієнтації на здоровий спосіб життя та захист психічного здоров'я; профілактика алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції і злочинності тощо [6].

Серед професійних завдань соціального педагога виокремлюють: формування гуманістичних стосунків між вихованцями, учнями й педагогами; охорона та захист прав та інтересів дітей; вивчення особливостей особистості учня та соціальної ситуації розвитку, умов його життєдіяльності; вияв інтересів, потреб, проблем і труднощів школярів; створення атмосфери психологічного комфорту у навчальній та позанавчальній діяльності; організація та координація різних видів позанавчальної діяльності; попередження конфліктів в учнівському середовищі; орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед учнівської молоді, робота з учнями "групи ризику"; посередницька діяльність між учнями та адміністрацією; організація взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей, підлітків та старшокласників.

Слід зазначити, що кола компетенцій соціального педагога входить також надання соціальних послуг, спрямованих на задоволення соціальних потреб учнів закладу. Зокрема він здійснює соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій учнів; сприяє соціальному і професійному визначенню особистості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді.

Таким чином соціально-педагогічна місія спеціалізованої школи як традиційного соціального інституту і агента соціалізації полягає у забезпеченні прав дитини, формуванні у неї необхідного адаптаційного потенціалу, створенні відповідних умов для її самореалізації, а також мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих факторів соціального оточення.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д.Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
2. Закон України "Про загальну середню освіту" (Документ 651-14, чинний, поточна редакція на 01.01. 2015 р.).
3. Мальцева О.І.. Про роль школи, як провідного інституту соціального виховання в сучасній Україні./ О.І.Мальцева – Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка №23 (282), Ч.І, 2013. – 282 с.
4. Методика и технология работы социального педагога: учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Шакурова. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр "Академия", 2007.- 272 с.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник/ кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
6. Положення про психологічну службу системи освіти України / Наказ МОН України від 23.07.09 за № 687/16703.
7. Професія соціальний працівник /Упоряд.:О.Главник, За заг. ред.: К. Шендеровський, Г. Ткач – К.: Главник, 2006. (Бібліотечка соціального працівника). – 112 с.
8. Соціальна педагогіка. 5-е вид., перероб. та доп. Підручник / За ред. А. Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

КЛУБИ ЯК ЦЕНТРИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Лєхатков В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Останіна Н.С.**

Автор статті висвітлює проблему формування соціальної активності учнівської молоді у процесі клубної діяльності.

За умов реформування української держави у "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст."(2003р.) вказано на шлях суттєвих змін у галузі виховання і навчання[1]. Ці зміни зумовили необхідність посилення уваги до проблеми соціалізації учнівської молоді, залучення її до національної культури, опанування нею нового стилю життя в сучасному громадянському суспільстві через включення до спілкування у клубах як мікрофакторах соціуму.

Дослідженням питання позитивного впливу клубної діяльності на соціалізацію дітей займалися такі науковці: А.Й.Капська [2], Ф.А.Мустаєва [3], В.В.Полукаров [4], С.Т.Шацький [5] та інші.

Аналіз освітньої практики стверджує актуальність проблеми соціально-педагогічного впливу клубної діяльності на розвиток в учнівської молоді навичок соціальної активності, а саме: навичок участі в органах самоврядування, громадських зборах, культурних акціях тощо.

Мета нашої статті полягає у визначенні соціально-педагогічного впливу клубної діяльності на формування та розвиток в учнівської молоді навичок соціальної активності.

Клуб – це самодіяльне творче об'єднання, яке сприяє задоволенню різнобічних інтересів і потреб у підвищенні своєї духовної культури, формує уміння самостійно висловитись, відстоювати свої почуття й погляди[3]. Як відомо, учнівські клуби за інтересами беруть свої початки в позашкільних гурткових заняттях, проте робота клубів дещо відрізняється від роботи гуртків. Якщо в гуртку чи секції працює 15-20 учнів, які регулярно відвідують заняття, то робота клубу має більш нерегламентований характер, відвідування клубу не може бути обов'язковим. Звичайно клуб має свій актив, основу, навколо яких гуртуються ті, які хочуть і проводять у ньому стільки часу, скільки можуть.

Іншою відмінною рисою, яка відрізняє клуб і гурток, є те, що клуби можуть бути багатопрофільними, на відміну від гуртків, які мають лише якусь певну спрямованість. Для учнів з несталими і нечітко визначеними інтересами більше підійде багатопрофільний клуб, а для учня, в якого стійкі інтереси та певні здібності, що потребують розвитку й вдосконалення, – однопрофільний. Перші можуть визначитися, переходячи з одних секцій, студій, гуртків, що входять у структуру клубу, до досягнення високих результатів в якомусь окремому виді діяльності.

При правильній організації клуб для учнівської молоді дає змогу:

- а) сформувати організаторські та комунікативні навички, встановлювати наступність інтересів між учнями різного віку;
- б) поєднати серйозні заняття учнів з невимушеним спілкуванням, грою, романтикою, спортом; виявляти та розвивати здібності;
- в) вибрати улюблений вид дозвіллєвих занять і прищепити любов до майбутньої професії, згуртувати учнівський колектив, активізувати роботу в позаурочний час;
- г) створити умови для виявлення творчого хисту.

Сучасна концепція соціально-педагогічної діяльності клубів вибудовується на основі теорії соціальної користі особистості дитини. В свою чергу, сутність соціальної

користі особистості полягає в тому, що між людиною, дитиною та соціумом відбувається постійний взаємозв'язок. Однак, у нашому випадку соціально-педагогічна діяльність клубів безпосередньо спрямовується на дітей і молодь, які потребують допомоги у процесі соціалізації та формування у них відповідних навичок соціальної активності. І за цих обставин, головною нашою задачею, як працівників клубу, є усвідомити те, що цю соціально-педагогічну діяльність можна реалізувати в клубах для учнівської молоді.

До того ж, аналіз клубної діяльності щодо формування та розвитку в учнівської молоді навичок соціальної активності показав, що у вищезазначеній роботі велика роль належить соціальному педагогу в ролі клубного працівника, вихователя та творчого наставника, який має справу не з окремою дитиною, а із усім її оточенням. Загальна мета соціально-педагогічної діяльності полягає в соціально-педагогічному супроводі дитини у процесі клубної діяльності у сфері дозвілля. Тож, ми можемо констатувати, що соціально-педагогічна компетентність визначає основу професіоналізму соціального педагога. А таким чином, зміст професійної підготовки даних фахівців повинен бути наближеним до підготовки і фахівців, працюючих з учнівською молоддю у сфері позашкільної освіти з метою отримання додаткових знань, умінь та навичок. Тобто необхідна системна підготовка на, яка ґрунтується на зв'язку міждисциплінарних психолого-педагогічних наук, комплексу наук, які б охоплювали та інтегрували всю різноманітність конкретної проблематики життя, поведінки і діяльності дитини за уподобанням.

Вважаємо, що в силу своїх професійних обов'язків соціальний педагог повинен своєчасно діагностувати, виявляти і педагогічно доцільно впливати на характер взаємовідносин між людьми, дітьми і дорослими, розвивати корисні ініціативи, творчість, різні види самопомоги, формувати ціннісні орієнтації та навички соціальної активності особистості дитини. Вищезазначене соціальний педагог може реалізувати за допомогою клубної діяльності.

Клубна діяльність – один з видів соціальної діяльності, сфера реалізації інтересів та індивідуально-творчої активності особистості. Як вважає В.В.Полукаров, рекреаційна діяльність переважно має відновлювальний характер, дозвіллева – відновлювальний і творчий характер, а клубна, являючись неодмінно творчою, носить креативну спрямованість[4].

Клубна діяльність організовується на принципах добровільності об'єднання дітей із спільними інтересами, а також самодіяльності і самоуправління, врахування вікових та соціокультурних особливостей. Слід врахувати рекомендації одного з перших організаторів клубних об'єднань С.Т.Шацького: щоб сперечатися з вулицею, клуб повинен створювати середовище, в якому дітям було б цікаво; працівники клубу повинні мати фантазію, вміння урізноманітнити форми роботи [5].

Вивчення та аналіз наукової літератури наводять нас на думку про те, що відвідування клубу сприяє включенню дитини в різноманітні соціально ціннісні і особистісно значимі види діяльності, в гуманістично орієнтовані міжособистісні відносини з однолітками й дорослими; формує досвід соціальної поведінки, необхідний для успішного включення в систему суспільних відносин; виявляє і розвиває інтелектуальні, комунікативні, експресивні, інструментальні здібності.

На підставі аналізу наукових досліджень з означеної проблеми та ознайомлення з практичним досвідом роботи соціального педагога ми визначили наступні умови ефективності клубної діяльності щодо формування соціальної активності учнівської молоді:

а) організаційно-педагогічні:

- вивчення і виявлення можливості для організації клубної діяльності в установі або мікросередовищі;
- наявність дорослих, що вміють організовувати певні види клубної діяльності;

- наявність і/або створення в установі матеріальної бази, що необхідна для організації клубної діяльності у відповідності до обраного напрямку;
- цілеспрямована робота педагогів по формуванню клубного колективу учнів, забезпеченні його достатньо тривалого і стабільного функціонування;
- створення системи взаємозв'язків клубних об'єднань з іншими колективами і соціальним середовищем;

б) психолого-педагогічні:

- вивчення і виявлення інтересів дітей та молоді в сфері вільного часу, їх потреб, здібностей та вмінь, які можуть бути сформовані, реалізовані і розвинені в певних видах клубної діяльності;
- створення можливостей для творчого розвитку дітей та підлітків в процесі реалізації ними своїх потреб, здібностей, інтересів та вмінь у клубній діяльності;
- врахування статево-вікових особливостей і особистісних ресурсів дітей та підлітків при виборі напрямів і видів клубної діяльності, при визначенні співвідношення репродуктивних, продуктивних й творчих компонентів її змісту;
- забезпечення особистісної значущості і соціально ціннісної спрямованості змісту клубної діяльності;
- стимулювання активності та формування суб'єктної позиції дітей та підлітків;
- реалізація педагогами і вихованцями своїх особистісних ресурсів у процесі життєдіяльності клубного колективу;

в) педагогічні:

- адекватність змісту клубної діяльності інтересам вихованців, соціальним умовам і можливостям її організації;
- комплексний характер спільної діяльності вихованців у клубному колективі, що відповідає його виховним функціям і профілю;
- співставлення індивідуальних, групових і колективних форм у процесі організації життєдіяльності клубного колективу;
- оптимальне співвідношення педагогічного керівництва та самоуправління клубною діяльністю з самоорганізацією її учасників;
- стимулювання самодіяльності вихованців, спрямоване на їх самоорганізацію і саморозвиток;
- створення суб'єкт-суб'єктних відносин у клубному колективі як між вихованцями, так і між ними та педагогами;
- створення, збереження і оновлення традицій діяльності та відносин у клубному колективі.

Таким чином, можна зробити припущення, що головною відмінною рисою ефективності клубної діяльності щодо формування та розвитку навичок соціальної активності в учнівській молоді є визначені умови та їх дотримання, які, в свою чергу, дозволить соціальному педагогу грамотно організувати та координувати взаємозусилля всього клубного колективу заради свідомої соціалізації особистості учня та вцілому формування соціальної активності учнівської молоді.

Література

1. "Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст."
2. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: Підручник / Капська А.Й. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. -256 с.
3. Мустаева Ф. А. Социальная педагогика / Мустаева Ф. А. -М, -Екатеринбург, 2003
4. Полукаров В.В. Клубная деятельность как модель организации школьной и внешкольной среды/ Полукаров В.В // Моделирование воспитательных систем: теория-практика.- М., 1995. – с.118
5. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения Том 2 / Шацкий С.Т.-Москва, "Провсещение",1964

ВИВЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМИ В ОБ'ЄКТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Луніна Я., Чепур А.

Науковий керівник: канд.пед.наук, доц. **Борисюк С.О.**

У статті представлені результати дослідження змісту соціальних проблем, які учнівська та студентська молодь визначила як пріоритетні у сучасних умовах її соціалізації

Ключові слова: соціалізація, соціальна проблема, молодь.

Актуальність дослідження. Соціалізація особистості у сучасних умовах повинна сприяти її самовдосконаленню та самореалізації, що, у свою чергу, позитивно впливає на оздоровлення суспільства. Соціалізація неможлива без активної участі самої людини у процесі засвоєння широкого кола соціальних цінностей, понять та навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя. [2]

Тому під пильною увагою опиняються проблеми молоді, що вивчаються за багатьма напрямками, у різноманітних сферах життєдіяльності: праці, навчанні, сім'ї, неформальних організаціях, під час дозвілля, що передбачає активний обмін інформацією з іншими зацікавленими науками. Це говорить про те, що проблеми молоді неодноразово ставали в тій чи іншій мірі предметом вивчення багатьох вчених, на міждисциплінарних аспектах її формування, розвитку й реалізації потенціалу. Саме в такому аспекті представлені роботи вітчизняних та зарубіжних демографів (Ю. Корчак-Чепурковського, А. Рославського-Петровського, Б. Урланіса, С. Пирожкова), психологів (Ш. Бюлер, Т. Титаренка, С. Васильківа), соціологів (К. Мангейма, Г. Шельського, С. Іконнікової, О. Балакіревої, В. Пічі, Н Черниш), антропологів (П. Парсонса, Дж. Колемана), економістів (Н. Зібера, І. Лукінова, П. Самюелсона, М. Бурда, Г. Манківа); соціальних педагогів (Безпалько О.В., Зверєва І.Д., Капська А.Й., Лактіонова Г.М.).

Існуючі економічні і соціальні програми практично не враховують специфічну соціальну позицію молодого покоління у процесі суспільного розвитку. У зв'язку з цим необхідно підсилити увагу до соціальних проблем молоді. Соціальна незахищеність, нестача уваги суспільства визначає цю соціальну групу як дестабілізуючу суспільну силу, а в це ж час на молоді лежить відповідальність за майбутнє країни.

Метою нашого дослідження стало вивчення пріоритетного ставлення сучасної молоді до актуальних соціальних проблем як важливого чинника її соціалізації.

У широкому сенсі соціальна проблема – це всі соціальні явища, пов'язані з поведінкою людей в суспільстві, як в рамках норми, так і за її межами. Зазвичай, поява проблеми пов'язана із функціонуванням соціальних систем і спочатку не викликає у людей занепокоєння і дискомфорту. У більш вузькому сенсі про проблему говорять, виявляючи руйнування стабільних соціальних зв'язків, коли її розвиток призводить до напруженості і конфліктів. У цьому випадку, для виявлення соціальних проблем об'єктивний стан справ зіставляють з нормою. Отже, при будь-якому підході проблеми є частиною соціальних процесів, їх зміст носить соціальний характер, а форма прояву – особистісний.[5]

Дане дослідження проводилося у ніжинській школі-гімназії №3 та вищих навчальних закладах міста Ніжина (протягом жовтня-грудня 2015 року). Представникам студентської та учнівської молоді пропонувалося прорангувати 22 соціальні проблеми з наведеного у анкеті їх переліку, відповідаючи на запитання "Якою мірою особисто вас турбують зазначені проблеми?": поширення ВІЛ/СНІДу, поширення наркоманії, поширення венеричних захворювань серед молоді, велика кількість злочинів та правопорушень серед молоді, проблема насильства, зловживання

алкоголем серед молоді, проблема здорового способу життя, легковажне ставлення молоді до статевих стосунків, поширення тютюнопаління серед молоді, безробіття молоді, недостатні можливості для занять спортом, низький рівень медичного обслуговування, стан довкілля, загальна криза моральності, незначні можливості задоволення культурних проблем, низький рівень проінформованості про здоровий спосіб життя, розповсюдження порнографії, проблема суїциду, проблема торгівлі людьми, проблема молоді сім'ї.

Усього опитано 845 осіб різної статі, двох вікових груп (14-16 років та 17-22 років), мешканців міст і сіл двох областей.

Загальні результати опитування студентської та учнівської молоді відображені у таблиці 1.

Аналізуючи показники таблиці-1 щодо проблем, які турбують сучасне молоде покоління, можна простежити певні закономірності, а саме – як *першочергові проблеми молоді визначає*: поширення ВІЛ/СНІДУ, наркоманії, венеричних захворювань, проблему насильства, злочини, зловживання алкоголем, тютюнопаління, проблему суїцидів та легковажне ставлення молоді до статевих стосунків.

Таблиця 1

**Загальний розподіл актуальних соціальних проблем
щодо їх значущості у сучасному молодіжному середовищі**

Проблема	Середній показник рангового місця проблеми (у абсолютних величинах)
1. Поширення ВІЛ/СНІДУ	3,92
2. Поширення наркоманії серед молоді	5,12
3. Поширення венеричних захворювань серед молоді	6,34
4. Велика кількість злочинів та правопорушень, які скоює молоді	7,88
5. Проблеми насильства	7,94
6. Зловживання алкоголем серед молоді	11,12
7. Проблема здорового способу життя	12,18
8. Легковажне ставлення молоді до статевих стосунків	8,26
9. Проблема проституції	16
10. Поширення тютюнопаління серед молоді	12,56
11. Безробіття молоді	13,3
12. Недостатні можливості для занять спортом	15,56
13. Низький рівень медичного обслуговування	11,38
14. Стан довкілля	14,78
15. Загальна криза моральності	15,86
16. Незначні можливості задоволення культурних потреб	15,66
17. Низький рівень проінформованості про здоровий спосіб життя	16,12
18. Розповсюдження порнографії	12,08
19. Поширення дитячої порнографії	12,28
20. Проблема суїциду	11,64
21. Проблема торгівлі людьми	12,46
22. Проблема молоді сім'ї	14,26

До загальних проблем відносяться – проблеми молодшої сім'ї, недостатні можливості для занять спортом, стан довкілля, загальна криза моральності, незначні можливості задоволення культурних потреб, безробіття, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя, розповсюдження порнографії та розповсюдження дитячої порнографії, проблема торгівлі людьми.

Висновки. Результати даного дослідження можна використати як щодо подальшого вивчення актуальних для соціальної педагогіки проблем, у роботі соціального педагога та соціального працівника, а також показники вибору молоддю пріоритетності соціальних проблем вказує на необхідність прийняття термінових заходів з контролю над ситуацією на державному рівні. Від прийняття відповідних законів і заходів у вищих ешелонах влади до спільних зусиль місцевих адміністрацій і відомств, органів охорони здоров'я, внутрішніх справ, освіти та інших зацікавлених відомств. Для організації та проведення профілактичної роботи серед дітей та підлітків з урахуванням місцевих особливостей, для оперативного коректування та оцінки ефективності необхідно постійно, на регулярній основі відстежувати ситуацію прояву важливих соціальних проблем у молодіжному середовищі, тобто проводити на науковій основі моніторинг усіх факторів ризику, як на місцях, так і на федеральному рівні.

Література

1. Коваль Г. Актуальні проблеми молоді України / Г.Коваль // Вісник Львівського університету. – Вип. 28. – 2012.
2. Марченко О. П. Молодь і сучасне суспільство / О.П. Марченко / К.: ДЕДУТ, 2012.
3. Морозова Л.П. Ціннісні орієнтації молоді // Нова парадигма. Альманах наукових праць. – 2000.
4. Тарабукін Ю.О. Соціологія молоді: Курс лекцій. К.: Фітосоціоцентр, 2001.
5. Шадій Ю. Г. Сучасна українська молодь: проблеми та шляхи їх вирішення// Тижневик "Волинь".- № 1089.- 2014.

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ США З НЕПОВНОЛІТНІМИ, ЯКІ ВІДБУЛИ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Ляшиченко Л.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Хлєбїк С.Р.

В статті висвітлено деякі аспекти досвіду соціальної роботи США з дітьми та молоддю, які повернулися з місць позбавлення волі.

Ключові слова: інтенсивна реабілітація, інтенсивний нагляд, індивідуалізовані заходи виховання.

Актуальність. Останнім часом в суспільстві відбулись і тривають глибокі зміни у соціальному середовищі, які значною мірою негативно впливають на формування молодого покоління, зокрема, про це свідчить зростання рівня злочинності серед неповнолітніх [1].

За останні 10 років в Україні відбувається значне загострення соціально-економічних протиріч, що негативно впливає на формування особистості неповнолітніх, що ставить перед ученими і практичними працівниками правоохоронної та соціальної сфер нові завдання в боротьбі зі злочинністю, яка за прогнозами вчених, має тенденцію до зростання [2].

В більшості країн світу найбільш поширеною формою покарання злочинців залишається ув'язнення. В умовах ізоляції від суспільства, позбавлення певних прав

та свобод, особистість злочинця змінюється, переоцінюються звичні цінності. І тому перш за все має бути ефективна організація соціальної реабілітації неповнолітніх громадян, які звільнилися з місць позбавлення волі після відбування покарання [3].

Таким чином, на даному етапі розробки форм та методів реабілітації неповнолітніх, які повернулися з місць позбавлення волі в Україні актуальним є використання досвіду зарубіжних країн, зокрема як США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний стан вивчення питань ресоціалізації, соціальної реабілітації, організації перевиховання неповнолітніх правопорушників останніми роками є предметом численних досліджень. Ця проблема актуалізує в собі дослідження ряду напрямків: педагогічні основи ресоціалізації неповнолітніх злочинців (В. Синьов, Г. Радов, В. Кривуша, О. Беца); реабілітація та перевиховання неповнолітніх правопорушників в умовах виховних колоній, професійних училищах та школах соціальної реабілітації (І. Башкатов, П. Вівчар, М. Фіцула, Т. Ткачова, В. Шевченко, В. Якимчук), профілактика правопорушень підлітків (В. Бобрук, І. Дегтярьов, Н. Мосол, В. Оржеховська); теоретичні питання щодо основ соціальної педагогіки та інноваційні технології у різних суб'єктів соціально-педагогічної діяльності (І. Зверева, Н. Краснова, В. Кузьмінський, Л. Міщик, С. Марченко) та ін.

На думку Л.Т. Тюття, І.Б. Іванова, соціальна реабілітація – робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей і молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність до загальноновизнаних суспільних правил і норм [4].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику за редакцією Ю.С. Шемшученка ресоціалізація (із фр. *resocialisation*, від грец. – префікс, що означає поновлення або повторення, і *socialization* – усупільнення, з латин. *socialis* – суспільний) розглядається як: 1) повернення особи в суспільство: процес, спрямований на відновлення морального, психічного і фізичного стану особи, її соціальних функцій, узгодження індивідуальної чи колективної поведінки із загальноновизнаними суспільними правилами та юридичними нормами; 2) у сфері виконання покарань – процес підготовки засудженого до повернення в суспільство, що ґрунтується на відновленні позитивних зв'язків, відносин і розвитку в засудженої особи соціально корисних умінь і навичок, потрібних для повноцінного існування в суспільстві [5; ст. 61].

Вирішення проблеми реабілітації і ресоціалізації неповнолітніх, які повернулися з місць позбавлення волі відбувається в процесі реалізації відповідних програм і проектів.

Характерною особливістю реабілітаційних програм, які здійснюються правоохоронними органами США стосовно неповнолітніх правопорушників, є координована співпраця між зацікавленими відомствами, що сприяє здійсненню процесу перевиховання особистості поступово, на кожному етапі перетворення колишнього правопорушника на продуктивного члена суспільства і комплексно, маючи можливість впливати на всі чинники та рівні соціального формування особистості. У здійсненні процесу реабілітації юних правопорушників американські правоохоронні органи не лише покладаються на властиві їм повноваження і можливості, а й залучають до цього фінансові та кадрові ресурси органів усієї системи ювенальної юстиції, соціальних служб, зацікавлених державних органів і громадських організацій. [6]

Прикладом програм реабілітації для неповнолітньої молоді може бути **Програма інтенсивної реабілітації неповнолітніх правопорушників** здійснюється стосовно молоді, якій було дозволено умовно-дострокове звільнення, яка впроваджується в штаті Невада (США). Після оцінювання ступеню ризику неповнолітнього правопорушника для громади та прогресу змін в його особистості молода особа направляється на участь у спеціальній програмі підготовки до звільнення, що передбачає навчання навичок самостійної безпечної життєдіяльності. Особливість

цієї Програми полягає у поетапному переході молоді від існування в умовах обмеженої свободи пересування до вільного життя в громаді, що супроводжується інтенсивним наглядом і контролем з боку установ, які здійснюють контроль над виконанням покарання та соціальних служб.

Із молоддю, яка умовно-достроково звільняється від виконання призначеного покарання, на основі зазначеної моделі, працюють і у виправній установі штату Вірджинія. Характерною відзнакою Програми є об'єднання молоді, що потрапляє до виправної установи, у великі групи під одним дахом, так звані "групові доми", на період від 30 до 60 днів. Це допомагає юним особам не втрачати зв'язків із громадою. Упродовж зазначеного часу вихованці навчаються навичок самостійної безпечної життєдіяльності, мають доступ до послуг із професійно-технічного навчання та індивідуального консультування [7; с. 4 -5].

Правоохоронними органами США реалізуються також програми реабілітації, спрямовані на перевиховання та виправлення юних правопорушників жіночої статі. **Програма "Гроус"** (укр. – зростання) – це дворічний проект, розрахований на здійснення впливу не лише на юних правопорушниць, але й на членів їхніх родин. У межах Програми діє три напрямки перевиховання: перший ("Безпечний Старт") розраховано на інтенсивну роботу з неповнолітніми матерями та їхніми дітьми в денний час без цілодобового перебування у виправному закладі. Другий напрямок (здійснення виправного і виховного впливу в межах установи виконання покарань) реалізується стосовно повторних правопорушниць або тих дівчат, які скоїли тяжкі злочини. Третій напрямок програми реабілітації стосується юних жінок, які скоїли менш серйозні правопорушення, та передбачає їх направлення на участь у програмі денної реабілітації без цілодобового перебування у виправному закладі.

Усі три напрямки Програми складаються із загальних програм та індивідуалізованих заходів перевиховання. До загальних програм належить навчання специфічних для жінок навичок самостійної безпечної життєдіяльності, виконання громадських робіт, отримання освіти, відвідування занять із функціональної сімейної терапії й отримання подальших послуг із реабілітації впродовж одного року після виконання покарання [7; с. 5-7].

На окрему увагу заслуговує **проект "Крафт"** (укр. – ремесло), що передбачає професійно-технічне навчання юнаків, майстерності житлового будівництва. Підґрунтям Програми є цілісний підхід до перевиховання молодих правопорушників та поєднання професійно – технічного навчання, допоміжних послуг (підвищення здатності до трудової зайнятості, навчання навичок соціальної комунікації, індивідуальне піклування про вихованця) і громадських робіт, здійснення яких стає можливим за підтримки будівельної індустрії. Після закінчення навчання юнаки працевлаштовуються в галузі будівництва та продовжують отримувати довготермінові реабілітаційні послуги, що забезпечують його перевиховання і безпеку громади.

Проект "Крафт" застосовується не лише як програма реабілітації для тих, хто перебуває в установах виконання покарань, а й як програма профілактики або покарання, альтернативного позбавлення волі та програма реституції, оскільки її здійснення є можливим як в умовах виправних закладів, так і на базі громади. Молодь направляється на участь у програмі суддями судів для неповнолітніх або посадовими особами служби умовного виконання покарань. Програма фінансується Департаментом праці США [8].

Таким чином, можна дійти **висновку**, що повернення неповнолітніх правопорушників та молоді до життя в громаді в США здійснюється від самого початку виконання юною особою призначеного покарання, триває впродовж усього терміну виконання покарання і продовжується значний період часу після звільнення або закінчення терміну призначеного покарання. Курс реабілітації пропонується не лише ув'язненій молоді, а й тим підліткам, які не втрачають зв'язку із громадою, виконуючи

види покарань, альтернативних позбавленню волі. Невід'ємним елементом виправного і виховного впливу на підлітків є здійснення нагляду за дотриманням правил, що будь-якою мірою обмежують свободу, мета якого – виключити або знизити можливості молоді для вчинення несхвальних дій.

Тенденцією останнього часу є розробка такого комплексу соціальних послуг, які задовольнятимуть гендерно зумовлені потреби молоді з девіантною поведінкою, потреби у заповненні прогалів в освіті та професійному навчанні, орієнтованому на потреби сучасного ринку праці. Украй важливим для виправлення колишніх правопорушників є не стільки нейтралізація негативних виявів їх особистостей, скільки опора на позитивні якості характеру, здібності та схильності до певного виду діяльності. На окрему увагу заслуговують зусилля команди реабілітації, що спрямовуються на налагодження стосунків із членами родини молодого правопорушника, а також на оптимізацію відносин із учасниками тих малих і великих соціальних груп, до яких належить підліток, у тому числі груп однолітків, однокласників, сусідів.

Перспективним напрямком подальших досліджень вбачається вивчення американського досвіду щодо задоволення потреб молоді, які відбули покарання в місцях позбавлення волі.

Література

1. Музика М. В. Аналіз злочинності неповнолітніх та шляхи їх подолання. Вінницький Торговельно-Економічний Інститут. [Електронний ресурс]. – Електрон. текстові дані. – Режим доступу: <http://intkonf.org/muzika-mv-analiz-zlochivniverpovnoolitnih-ta-shlyahi-yih-podolannya>
2. Коваль В.В. Постпенітенціарний соціальний супровід неповнолітніх / В. В. Коваль. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 7.
3. Грищенко Є. В. Проблеми ресоціалізації неповнолітніх злочинців [Електронний ресурс] / Є. В. Грищенко. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.
4. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика [Текст]: Навч.посіб. – 2-ге вид., перероб.і доп. / Л.Т.Тюптя, І.Б.Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: ТОВ Видавництво "Юридична думка", 2007. – 992 с.
6. Воронин Ю.А. Система боротьби с преступностью в США. – Свердловск, 1990.
7. Соціальна реабілітація неповнолітніх правопорушників у діяльності правоохоронних органів США / О. В. Ушварок. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 2.
8. Особливості попередження злочинності неповнолітніх в США, Канаді та Україні / В. В. Шендрик, Ю. І. Лаптії // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 114-122.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ІЗ ЧИСЛА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Мамченко Л.Г.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Суховєєва Н.М.**

Актуальність проблеми. Однією із категорій молоді, яка потребує соціальної підтримки у зв'язку з об'єктивними життєвими обставинами, є молодь із числа дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Втрата сім'ї залишає глибокий негативний відбиток на життєвому шляху особистості з самого дитинства. Цей недитячий досвід, який індивід отримує в

важливому періоді становлення особистості – дитинстві – спотворює уявлення індивіда про себе як про особистість. Потрапивши до інтернатного закладу, дитина не позбавляється всіх проблем – ситуація обростає новими труднощами – емоційними, соціальними, економічно-територіальними [7, с. 175]. Коли настає період юності, особистість стикається з досить вагомою проблемою – випуск з інтернатного закладу та початок самостійного життя. Особи цієї категорії потребують соціально-педагогічної допомоги з боку фахівців з метою успішної інтеграції особистості в соціумі.

Аналіз наукових джерел свідчить, що основна частина уваги вчених концентрується на особливостях соціалізації та проблемах дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах інтернатних закладів. Особливості соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування досліджують С. Булахова, М. С. Доннік, М. М. Овчиннікова, В. А. Пушкар, Г. Д. Хархан, О. В. Холоденко. Основи підготовленості сучасного випускника інтернату до входження в новий соціум аналізуються у роботах М.Н.Іщенко, О.А.Кузьменко. Теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю розробляються І. Д. Бехом, О. В. Безпалько, А. О. Рижановою, Л. А. Штефан та ін.. Однак, питання подальшого становлення молоді із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, аспекти соціально-педагогічної роботи з цією категорією молоді ще не знайшли свого достатнього розгляду на сторінках соціально-педагогічних видань.

Мета статті – з'ясувати особливості соціально-педагогічної роботи з молоддю із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. До осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування відносять осіб віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

Однією з ефективних та оптимальних форм надання допомоги випускникам інтернатних закладів є соціальний супровід. Він здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [7, с.179].

Соціальний супровід являє собою роботу, спрямовану на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу [3].

Основні напрями роботи стосуються вирішення проблем оформлення документів, налагодження соціальних зв'язків, влаштування на навчання, працевлаштування.

Завдання соціального супроводу полягають у ефективному використанні наявних ресурсів для швидкої адаптації індивідів до самостійного життя, створенні необхідних умов для того, щоб молода людина могла самостійно вирішувати свої проблеми, та в забезпеченні партнерських стосунків між особою та державними й громадськими установами для комплексного забезпечення прав молоді людини.

Розглянемо одну з технологій роботи із випускниками інтернатних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Дана технологія розроблена спеціалістами державного інституту проблем сім'ї та молоді у ході реалізації проекту "Сприяння працевлаштуванню вихованців закладів для дітей-сиріт в Україні" [5].

На підготовчому етапі вивчається соціальна ситуація клієнта, проводиться діагностика психолого-соціальних характеристик клієнта та середовища. На цьому етапі соціальному працівнику варто пам'ятати, що під час знайомства основним елементом його діяльності є встановлення довірливих взаємин. Клієнта потрібно переконати у необхідності змін у його житті, адже часто ці особи вважають, що їм не потрібна допомога, хоча це їх твердження є ілюзорним. Результатом підготовчого

етапу має стати план соціального супроводу, який повинен включати такі напрямки роботи:

- психологічна корекція стану клієнта;
- правова допомога у формі групових та індивідуальних консультацій з питань трудового законодавства, прав та пільг;
- допомога у працевлаштуванні або перекваліфікації, підвищенні кваліфікації, продовженні навчання;
- допомога у вирішенні складних соціальних проблем: отримання житла або поновлення права на житло, погашення заборгованості за комунальні послуги;
- медична допомога (за необхідності);
- робота з найближчим оточенням.

Другим етапом є здійснення соціального супроводу, під час якого соціальний працівник надає клієнту допомогу в розв'язанні конкретних завдань відповідно до індивідуального плану соціального супроводу. При потребі в процес діяльності можна внести корективи, соціальний працівник може обирати інші методи соціальної допомоги, більш доречні до ситуації, яка може змінитися.

Третій етап є підсумковим, який включає в себе оцінку змін, що відбулися в процесі надання соціальних послуг і після того, як вони отримані клієнтом, вивчення нових потреб, які з'явилися у клієнта; розробку, якщо потрібно, нового, додаткового плану соціального супроводу; додаткове кураторство клієнта і оточення, якщо це потрібно з метою профілактики рецидивів.

Критеріями припинення соціального супроводу є:

- набуття клієнтом навичок пошуку робочого місця;
- визначеність з бажаною професією;
- здобуття бажаної професії;
- наявність постійного або тимчасового місця роботи;
- вирішення житлової проблеми;
- вміння складати та планувати свій бюджет;
- набуття навичок самостійного оформлення документів, спілкування з представниками органів влади, відстоювання своїх прав;
- поява самостійності, відповідальності;
- відновлення родинних стосунків (якщо це можливо) [7, с. 187].

Існують різні підходи до вирішення проблеми соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів. Зокрема, міжнародна благодійна організація "Кожній дитині" в рамках реалізації проекту "Впевнений старт" розробила та апробувала модель соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів, що стала основою проекту державного стандарту послуги соціальної інтеграції випускників.

Для досягнення результату спеціаліст, який супроводжує молоду людину, допомагає їй в розвитку її практичних життєвих компетентностей заохочує до зростання відповідальності за власне життя, до професійного та особистісного самовизначення, отримання кваліфікації. Він підтримує її на перших етапах професійної самореалізації, допомагає сформувати власну мережу підтримки, пошук і залучення зовнішніх ресурсів для вирішення складних питань, відновлення або налагодження стосунків з біологічними родичами, батьками.

Модель соціальної інтеграції випускників передбачає реалізацію нових принципів:

- участь (передбачає можливість молодій людині висловлювати та розкривати власну думку щодо питань, які стосуються її життя та впливають на неї та її майбутнє);
- мотивування та заохочення до поступового зростання відповідальності;
- орієнтація на сильні сторони молодій людині.

Соціально-педагогічна робота з молоддю із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має включати такі компоненти:

- індивідуальна робота з молодою людиною (консультування, представництво інтересів, корекційна та терапевтична робота);
- групова робота (організація та підтримка клубної діяльності, організація та ведення груп само- та взаємодопомоги);
- робота в громаді (робота з родичами (батьками); залучення волонтерів, зокрема пошук, відбір та підготовка наставників, представництво інтересів молодих людей у громаді) [6].

Соціально-педагогічна робота має бути спрямована насамперед на навчання молоді приймати власні рішення, підготовку до самостійного життя, формування відповідальності за свої рішення та вчинки.

Однією з форм виховання та надання соціальної допомоги дітям, які потребують підтримки, а також особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років, є соціальний патронат.

Існує два основних підходи до патронату: перший передбачає переміщення дитини-сироти в сім'ю патронатного виховання на довгий час. Другий підхід розглядає патронатних батьків як додаткових, а допомогу патронатної сім'ї як умову реабілітаційного процесу кровної родини. Патронатний вихователь може надавати допомогу не тільки дитині в сім'ї, але і випускнику закладу для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальний патронат випускників інтернатних закладів може реалізовуватися в різних формах (кураторство, наставництво та ін.). Але основа залишається незмінною: поруч з випускником є дорослий, який надає йому підтримку та допомогу в нових життєвих ситуаціях та сприяє становленню його самостійності. Умовою ефективності взаємодії з таким дорослим є: наявність у випускника можливості встановити постійний емоційний контакт; спільна діяльність, направлена на підвищення рівня самостійності випускника [1].

У вищих навчальних закладах, де навчаються особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також здійснюється соціально-педагогічна робота з ними, яка полягає у психолого-педагогічному супроводі в процесі навчання на факультеті. Основні напрями цієї роботи на факультеті психології та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя включають:

- вивчення особових карток студентів;
- проведення анкетування студентів з метою з'ясування статусу, особливих життєвих обставин, приналежність до вразливих категорій тощо;
- налагодження житлових умов;
- організацію заходів, спрямованих на покращення адаптаційних моментів в умовах ВНЗ;
- здійснення соціально-педагогічної підтримки з боку куратора та деканату;
- роботу з опікунами чи родичами (якщо вони є) [4].

Організація роботи з психолого-педагогічного супроводу базується на здійсненні багатосторонньої взаємодії усіх суб'єктів освітнього й соціально-виховного процесу, а саме:

- по-перше, взаємодія викладача, який закріплений за академічною групою зі студентами (куратора), та опікунами чи родичами студентів;
- по-друге, взаємодія зі студентами декана та його заступників в тісній співпраці з кураторами;
- по-третє, взаємодія з соціально-гуманітарним відділом університету та профбюро студентів університету;
- по-четверте, співпраця з міським та районним центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

по-п'яте, взаємодія всіх підрозділів університету та факультету, що є задіяними у навчально-виховному процесі та які здійснюють моніторинг кількісних та якісних показників на факультеті.

Таким чином, проведене вивчення показало, що молодь із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування має свої особливості та потребує здійснення соціально-педагогічної роботи, яка спрямована на розвиток життєвих компетентностей. Соціально-педагогічна робота має бути спрямована насамперед на навчання молоді приймати власні рішення, підготовку до самостійного життя, формування відповідальності за свої рішення та вчинки. Це веде до поступового зростання самостійності та незалежності молодих людей, до розвитку життєвих навичок та вміння планувати та організовувати власне життя, протистоячи та долаючи життєві труднощі.

Література

1. Бобильова І. Соціальний патронат випускників інтернатних учреджень / Бобильова І. // Соціальна педагогіка. – 2010.- №1. – С.60-64.
2. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування". Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052342.html.
3. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 13.01.2005 № 2342-IV.
4. Ковтун. А.Ю. Виступ на Вченій раді факультету психології та соціальної роботи НДУ імені Миколи Гоголя "Психолого-педагогічний супровід вразливих категорій студентів ВНЗ", 19.02.2015р.
5. Методичний посібник "Модель соціальної підтримки молоді з уразливих груп" (на прикладі досвіду впровадження проекту "Сприяння працевлаштуванню вихованців закладів для дітей-сиріт в Україні") – Режим доступу: архів ДІПСМ, 2006 р.
6. Носач І. Соціальна інтеграція випускників інтернатних закладів / Ігор Носач // Соціальний педагог. – 2014. – №6. – С. 24-30.
7. Соціальний супровід різних категорій дітей та сімей: навч. посібник/ А.Й.Капська, І. В. Пеша. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 232.

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У СУЧАСНОМУ МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ, ВІКОВИЙ ТА ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Махазьон М., Приходько А.,
Чемериська Т., Лисич Л.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Борисюк С.О.**

У статті представлені результати дослідження пріоритетності соціальних проблем у сучасному молодіжному середовищі. Проблеми поширення ВІЛ/СНІДу та наркоманії вивчалися у регіональному, гендерному та віковому аспектах.

Ключові слова: соціалізація, молодь, соціальна проблема.

Актуальність дослідження. Необхідність рішучого повороту до реальних, практичних завдань будівництва правової, демократичної держави, вирішення цілого комплексу політичних, соціально-економічних проблем, що виникають у зв'язку з цим, передбачає переосмислення всіх суспільних та індивідуально-особистих цінностей, формування на цій основі нової системи світоглядних орієнтацій молоді як

майбутнього нашої держави. Проблеми молоді, її освіти, виховання, соціального становлення, участі у суспільному житті постійно перебувають у центрі уваги різних наукових досліджень.

Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовнішими є: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків, відсутність можливостей для поліпшення житлових умов; шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів); низька народжуваність – уже протягом трьох з половиною десятиліть в Україні зберігається рівень народжуваності, який не забезпечує навіть відтворення поколінь; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція); втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму та багато інших. Все це має на негативний вплив для розвитку держави у цілому і може призвести до різних негативних наслідків у процесах соціалізації молоді. Тому метою проведеного нами дослідження є вивчення, які ж саме соціальні проблеми є значущими для сучасної молоді і які спостерігаються фактори впливу на вибір пріоритетності цих проблем.

Вивчаючи ставлення сучасної молоді до актуальних соціальних проблем, ми визначили основні завдання даного етапу дослідження: 1/ розкрити зміст основних значущих соціальних проблем для сучасної молоді; 2/ виявити вплив регіональних, вікових та гендерних умов на вибір респондентами пріоритетності соціальних проблем. Відповідно до зазначених факторів (регіон, вік, гендер) передбачаємо, що існують суттєві відмінності у визначенні ступеня пріоритетності соціальних проблем у сучасному молодіжному середовищі.

Щоб вирішити поставлені завдання дослідження ми опитали понад 800 представників учнівської та студентської молоді з міст та сіл, включаючи два міста з двох областей (Київської і Чернігівської). Респонденти визначали пріоритетність для себе запропонованих у анкеті 22 соціальні проблеми. За загальними результатами як *першочергові проблеми молоді визначає*: поширення ВІЛ/СНІДу, наркоманії, венеричних захворювань, проблему насильства, злочини, зловживання алкоголем, тютюнопаління, проблему суїцидів та легковажне ставлення молоді до статевих стосунків.

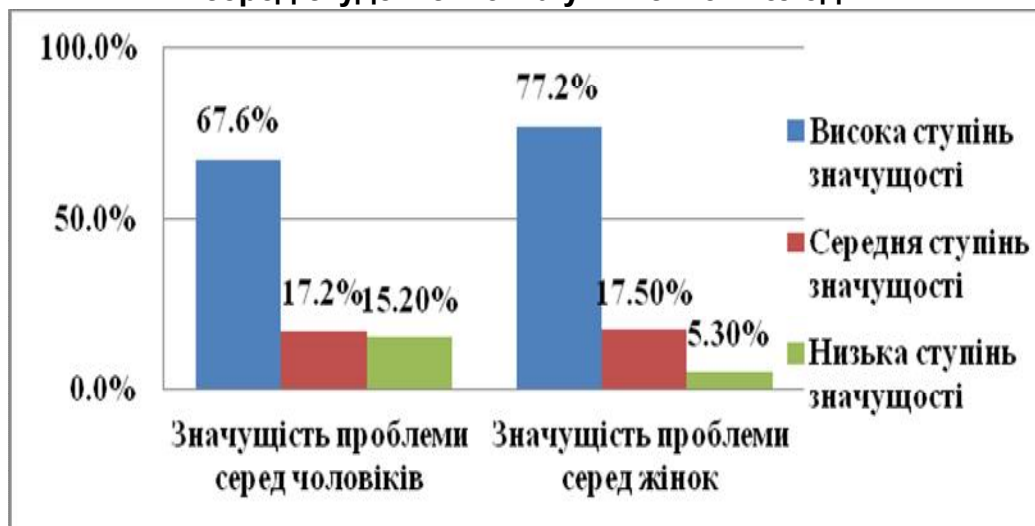
Порівнюючи відповіді представників учнівської молоді з двох міст (місто Б. біля Києва і у Чернігівському регіоні місто Н.), зазначаємо, що загальна тенденція щодо вибору старшокласниками соціальних проблем, які є для них особливо значущими, зберігається у обох регіонах. Але є певні відмінності щодо окремих проблем. Наприклад, такі проблеми, як: суїцид, незначних можливостей задоволення культурних потреб, ширення ВІЛ/СНІДу, велика кількість злочинів та правопорушень, безробіття молоді, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя, проблеми порнографії та розповсюдження дитячої порнографії – значно важливішими є для учнівської молоді у м.Б. І навпаки, у порівнянні з м. Б для респондентів з м.Н більш значущими є проблеми: торгівля людьми, легковажне ставлення молоді до статевих відносин, низький рівень медичного обслуговування, проблема торгівлі людьми.

Отже, загальні результати даного дослідження підтверджують те припущення, що регіональні умови впливають на формування рівня значущості соціальних проблем для сучасної учнівської молоді і на її соціалізацію в цілому.

На першому місці серед пріоритетних соціальних проблем для сучасної студентської та учнівської молоді за результатами нашого дослідження визначено проблему поширення ВІЛ/СНІДу.

Для перевірки описаних вище тенденцій та конкретизації їх в умовах нашого регіону було проведено дослідження і у діаграмах 1-3 представлені результати вивчення гендерного, вікового та регіонального аспектів вибору сучасною молоддю проблеми поширення ВІЛ/СНІДу як пріоритетної серед інших соціальних проблем.

Гендерний аспект значущості проблеми поширення ВІЛ/СНІДу серед студентської та учнівської молоді

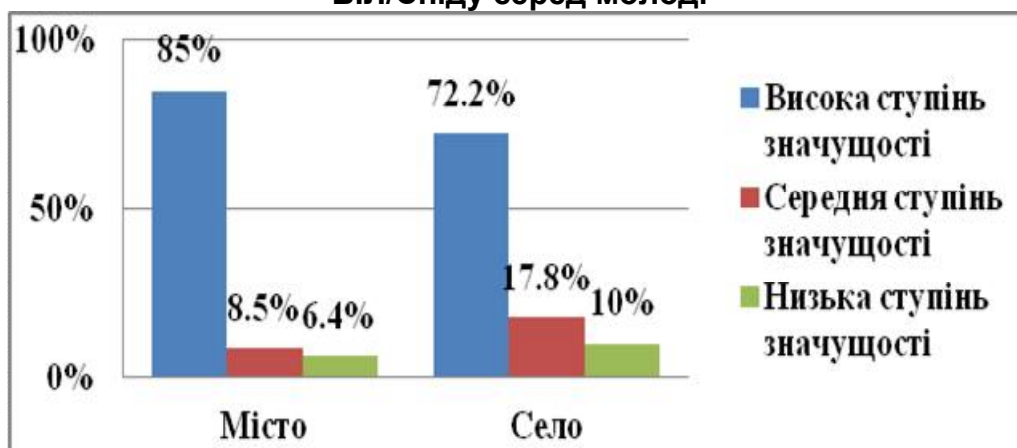

Діаграма-1

Отже, проаналізувавши показники діаграми можна сказати, що більша кількість чоловіків та жінок надають проблемі поширення ВІЛ/СНІДу високого ступеня значущості, про що свідчать показники 67, 6% та 77,2%. Значно менше чоловіків та жінок надають проблемі поширення ВІЛ/СНІДу низького ступеня значущості – відповідно 15,2% та 5, 3%.

Аналізуючи результати опитування молоді, визначаємо регіональний аспект у пріоритеті ставлення кожного респондента до проблеми (див. діаграму-2).

Регіональний аспект значущості проблеми поширення ВІЛ/Сніду серед молоді

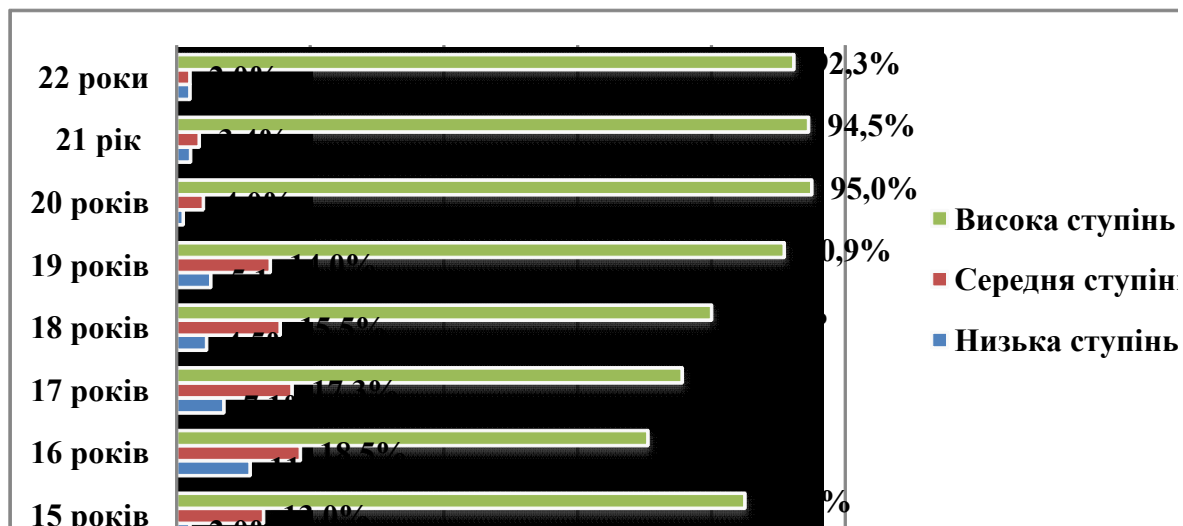

Діаграма-2

Отже, проаналізувавши показники діаграми можна сказати, що мешканці як села так і міста однаково надають проблемі поширення ВІЛ/СНІДу високого ступеня значущості, про що свідчать показники -75, 9% та 72,2%. У селі і у місті середнього(8,7% та 17,8%) та низького(6,4% та 10,0%) ступеня значущості даній проблемі надає порівняно невелика кількість респондентів.

У результаті опитування молоді щодо пріоритетності соціальних проблем визначаємо віковий аспект ставлення кожного респондента до проблеми поширення ВІЛ/СНІДу.

Віковий аспект значущості для молоді проблеми поширення ВІЛ/СНІДу

Діаграма-3

Віковий аспект має велике значення серед молоді. Якщо порівняти показники, то можна простежити тенденцію до високого ступеня значущості ставлення молоді усіх вікових груп до даної проблеми. І, відповідно, набагато менше молодь надає даній проблемі середнього та низького ступеня значущості.

Також спостерігають тенденція до підвищення ступеня значущості проблеми серед молоді з підвищенням віку, отже можна зробити висновок, що чим старша людина, тим більше вона усвідомлює значущість проблеми, та розуміє наслідки поширення ВІЛ/СНІДУ.

За отриманими даними дослідження, ми виявили показники вікового аспекту вибору молоддю пріоритетної соціальної проблеми. Так, вказують на особливо високу ступінь значущості проблеми поширення ВІЛ/СНІДу для студентської молоді – понад 90% для респондентів 19-22 років та 85% – для учнівської молоді (15 років). Така тенденція щодо збільшення ступеня значущості проблеми серед молоді з підвищенням її віку, пояснюється тим, що чим старша людина, тим більше вона усвідомлює значущість проблеми та розуміє наслідки поширення ВІЛ/СНІДУ.

У загальному, за отриманими даними дослідження, ми виявили, що проблемі поширення ВІЛ/СНІДу чоловіки та жінки, молодь від 15 до 22 років, а також мешканці села та міста надають високого ступеня значущості. Отже, респонденти розуміють серйозність та важливість дослідження даної проблеми, а також вплив поширення ВІЛ/СНІДу серед молоді та розуміють можливі наслідки епідемії ВІЛ/СНІДу на суспільство в цілому.

Представлені у діаграмах результати вивчення значущості для сучасної молоді основних соціальних проблем у гендерному аспекті вказують на вплив гендеру на визначення пріоритетності поширення ВІЛ/СНІДу, наркоманії, правопорушень, насильства тощо, оскільки показники різняться у чоловіків та жінок.

У результаті змістовного вивчення пріоритетності для молоді соціальних проблем визначили наркоманію як значущу соціально-педагогічну проблему у сучасному молодіжному середовищі.

Проблема глобального поширення наркоманії є однією з найгостріших у системі забезпечення національної безпеки нашої країни і потребує негайного втручання держави.

Аналізуючи результати анкетування студентської та учнівської молоді, визначаємо гендерний аспект у пріоритеті ставлення респондентів до проблеми поширення наркоманії (діаграма -4).

Гендерний аспект значущості проблеми наркоманії серед молоді, %

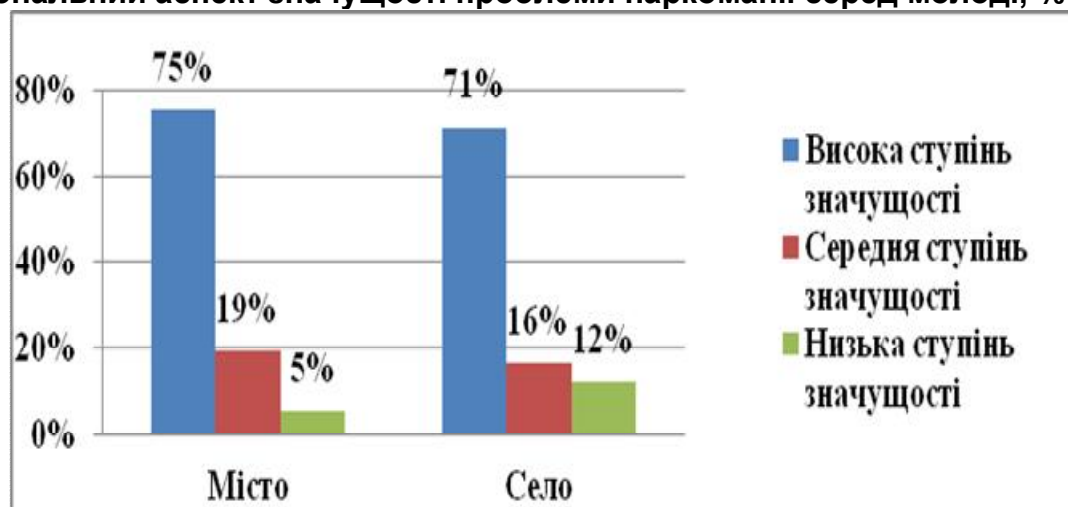

Діаграма -4

Таким чином, на діаграмі ми чітко бачимо, що для респондентів чоловічої статі **80%** і для **70%** жіночої статі переважає висока ступінь значущості проблеми поширення наркоманії серед молоді.

Результати анкетування, які представлені у діаграмі-5, представляють регіональний аспект у пріоритеті ставлення кожного до проблеми поширення наркоманії серед молоді.

Регіональний аспект значущості проблеми наркоманії серед молоді, %

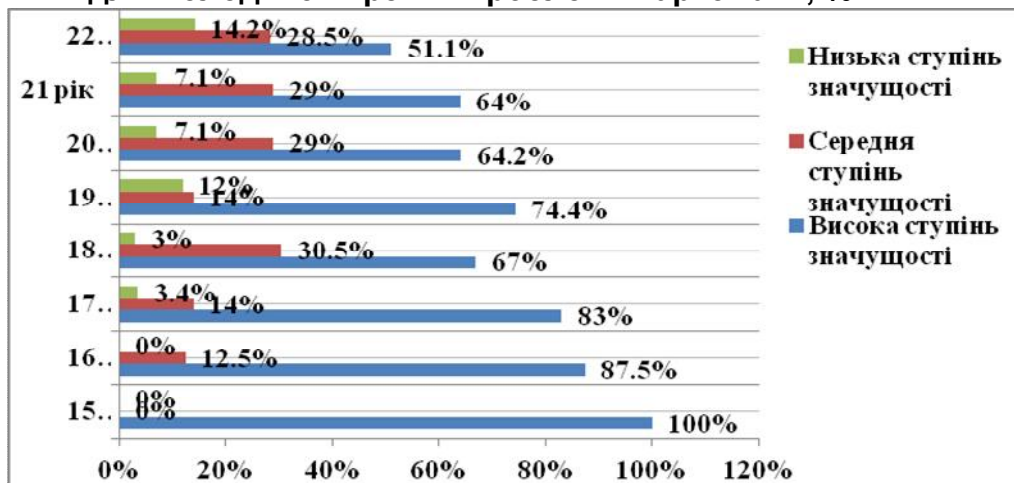

Діаграма – 5

На діаграмі -5, ми спостерігаємо, що як для жителів міста (**75,4%**), так і для жителів села (**71,4%**), проблема поширення наркоманії серед молоді має порівняно однакову високу ступінь значущості.

Віковий аспект вибору пріоритетів у ставленні респондентів до проблеми поширення наркоманії серед молоді представлений неоднозначними показниками у діаграмі -6.

Віковий аспект значущості для молоді поширення проблеми наркоманії, %

Діаграма -6

Отже, 100% і 87% учнівської молоді надали проблемі поширення наркоманії високого ступеня значущості. І серед респондентів двадцятирічного віку дана тенденція знижується -до 51% студентської молоді визначає для себе соціальну проблему поширення наркоманії як особливо важливу. Такі показники підтверджуються результатами соціологічних досліджень щодо зростання попиту на наркотики серед молоді шкільного віку.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження пріоритетності соціальних проблем для молоді розкривають змістовий аспект (які саме соціальні проблеми є важливими для сучасної учнівської та студентської молоді) та підтверджують вплив регіонального вікового та гендерного аспектів на значущість для молоді окремої проблеми.

Література

1. ВІЛ/СНІД: стратегія наступу на хворобу /Здоров'я України № 2- 2014, – с. 28.
2. Гоголева А.В. Адиктивна поведінка і її профілактика / А.В. Гоголева. – М.- 2011.
3. Додаток до листа Департаменту сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації від 09.11.2015 № 01-40/1521.
4. Ефективні форми роботи з попередження епідемії ВІЛ/СНІДу серед дітей та молоді в Україні / Ред.Т.М. Тележенко. – К., 2014. – 149с.
5. Коваль Г. Актуальні проблеми молоді України / Г.Коваль // Вісник Львівського університету. – Вип. 28. – 2012.

СОЦІАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ВИХОВАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА (СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Махазьон М.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Хлєбїк С.Р.

У статті розглядається соціальне виховання як невід'ємна частина процесу формування особистості на різних етапах розвитку суспільства.

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація, суспільство, виховання.

Розвиток демократичних процесів в Україні та інтеграція нашої держави в Європейський освітній простір вимагає вивчення змісту соціального виховання як науково-обґрунтованої категорії соціальної педагогіки на різних етапах становлення

суспільства. Виховання підростаючого покоління є надзвичайно важливим завданням і сучасного суспільства. Його вирішенню сприяє, зокрема, актуалізація позитивного історико-педагогічного досвіду соціального виховання дітей. А саме П. Блонського, В. Зеньківського, А. Макаренка, С Русової, К. Ушинського, С. Шацького та інших.

Сучасний період можна схарактеризувати як відновлення наукового інтересу до питання соціального виховання. Цьому сприяють дослідження багатьох учених: М.А. Галагузової, І.Д. Зверєвої, А.Й. Капської, Л.І. Міщик які розглядають соціальне виховання як предмет соціальної педагогіки. Науково-педагогічна спадщина В. Зеньківського досліджується О. В. Сухомлинською.[3;38]

Мета статті висвітлити наукові підходи до визначення соціального характеру виховання в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців.

На сучасному етапі існує декілька підходів щодо визначення поняття соціального виховання. Доцільно навести найбільш поширені формулювання.

Соціальне виховання – це виховання людей всіх вікових груп і категорій в організаціях, як створених для цієї мети, так і в тих, що займаються ним поряд із своїми основними функціями (Андрєєва І. М.).

Соціальне виховання – це турбота суспільства про покоління майбутнього, підтримка людини суспільством, колективом, іншою людиною, допомога людині в засвоєнні і прийнятті моральних відносин, які склались в сім'ї, суспільстві, прийнятті правових, економічних, громадянських і побутових відношень (Василькова Ю. В., Василькова Т. А.).

Окремі автори вважають, що соціальному вихованню підлягають всі вікові та соціальні категорії людей; інші – подібно до засновника терміну "соціальна педагогіка" А. Дістервега, що соціальне виховання необхідне для вразливих категорій: сиріт, безпритульних, малолітніх злочинців і т. д. Враховуючи той факт, що результатом соціального виховання є соціалізація як здатність людини взаємодіяти із соціальним світом (Нікітін В. А.) варто погодитись із авторами першої концепції.[5;68]

Проаналізувавши визначення різних науковців відносно суті соціального виховання, можна зробити висновок, що першою формою виховання, які зародились у первісному суспільстві, було саме соціальне виховання. Необхідно відзначити, що без вироблення навичок соціальної поведінки людина розумна не вижила б як біологічний вид. Адже саме колективний суспільний спосіб життя, з яким тісно пов'язані соціальне виховання, взаємна підтримка, був одним із факторів антропогенезу.

Доцільно охарактеризувати підходи світової науки щодо походження виховання. Представники біологізаторської теорії (Спенсер Г., Летурно Ш.) вважають, що виховання успадковане людьми з тваринного світу. З позицій психологічної теорії (П. Монро) в основі виховання лежить несвідоме інстинктивне прагнення дітей активно наслідувати дії старших. Релігійна концепція (К. Шмідт) в основу кладе твердження, що Бог, створивши людину, наділив її особливим даром – умінням виховувати.

Представники трудової теорії (Л. Морган) стверджують, що поштовхом до виникнення виховання в людському суспільстві було виробництво найпростіших знарядь праці. Завдяки праці біологічні передумови людини змогли трансформуватися у людські на соціальному рівні.

Майже всі дослідники сходяться у тому, що виховання невіддільне від людського суспільства і притаманне йому з самого початку його існування.

В останні роки поступово утверджується соціокультурний підхід виникнення виховання (О. Х. Дубасенюк, І. Зверева, Л. Коваль, О. Сухомлинська та ін.), згідно з яким виховання розглядається як результат накопичення досвіду соціальної, виробничої, мистецької та професійної культур. А головним його завданням є використання цього досвіду зростаючою особистістю з тим, щоб забезпечити оптимальну її соціалізацію в суспільстві.

Соціальне виховання як особлива практико-орієнтована діяльність і як наукова категорія починає формуватися в українській педагогічній теорії та практиці в кінці XIX – на початку XX століття. Саме в цей період видатні представники національного громадсько-педагогічного руху прагнули створити модель народної школи, яка відповідала б інтересам і потребам суспільства й самої дитини, залучити до навчання та виховання дітей громадські сили. Відомі вітчизняні педагоги й діячі освіти М. Корф (1834-1883), В. Вахтеров (1853-1924), Д. Тихомиров (1844-1915), В. Фльоров (1860-1919), Т. Лубенець (1855-1936) як послідовники К. Ушинського проповідували ідеї народності та демократизації освіти й виховання, надання йому соціального характеру.

Думку про народний, соціальний характер виховання підтримували також відомий український письменник, етнограф і педагог Б. Грінченко (1863-1910), видатні українські письменники І. Франко (1856-1916), П. Грабовський (1864-1902), Л. Українка (1871-1913), М. Коцюбинський (1864-1913), які критикували тогочасну освітню систему й виступили на захист народних традицій виховання.

Проте центральне місце в освітньо-виховній діяльності і, як наслідок, у педагогічній теорії з початку 20-х років посіло соціальне виховання. Це зумовили, з одного боку, тяжка соціально-економічна ситуація в Україні, яка склалася внаслідок першої світової й громадянської війн, поширення масової дитячої безпритульності, з іншого – реформаторська діяльність радянського українського уряду в 20-ті роки XX століття. Народний комісаріат освіти в березні 1920 року скликав у Харкові Першу Всеукраїнську нараду з освіти, яка ухвалила "Схему народної освіти в УРСР". Відповідно до прийнятого документу в країні створювали навчальні заклади двох типів: установи соціального виховання дітей до 15 років та професійно-технічні школи з дво-трирічним терміном навчання. З цього моменту українська система освіти почала розвиватися інакше, ніж у Росії та інших союзних республіках.

У липні 1920 року Наркомос України ухвалив "Декларацію про соціальне виховання дітей", у якій ставили завдання "довести до розквіту... молоді ряди борців за світле комуністичне майбутнє".

Один з організаторів вітчизняної освіти Я. Рябко пояснював пріоритетність соціального виховання в цей період тим, що внаслідок голоду й розрухи з'явилася велика кількість безпритульних дітей, а багато дітей навіть у сім'ях не мали належних засобів існування. Тому першою справою Наркомосу України була не школа й не навчання дітей, а врятування дитячого населення від голоду, хвороб, безпритульності [2;185].

Разом із тим докорінне реформування всіх галузей життя українського суспільства, що відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої країни, супроводжуються певними соціальними втратами й труднощами: зростає дитяча безпритульність, злочинність, наркоманія, посилюється соціальне розшарування в молодіжному середовищі, збільшуються групи знедолених громадян. А це призводить до того, що підрастаюче покоління здебільшого відрізняється соціальною інерцією й зазнає серйозних труднощів у вирішенні соціально-практичних завдань.

За таких умов виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, що могла б захистити молоде покоління від руйнівних наслідків кризи, яку переживає країна. Сьогодні перед навчально-виховними закладами постають завдання забезпечити набуття молоддю соціального досвіду, засвоєння духовних досягнень українського народу, сприяти формуванню в юнаків та дівчат розвинутої духовності й загальної культури.

Отже, можна стверджувати що соціальний характер виховання був присутній на різних етапах розвитку суспільства. Соціальне виховання є невід'ємною частиною процесу виховання, адже воно є складовою частиною процесу соціалізації, спрямоване на оволодіння і засвоєння підрастаючим поколінням загальнолюдських і

спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у нього соціально позитивних ціннісних орієнтацій. А також головна функція соціального виховання полягає в засвоєнні молодим поколінням соціокультурних цінностей, правил поведінки та соціальних норм.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається зростання дитячої наркоманії та алкоголізму (в силу різноманіття наркотичних речовин та алкогольних напоїв), зростає дитяча безпритульність та бездоглядність через педагогічну некомпетентність батьків, і нестабільну ситуацію в нашій країні відбувається соціальне розшарування в суспільстві, тому виникає потреба в соціальному вихованні підростаючого покоління для розвитку та виховання гідного майбутнього суспільства. Соціальне виховання набуває специфічних ознак і стає важливим об'єктом уваги як суспільства в цілому, так науковців і практиків відповідних фахових напрямків.

Література

1. Соціальна робота / соціальна педагогіка (понятійно-термінологічний словник) / Під заг. ред. І.Д.Звереві. – К.: Етносфера, 1994. – 119 с.
2. Цибулько Л. Г. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці 20 – 30-х років ХХ ст. : дис.канд.пед.наук: 13.00.01 / Л. Г. Цибулько. – Слов'янськ, 2005. – 185 с.
3. Сухомлинська О.В. Василь Васильович Зеньковський – київський представник російського зарубіжжя / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 38
4. Лимар Ю. В. Соціальне виховання в Україні: теоретико-методологічний аспект [Електронний ресурс] / Лимар Ю. В. – Режим доступу: <http://sjournal.cdu.edu.ua/base/2008/v3/v3pp125-127.pdf>
5. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні (курс лекцій).– Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 68 с

ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Медвідь С.С.

Науковий керівник: канд. пед. н., доц. Хлєбїк С.Р.

В даній темі висвітлена проблема формування соціального досвіду дитини дошкільного віку у дитячій субкультурі та формування особистості дитини у процесі входження її до сучасного суспільства, невід'ємною частиною якого є світ дитинства.

Ключові слова: дитяча субкультура, досвід, соціальний досвід, ситуація соціального досвіду.

Актуальність. Як відомо, культурне і суспільне життя тісно пов'язані між собою складними причинно-наслідковими зв'язками. Світ дитинства – одна з найголовніших частин людського суспільства. Суспільство не зможе пізнати себе, не зрозумівши закономірностей його розвитку, водночас не можна зрозуміти світ дитинства без знань про особливості його культури. На сьогодні дитяча субкультура відіграє важливу роль в становленні, самовизначенні, сомоусвідомленні та соціалізації дитини. Тому аналіз дитячої субкультури у формуванні соціального досвіду дитини дошкільного віку це досить важлива тема для дослідження.

Мета статті: розкрити і визначити особливості дитячої субкультури та її вплив на соціальний досвід дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: філософські і психологічні дослідження останніх років розкривають таку закономірність діяльності, як єднання

двох сторін її соціальної сутності або проекції на "світ речей" і "світ людей". Проекція "світ речей" – предметна діяльність (пізнавальна і практична), яка забезпечує дитині засвоєння знань, умінь і навичок, формування пізнавальної активності. Проекція на "світ людей" – діяльність по засвоєнню норм, людських взаємостосунків, включає дитину, за рахунок її вікових можливостей, в систему цих відносин. Вона як би "приміряє" себе до суспільства і це забезпечує вже формування соціальної активності[3]. Саме це і простежується в діяльності дитини в дитячій субкультурі через книжки, мультфільми, ігри дошкільник починає "приміряти" різноманітні ролі, може співставити себе з однолітками, тобто починає розуміти своє місце в суспільстві.

Одним із джерел існування і розвитку світу дитинства є дитяча субкультура – це динамічне соціально-культурне автономне утворення, зі своїми морально-правовими мінорними, мовленнєвим апаратом, своїм фольклорним надбанням та ігровим комплексом [2]; особлива система дитячих уявлень про світ, цінності, моделі поведінки і спілкування, своєрідна культура, що існує за власними специфічними й самобутніми законами, хоча й у полі загальної культури [7]; особлива система існуючих у дитячому середовищі уявлень про світ, цінностей тощо, яка формується всередині панівної культурної традиції певного суспільства й посідає в ній відносно автономне місце[5].

До визначення категоріальних параметрів дитячої субкультури та її вплив на особистість, зокрема на дитину, науковці підходять по різному. Наприклад, І.Кон розуміє під дитячою субкультурою автономну соціокультурну реальність, що має власну мову, структуру, функції, традиції [4]. Не далеко від його позиції перебуває російський дослідник В.Кудрявцев, який вбачає в дитячій субкультурі "особливу систему уявлень про світ, цінності тощо, яка частково стихійно складається всередині панівної культурної традиції цього суспільства й посідає в ній відносно автономне місце" [5]. В свою чергу В.Абраменкова додає: "Дитяча субкультура – особливий значеннєвий простір цінностей, настанов, способів діяльності та форм спілкування, що здійснюються в тій чи іншій конкретно – історичній соціальній ситуації розвитку" [1;] та інші видатні науковці такі як, М. Осоріна, М. Мід, І. Котова. Безпосередньо важливу роль в дитячій субкультурі відіграє формування соціального досвіду дитини дошкільного віку, дослідженням якого займалися такі науковці як Н. Голованова, О. Кононко, що зауважують про соціальний досвід дітей, який набувається безпосередньо в взаємодії з людьми та оточенням, яким являється дитяча субкультура.

Оволодіти соціальним досвідом – означає не просто засвоїти суму фактів, знань, навичок, зразків, а володіти тим способом діяльності і спілкування, результатом якого вона є. [3]

Першою найважливішою складовою механізму становлення соціального досвіду дитини є діяльність. А так як дитяча субкультура, а особливо субкультура дітей дошкільного віку задовольняє основні соціально-психологічні потреби дітей, які саме засвоюють правила і норми життя в суспільстві, то діяльність дітей дошкільного віку найбільшою мірою буде проявлятися в субкультурі. Тобто результатом інтеграції дитини в суспільство, набуття нею соціального досвіду, входження в культуру є дитяча субкультура, тому що вона містить у собі специфічні дитячі цінності та установки, норми поведінки, особливі види діяльності та комунікації, які характерні для дитячого середовища і є засобом самореалізації і самовираження дитини.

Особливістю ситуації соціального досвіду у дітей дошкільного віку є те, що емоційне переживання передбачає осмислення соціального впливу. Крім того, діти у спілкуванні з дорослими ще знаходяться в серйозній залежності від їх оцінок і авторитета, тому нерідко в конкретній ситуації приймають спочатку не саму соціальну ідею і факт, а емоційну оцінку авторитетних для себе дорослих. Саме це вони і засвоюють, що переходить в багаж соціального досвіду дитини.

Діти переживають ситуацію соціального досвіду як живу діяльність, в якій ці зв'язки, всі відносини з'єднані в єдиний вузол. Прийняття основних соціальних установок, вибір ціннісних орієнтацій відбувається в ситуації соціального досвіду в тому випадку, якщо дитина займає в ній позицію суб'єкта: включена в ситуацію системи своїх внутрішніх спонукань, співвіднесена з нею своїми індивідуально-психологічними і особистісними властивостями, представлена своїй реальній діяльності. Дитячий соціальний досвід це завжди образ реально пережитої ситуації.

Якщо говорити про групу однолітків дошкільника, то часто можна помітити, що в цьому віці дитина вже хоче не тільки визначити своє місце в суспільстві, в групі, але й виділитись із неї, виникає потреба спілкування і передачі, так званого, буття дитина іншими і на фоні цього показати себе, як особистість.

"Бажання включити своє "Я" в свідомість, почуття і волю інших способом активної участі в спільній діяльності, повертаючи їх до своїх інтересів і бажань, людина, дитина, отримавши в порядку зворотнього зв'язку про успіх, задоволення тим самим потребу в персоналізації. Так, як дитина збагачує загальний простір дитячої субкультури особистісними здобутками, настановами.

Проблема ознайомлення дітей дошкільного віку з соціальною дійсністю знаходиться у тісному взаємозв'язку з механізмами соціалізації особистості дитини та її соціальним досвідом. Формування у дітей уявлень про соціальний світ і самих себе в ньому, активної позиції і здатності до його перетворення, виховання соціальних почуттів, оцінювального ставлення до навколишнього світу, подій, явищ, які в ньому відбуваються, сприятиме становленню та соціалізації особистості у період дошкільного дитинства, а саме в дитячій субкультурі.

Кожна дитина збагачує загальний простір дитячої субкультури особистісними здобутками, настановами, принципами, традиціями, які виносить із баченого в суспільстві, це насамперед пов'язано з набуванням дитиною соціального досвіду. Дитина соціалізується і набуває особистісний соціальний досвід:

- В процесі різної діяльності, засвоєння широкого фонду соціальної інформації, умінь та навичок;
- В процесі спілкування з людьми різного віку, в рамках різних соціальних груп, збільшуючи систему соціальних зв'язків і відносин, засвоюючи соціальні символи, установки, цінності;
- В процесі виконання різних соціальних ролей, засвоюючи моделі поведінки.

Соціальний досвід – це завжди результат дії дитини, активної взаємодії з оточуючим світом.

У висновку можна сказати, що проблем дитячої субкультури та її вплив на особистість дитини займалося багато науковців, кожен з них виокремив різні поняття "дитячої субкультури" її прояви, зміст та вплив на дитину, але на цьому вивчення цієї частини загальної культури і соціалізація дитини в ній, не зупиняється. Оскільки феномен дитячої субкультури включає в себе культуру і суб'єктивне ставлення до культури та успадкований культуроутворюючий потенціал дитини, тому нам і необхідно вивчати її з різних позицій і намагатись виділити та оцінити умови інтеграції цих позицій.

У дитячій субкультурі, що є невід'ємною частиною загальнокультурної середовища, дитина соціалізується, формується цілісний життєвий досвід дитини, її уявлення про навколишній світ. Долучаючись до неї, він приймає вікові норми поведінки в групі однолітків, вчиться ефективним способам виходу з важких ситуацій, досліджує межі дозволеного, розважається, вирішує свої емоційні проблеми, вчиться впливати на інших, пізнає світ, себе і оточуючих. За допомогою дитячої субкультури задовольняються найважливіші соціальні потреби дитини, такі як потреба в ізоляції від дорослих, близькості з іншими людьми за межами сім'ї, потреба в самостійності та участі в соціальних змінах.

Література

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. – М., 2000. – 15-36 с.
2. Варяниця Л. "Дитяча субкультура – важливий чинник соціалізації дитини" / Л.Варяниця// Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти: II Міжнародна науково-практична конференція, 2-5 жовтня 2005: матеріали конференції.– Л. : Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, 2005. –Ч. 3. – С. 57-67.
3. Голованова Н.Ф. "Социализация и воспитание ребенка" / Н.Ф. Голованова. – СПб. : Речь, 2004. – С.173.
4. Кон И.С."Ребенок и общество". – М.: Наука, 1988. – С. 26-78. Ст. 26.
5. Кудрявцев В. Т. "Психология развития человека" / В.Кудрявцев. – Рига: Педагогический центр"Эксперимент", 1999. – 150 с.
6. Кудрявцев В.Т."Развитое детство и развивающее образование: культурно-исторический подход": В 2-х ч. – Дубна, 1997. – Ч. I. – С. 17-56.
7. Печенко І. "Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури" / І.Печенко // Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки": зб. наук.пр. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2007. – С. 84-90.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Микитченко Ю.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Суховєєва Н.М.**

У статті розглянуто поняття "соціальна компетентність", "інтерактивні методи"; аналізується потенціал інтерактивних методів у формуванні соціальної компетентності школярів.

Ключові слова: соціальна компетентність, інтерактивні методи.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки та шкільної практики особливого звучання набуває проблема впровадження компетентнісного підходу в освіті. Значення цієї проблеми зумовлене світовими тенденціями та тими докорінними змінами, що відбуваються в українському суспільстві.

Сучасна школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, але й сформуванати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

У зв'язку з цим актуальності набуває завдання, яке стоїть перед вченими і практиками – розробки ефективних технологій, які сприяють опануванню учнями уміннями і навичками саморозвитку особистості, підвищення рівня соціальної компетентності, що значною мірою вирішується шляхом впровадження інтерактивних технологій.

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження і впровадження у навчально-виховний процес інтерактивних методик є актуальним питанням, вивченню якого присвячено праці О.К.Дусавицького, Н.В. Рєпіна, Г.А. Цукермана, Ш.А. Амонашвілі, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова, О. Пометун, Л.Пироженко та ін. Аналіз літературних джерел показав, що увага вчених звернена переважно на застосування інтерактивних методів у навчальному процесі.

Мета статті – проаналізувати сутність та розкрити потенціал інтерактивних методів у формуванні соціальної компетентності школярів у процесі соціально-виховної роботи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства.

Поняття "соціальна компетентність" є інтеграцією термінів "compete" (досконале володіння справою, знаннями) та "socialis" (суспільний, пов'язаний з життям та стосунками людей у суспільстві). Синтезуючи ці два терміни, "соціальну компетентність" трактують як: володіння соціальними повноваженнями, певним рівнем соціальної компетентності, соціальними знаннями, які дозволяють існувати та діяти у соціумі; наявність соціального авторитету [2,с.24].

Соціальна компетентність – це здатність особистості діяти в соціумі, володіння способами взаємодії із оточуючим соціальним середовищем. Ефективність, успішність цієї взаємодії визначає рівень соціальної компетентності.

Аналіз літературних джерел показав, що робота з розвитку соціальної компетентності підлітків у школі базується на особистісно-діяльнісному та діалогічному підходах. Особистісний компонент особистісно-діяльнісного методу передбачає, що в центрі навчання знаходиться учень як особистість (його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад). Виходячи з інтересів учня, рівня його знань і умінь, учитель визначає завдання занять та формує, спрямовує і корегує весь освітній процес розвитку його особистості.

Форми взаємодії вчителя і учнів у навчально-виховному процесі ґрунтуються на трьох групах методів: пасивного, активного та інтерактивного навчання.

Пасивне навчання – це форма взаємодії учасників і ведучого, в якій ведучий є основною дієвою особою і керівником заняття, а учасники виступають у ролі пасивних слухачів, які підкорюються директивам.

Активне навчання – це форма взаємодії учасників і ведучого, де учасники виступають не пасивними слухачами, а активно залучені до процесу заняття.

Навчатися за інтерактивними методами ("inter" – взаємний, "act" – діяти) означає взаємодіяти, бути у режимі бесіди, діалогу з кимсь. Іншими словами, на відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на ширшу взаємодію учасників не лише з ведучим, але й між собою, а також на домінування активності учасників у процесі взаємодії.

Застосування інтерактивних методів, інтерактивна взаємодія найбільш повно представлені на прикладі взаємодії вчителя й учня в навчальному процесі.

Суть інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дозволяє педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу [6].

Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. В ході інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Такі підходи до навчання не є повністю новими для української школи.

Частково вони використовувались ще в перші десятиріччя минулого століття і були поширені в педагогіці та практиці української школи в 20-ті роки – роки масштабного реформування шкільної освіти.

Подальшу розробку елементів інтерактивного навчання ми можемо знайти в працях В. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів 70-80-х рр.

(Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та ін.), теорії розвивального навчання.

У Західній Європі та США групові форми навчальної діяльності учнів активно розвивались та вдосконалювались. В кінці ХХ ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх

використовують при викладанні різноманітних предметів.

Ми з прихильністю ставимося до визначення сутності інтерактивного навчання, яке пропонують відомі вітчизняні дослідниці цієї проблеми О. Пометун та Л. Пироженко. На їх думку інтерактивна технологія навчання – це така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть школяра у колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою та перед усім класом завдання [6].

Інтерактивне навчання передбачає:

- моделювання життєвих ситуацій;
- вирішення творчих завдань;
- використання розминок (енергізаторів);
- використання рольових ігор;
- спільне розв'язання проблем тощо.

Як бачимо, застосування інтерактивних методів сприяє формуванню в учнів важливих соціальних умінь.

В сучасній практиці накопичено досить великий спектр інтерактивних методів та прийомів, що дозволяє об'єднувати їх у певні групи. В основу класифікації інтерактивних методів навчання науковцями покладені ті чи інші ознаки цих методів. Так, М. Кларін класифікує інтерактивні методи навчання за принципом активності:

- фізична активність (зміна робочого місця, виконання записів, малювання тощо);
- соціальноактивність (ставлення запитань, формулювання відповідей тощо);
- пізнавальна активність (доповнення відповідей, виступ, самостійний пошук розв'язання проблеми тощо) [5].

О. Пометун і Л. Пироженко об'єднують форми інтерактивного навчання у чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- кооперативне навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);
- колективно-групове навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, "навчаючи – вчуся", "ажурна пилка" та ін.);
- ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація);
- опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, "займи позицію", "дискусія" тощо) [19].

Розглядаючи можливості застосування інтерактивних методів у соціально-виховній роботі ми вважаємо, що для успішного формування в учнів навичок соціальної компетентності соціальним педагогам у своїй роботі доцільно використовувати наступні види інтерактивних вправ та завдань:

- творчі завдання;
- робота у малих групах;
- навчальні ігри (рольові, імітаційні, ділові та навчальні ігри);
- використання суспільних ресурсів (запрошення спеціаліста, екскурсії);

- соціальні проекти та інші позааудиторні методи навчання (змагання, радіо та газети, фільми, спектаклі, виставки, презентації, пісні, казки);
- розминки ("айсбрейкери", "руханки");
- робота учасника у ролі ведучого групи (методика "рівний – рівному");
- обговорення складних та дискусійних питань і проблем (шкала переконань, проєктивні техніки, "один – вдвох – усі разом", "зміни позицію", "каруселі", дискусія в стилі телевізійного ток-шоу, дебати, симпозіум);
- тренінги;
- метод кейсів;
- розв'язання проблем ("дерево рішень", "мозковий штурм", "аналіз казусів", "переговори та медіація") тощо.

Заняття з використанням інтерактивних методів дають можливість: працювати учням самостійно, без постійного керівництва; брати на себе відповідальність за власною ініціативою; проявляти ініціативу, не запитуючи в інших, чи варто це робити; бачити проблеми і шукати шляхи їх вирішення; аналізувати нові ситуації, застосовувати наявні знання для такого аналізу; уживатися з іншими людьми; освоювати будь-які знання за власною ініціативою; приймати рішення на основі суджень.

Висновки. Використання інтерактивних методів і форм в роботі соціального педагога не в ефективності новизни, оригінальності, а в забезпеченні розвитку соціальної компетентності особистості школяра, активізації пізнавальної діяльності, підвищенні інтересу до саморозвитку. Завдяки їм у школярів створюється установка на творчу діяльність, на постійний пошук. Здійснюється обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. І все це відбувається за умови взаємної підтримки, в атмосфері доброзичливості, що дає змогу не лише здобувати нові знання, а й формувати гуманні взаємини, почуття відповідальності, культуру спілкування. При цьому створюються умови для формування особистісно значущих якостей, що виражаються у вмінні керувати своїм емоційним станом, формуються оперативні практичні вміння, створюється комфортне середовище для соціального навчання і виховання підлітків.

Таким чином, використання інтерактивних методів – це не лише засіб створення атмосфери співробітництва, порозуміння і доброзичливості, а й можливості дійсно зреалізувати основні засади особистісно-орієнтованого навчання, сприяти розвитку важливих життєвих і соціальних компетенцій школярів. Адже застосування інтерактивних технологій дає змогу створювати середовище, що допомагає учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення, виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості.

Література

1. Академія педагогічних наук – перше десятиліття // Початкова школа.— 2002. – № 12.
2. Бахтеева С.С. Формирование социальной компетентности в процессе обучения иностранному языку в ВУЗе экономического профиля. – Дис....канд. пед. наук – Казань, 2001. – 174с.
3. Вольфовська Т. Визначення рівня сформованості інтерактивних умінь особистості на етапах соціалізації / Т. Вольфовська // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 3-4. – С. 141-148
4. Електронний ресурс. Вхід доступу: [http:// pidruchniki.ws](http://pidruchniki.ws)
5. Кларин М.В. Инновации в обучении: Метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. – М.: Наука, 1997. – 83 с.
6. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. /О.І. Пометун, Л.І. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. –192 с.

РОЛЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Микитченко Ю.В

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Конончук А.І.

У статті розглянуто поняття "компетентність", "соціальна компетентність"; визначено складові соціальної компетентності; розкрито роль загальноосвітнього навчального закладу у розвитку соціальної компетентності особистості.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, загальноосвітня школа.

Актуальність. Динамізм та суперечливість процесів, які наразі відбуваються у всіх сферах суспільного життя, зумовлюють необхідність перебудови освіти з урахуванням сучасних викликів та світових тенденцій. Адже, незалежно від країни й нації, від людських ресурсів та суспільного устрою шкільна освіта відіграє важливу роль – готує людину до життя в сім'ї, громаді, країні, до роботи та творчості, до реалізації себе як особистості в суспільстві. Вона повинна не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, але й сформувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, а також здатну адаптуватися до умов життя, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

Таким чином, сьогодні актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. [3, с. 6].

Виклад основного матеріалу. Теоретичному обґрунтуванню змістового наповнення категорій компетентнісного підходу присвячені роботи А.Л. Андрєєва, І.Д. Беха, О.І. Гулая, Н.С. Побірченко, М.В. Рудь та інших. Поняття "компетенція" та "компетентність" аналізують М.О. Докторович, О.І. Пометун, А.В. Хуторської, Г.К.Селевко та інші. Такі вчені, як Н. Талізін, Н. Печенюк, Р. Шакуров, В. Шепель здійснюють порівняльний аналіз понять "знання", "уміння", "навички" з поняттям "компетентність".

На сторінках сучасних наукових видань активно обговорюється проблематика розвитку різних видів компетентностей і компетенцій: професійної компетентності (С.Архипова, Н. Бібік, Ю. Варданян, Г. Беленька, Л.Лісіна), ключових і базових компетенцій (І. Зимня, А. Хуторської, П.Гусак) тощо. Для нашого дослідження інтерес також представляють публікації, які висвітлюють проблему розвитку соціальної і життєвої компетентності особистості (М.Докторович, І.Єрмакова, І.Зарубінська, О.Кононко, В.Слот, Х. Спанярд та ін.).

Поняття "соціальна компетентність" є інтеграцією термінів "compete" (досконале володіння справою, знаннями) та "socialis" (суспільний, пов'язаний з життям та стосунками людей у суспільстві). Синтезуючи ці два терміни, "соціальну компетентність" трактують як: володіння соціальними повноваженнями, певним рівнем соціальної компетенції, соціальними знаннями, які дозволяють існувати та діяти у соціумі; наявність соціального авторитету. [1, с.24].

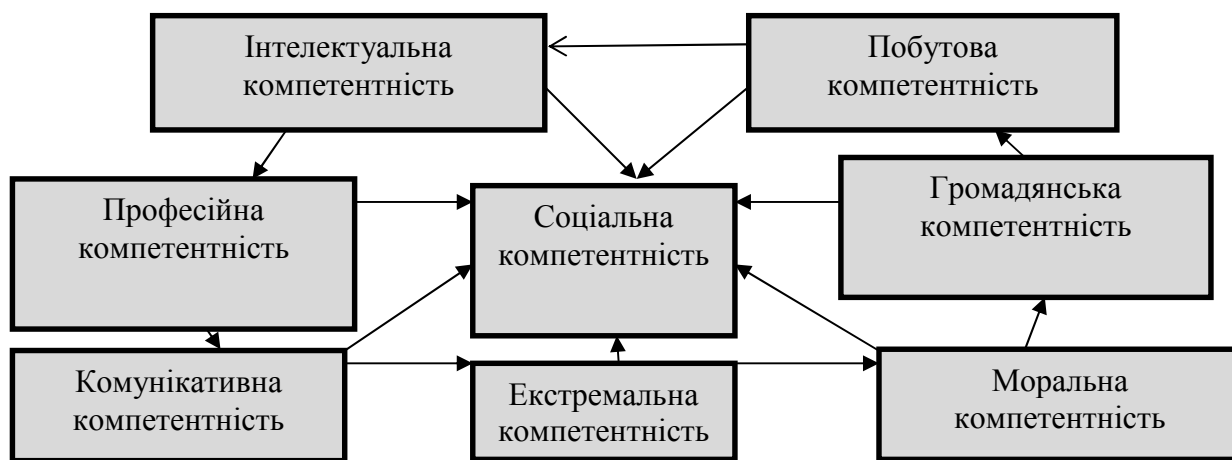
Соціальна компетентність – це комплекс особистісно-психологічних технологій взаємодії особистості із оточуючим соціальним середовищем. Ефективність, успішність цієї взаємодії визначає рівень соціальної компетентності. Дослідження цих

особистісно-психологічних технологій, що утворюють зміст соціальної компетентності, перебуває в центрі уваги з боку фахівців різних галузей науки. Так, дослідники визначають, що підґрунтям соціальної компетентності є підкомпетентності, або ключові компетентності:

- комунікативна компетентність (вміння будувати стосунки з іншими людьми, виступати перед аудиторією, вміння вербалізації думки);
- інтелектуальна компетентність (достатній рівень соціального інтелекту, який надає змогу орієнтуватись та взаємодіяти з соціумом (виключення психічних розладів та патологій), інтелектуальна лабільність тощо);
- побутова компетентність (володіння елементарними навичками побутового обслуговування і діяльності (приготування їжі, прання, прибирання, знання гігієнічно-санітарних норм, техніки безпеки при роботі зі струмовими, газовими приладами тощо));
- громадянська компетентність (знання основ економічних законів та правових норм);
- моральна компетентність (наявність невикривлених ціннісних орієнтацій);
- екстремальна компетентність (поведінка адекватна ситуації, або нормальна реакція на ненормальні події);
- професійна учнівська компетентність (вміння самостійно опановувати новий навчальний матеріал, поповнювати професійні знання та прагнути до професійного самоудосконалення) [3,с.41]. Відобразимо взаємозв'язок цих компетентностей на Рис.1.

Рис. 1

Взаємозв'язок ключових компетентностей особистості

Сукупність ключових компетентностей складає модель соціальної компетенції, що знайшло своє відображення у схемі 1. Універсальна модель соціальної компетенції [1, с.25].

Сьогодні, коли відбуваються зміни і модернізації в області освіти, особлива увага звернена на роль школи, як організатора освітнього середовища для розвитку особистості.

Світові тенденції розвитку середньої загальної освіти характеризуються переходом від традиційної репродуктивної моделі школи до розвиваючої конструктивної моделі, орієнтованої на результат. Обновилася функція школи, яка полягає не тільки у навчанні і вихованні, але і у соціалізації школярів, розвитку їх життєвих компетентностей, та соціально значимих якостей особистості.

Мета освіти – формування особистості, яка буде здатна отримувати глибокі знання, професійні навички, вільно орієнтуватися, самореалізовуватися, саморозвиватися і самостійно приймати правильні, морально-відповідальні рішення в умовах

мінливого світу, тому випускник середньої школи – має бути полікультурною, інтелектуальною, фізично здоровою особистістю, яка володіє розвинутими почуттями, пізнавальними потребами і діяльнісними якостями, серед яких пріоритетними є – компетентність, комунікабельність, психологічна стійкість. Тому ми розглянемо загальноосвітню школу – як школу соціальної компетентності особистості (компоненти: знання, уміння та навички, життєтворчі здібності, життєвий досвід, досягнення особистості).

Проблема розвитку соціальної компетентності сьогодні визначається провідною у процесі виховання підростаючого покоління та підготовці школярів до життя і діяльності в суспільстві.

У Базовому компоненті загальноосвітньої школи *головним завданням першої ланки освіти* є не стільки дати дитині систему галузевих знань, скільки у доступній формі розкрити перед нею науку життя – сформувані практичні й життєво необхідні вміння, навчити орієнтуватись у нових умовах життя, знаходити своє місце серед інших, відчувати межу припустимої поведінки, ініціювати добротність [2, с. 8]. Йдеться про орієнтацію на інтегрований, цілісний погляд на особистість дитини, на використання можливостей розвитку всіх сфер життєдіяльності школярів для забезпечення їх належної соціалізації та самореалізації.

Процес розвитку соціальної компетентності особистості в загальноосвітній школі доцільно було б розподілити на *три основні періоди*, які відповідають трьом ступеням школи: початковій, основній та старшій школі.

У початковій школі має завершитися формування навичок з усіх майбутніх життєтворчих компетенцій особистості. Для реалізації цієї мети, початкова школа має вирішити наступні завдання:

- сформувати в учнів інтелектуальні вміння (читати, писати, висловлювати власну думку усно та письмово, активно слухати, коректно формулювати, задавати питання, отримувати та аналізувати інформацію з друкованих джерел (книги, журнали, газети) та, за допомогою комп'ютерних навичок, з електронних джерел (Інтернет);

- формувати навички прогнозування власної життєдіяльності (діяльності) на найближчий період життя (день, місяць);

- актуалізувати потребу та створити реальні умови, необхідні для самостійного прийняття учнями рішень;

- сформувати найпростіші необхідні навички обґрунтування (оцінки), деталізації та планування реалізації власного рішення в реальних життєвих умовах;

- створювати умови та дієво підтримувати (педагогічними засобами) формування елементарних життєвих та соціальних навичок учнів (щодо пізнання, спілкування, практичної діяльності), необхідних для реалізації власних рішень, успішного вирішення актуальних життєвих завдань;

- заохочувати учня до самостійного контролю та організації власного життєвого часу, посилюючи самовиховання [4, с. 80].

Змістом формування життєвих навичок у навчально-виховному процесі початкової школи має стати створення відповідних умов та ситуацій (водночас як життєвих (для дитини), так і дидактичних (для вихователів), які актуалізують потребу в оволодінні та практичному закріпленні учнями оптимальних засобів вирішення специфічних життєвих завдань, зміст яких відповідає можливостям молодшого школяра. Ці життєві завдання мають пройти відповідне дидактичне опрацювання, органічно вписуватися у навчально-виховний процес початкової школи. Водночас, вони мають сприяти актуалізації та розвитку життєтворчого потенціалу маленької особистості, ґрунтуватися на методичних досягненнях психології та педагогіки життєтворчості.

Таким чином, у *перший етап* формування соціальної компетентності особистості (початкова школа) відбувається у процесі засвоєння нею діючих у суспільстві норм і правил поведінки та оволодіння відповідними формами і засобами діяльності. Цей етап ще визначається як *етап адаптації*.

Другий етап (базова школа) полягає у загостренні протиріч між досягнутим рівнем адаптації і потребою індивіда у її посиленні. Цей етап характеризується *пошуком нових засобів і способів задоволення потреб особистості*, його розвитку та саморозвитку. Період навчання у середній школі характеризується більш інформаційно насиченим та функціонально різноманітним змістом соціалізаційної роботи з учнями. У цей період завершується цикл засвоєння необхідних базових знань для їх спеціалізації або поглиблення розвитку, важливого значення набувають навички соціальної поведінки, набуті у молодшій школі. Набирають форм звичаєвості та саморегуляції значна кількість суто побутових та організаційних учнівських форм поведінки. Більше уваги приділяють засвоєнню засадових сутнісних моментів суспільного співжиття: – ознайомленню з економічним, політичним, правовим, виробничим, екологічним та іншими його аспектами, а певною мірою і їх засвоєнню. Збільшується самостійність та заохочується ініціатива учнів у присвоєнні про соціальних навичок поведінки.

На межі середньої та старшої школи настає важливий період, коли набуті знання дозволяють учневі перейти від переважно адаптивних форм соціалізації до активного формування власного "Я-образу", проектування власного соціального майбутнього, не тільки засвоєння, а й творення особистої соціальної ситуації. Тому, соціалізаційна робота з підлітками вимагає таких підходів, за яких максимально використовувався б характерний для цього віку потяг до самостійності, нестандартності поведінки як форми утвердження індивідуальних та соціальних виявів власного "Я".

У межах третього етапу (старша школа) відбувається детермінація протиріч між сформованими на попередньому етапі прагненням суб'єкта бути максимально визнаним у суспільстві і потребами особистості, що йому імпонують, тобто відповідають його системі цінностей та сприяють успіху особистої і соціально значущої спільної діяльності. Цей етап у розвитку соціальної компетентності особистості визначається як етап інтеграції.

Усі перераховані етапи є етапами формування соціальної компетентності індивіда в його найважливіших проявах і якостях. Розвиток соціальної компетентності та зростання особистості до рівня третього етапу – інтеграції відбувається під впливом визначених факторів. До них віднесено такі: "соціокультурний фактор", "люди", "я сам".

Отже, головною метою загальноосвітньої школи щодо становлення та розвитку соціальної компетентності є створення необхідних умов та стимулювання навчально-пізнавальної, практичної та комунікативної діяльності учнів, необхідної для формування, застосування та здобуття досвіду успішної реалізації життєвих навичок.

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та шкільної практики особливого звучання набуває проблема впровадження компетентнісного підходу в освіті. Вважається, що саме компетентності є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Значення цієї проблеми зумовлене світовими тенденціями та тими докорінними змінами, що відбуваються в суспільстві. Розвиток соціальної компетентності сьогодні визначається провідною проблемою у процесі виховання підростаючого покоління та підготовці школярів до життя й діяльності в суспільстві. Школа є одним з провідних інститутів соціалізації особистості, тому саме тут має здійснюватись цілеспрямований процес формування та розвитку соціальної компетентності школярів. При цьому головною метою

загальноосвітньої школи щодо становлення та розвитку соціальної компетентності є створення необхідних умов та стимулювання навчально-пізнавальної, практичної та комунікативної діяльності учнів, необхідної для формування, застосування та здобуття досвіду успішної реалізації життєвих навичок.

Література

1. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. // Рідна школа. – 2004. – №7-8.
2. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для XXI століття / І.Єрмаков // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. [ред. кол. Н.Софій (голова), І.Єрмаков (керівн. авторськ. кол-ву і наук. ред.) та ін.]. – К.: Контекст, 2000. – 536с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.
4. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті /О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. —112 с.
5. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1980. – 800 с.

ПОГЛЯДИ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ НА ПРОБЛЕМУ ВИХОВАННЯ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мірошник Я. Ю.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Матвієнко С.І.**

У статті здійснено аналіз поглядів видатних українських та зарубіжних педагогів на проблему виховання працелюбності в дітей дошкільного віку. Автором окреслено перспективи подальших досліджень з даної проблеми з урахуванням запитів сучасної дошкільної освіти.

Ключові слова: працелюбність, праця, діти дошкільного віку, видатний педагог, педагогічні погляди.

В останні роки в українському суспільстві відбуваються суттєві зміни в соціальній, економічній, культурно-освітній сферах. Значні реформації простежуються в запровадженні новітніх технологій, розширюється сфера громадянського суспільства, модернізується як сам ринок праці, так і умови, в яких мають працювати люди. Від працівників все більше вимагаються такі особистісні якості, як: ініціативність, самостійність, відповідальність, творчість, креативність. Особливо цінується усіх сферах виробництва та в бізнесі здатність легко адаптуватися до умов праці, уміння забезпечувати високий рівень виробництва, працелюбність.

Працелюбність є ставленням особистості до праці, що зумовлюється як тільки формуванням її трудових умінь та навичок, а також розвитком відповідних морально-психологічних якостей.

Сучасні вимоги суспільства засвідчили потребу в посиленні засад трудового виховання дітей та учнівської молоді, й цей процес слід починати вже з періоду дошкільного дитинства. Саме тому в дошкільній педагогіці чітко окреслилися завдання щодо формування творчої, працелюбної особистості, здатної в майбутньому реалізувати свій трудовий і творчий потенціал, працювати на користь рідної країни.

Оновлення підходів до національного виховання дітей і молоді зумовлює необхідність урахування у сучасному освітньому процесі прогресивних поглядів видатних педагогів минулого. Практичний інтерес до спадщини видатних педагогів в умовах реформування вітчизняної освіти сумніву не підлягає. На сьогодні особливої значущості прогресивні педагогічні ідеї набули стосовно виховання у дітей базових якостей особистості, до яких відноситься й працелюбність. Отже, необхідністю урахування поглядів видатних педагогів, громадських діячів на проблему виховання працелюбності у дітей дошкільного віку обумовлюється **актуальність даного дослідження**.

Метою даної статті є аналіз поглядів видатних педагогів на проблему виховання працелюбності у дітей дошкільного віку.

Завданнями дослідження є:

1. коротко схарактеризувати погляди видатних педагогів, громадських діячів минуло на проблему виховання працелюбності у дітей дошкільного віку;
2. визначити перспективи подальших досліджень з даної проблеми.

Аналіз останніх публікацій. Окремі аспекти формування працелюбності в контексті трудового виховання дошкільників вивчалися сучасними українськими науковцями (Л. Артемова, Г. Бєленька, О. Богініч, В. Ждан, Р. Заїченко, Л. Калуська, В. Колеснікова, О. Кононко, В. Котирло, Н. Кот, М. Машовець, В. Павленчик, Л. Пісоцька, Н. Рогальська та ін.), питання виховання працелюбності як моральної якості особистості стосовно дітей дошкільного віку стали об'єктом досліджень (Р. Буре, З. Борисова, М. Крулехт, В. Нечаєва, Л. Образцова, Т. Поніманська, Д. Сергєєва, В. Тютюнник та ін.). Історико-теоретичний аспект проблеми виховання працелюбності у дітей дошкільного віку здійснено тією чи іншою мірою розглядався в дисертаційних дослідженнях О. Габелко, Н. Голоти, Т. Єськової, М. Мельничук, О. Образцової, Т. Носаченко та ін.

Викладення основного матеріалу. В історії вітчизняної педагогіки питання, пов'язані з вихованням у дітей і молоді працелюбності, пошани до людини-трудівника, із визначенням суспільної та особистісної важливості праці завжди займали пріоритетні позиції. Динамічний розвиток суспільних, економічних та виробничих відносин на певних етапах зумовлював необхідність оновлення педагогічних підходів до трудового виховання дітей і молоді, а також постановку все більш складних завдань у даній галузі. Рух педагогічної думки визначався, з одного боку, з опорою на набутий історико-педагогічний досвід, а, з іншого боку – постійними пошуками нових форм і методів трудового виховання.

Вагому роль у визначенні засад виховання молодого покоління у праці відіграли педагогічні ідеї та праці відомих педагогів, вчених, діячів культури минулого. У західноєвропейській педагогічній думці найбільш прогресивним ідеями щодо виховання дитини дошкільного віку засобами праці визначаються теорії Я.-А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, М. Монтессорі та ін.

Погляди Я.-А. Коменського стосовно виховання дитини були гуманістичними та прогресивними, кардинально відходили від середньовічних уявлень на даний процес. Видатний педагог вважав за необхідне у всебічному вихованні особистості формувати позитивне ставлення до праці. Цьому, на думку педагога, сприятиме систематичні розумові, трудові та фізичні заняття дітей, але зміст їх повинен бути відповідним до віку дитини та її здібностей. У праці "Материнська школа" автор вказує на необхідність залучення дітей до систематичних занять різними видами праці, яка відповідає життєвим можливостям дитини та ґрунтується на грі, оскільки "...надзвичайно важливо привчати їх до праці, щоб вони звикли уникати лінивого дозвілля" [6, с.78].

У поглядах англійського педагога Дж. Локка визначається за необхідне виховання працелюбності дітей через самостійне виготовлення ними іграшок з різних предметів і матеріалів. Дж. Локк не радив батькам, виховуючи дитину, забезпе-

чувати її дорогим іграшковим знаряддям задля безтурботного користування, а привчатися працювати для себе й на користь іншим [6, с. 36].

З XVIII ст. з розвитком в Західній Європі капіталістичних відносин у поглядах педагогів все більша увага звертається на важливість залучення дітей до різних видів діяльності, на працю, й зокрема – ручну працю. У педагогічній системі Ж.-Ж. Руссо праця визначається важливим джерелом знання, засобом саморозвитку вихованців. Ручній праці Ж.-Ж. Руссо приділяв найбільшу роль серед усіх видів праці, він вважав її основою фізичного, морального і розумового розвитку дитини. Руссо наголошував на тому, що після 12-ти років для підлітків провідними видами виховання є розумове й трудове. Їх слід залучати до роботи на городі, у саду, в полі, у майстерні, розвиваючи спостережливість, самодіяльність [4, с.52].

На необхідність використання праці у процесі виховання та навчання дітей зазначав Й.Г. Песталоцці. Він висловлював думку щодо створення "азбуки умінь" для того, щоб розвинути у дітей здатність діяти. Ці уміння набуваються дітьми завдяки послідовним вправам, що переходять від навички в дуже простих справах у дуже складній обстановці. Завдяки цим умінням дитина буде в змозі опанувати елементарні процеси ручної праці, розвинути власні фізичні сили [4, с. 63].

Видатний німецький вчений Ф. Фребель наголошував на те, що привчати дітей до праці необхідно змалечку. Він зазначав: "Як вкрай важлива рання освіта для релігії, так само вкрай важлива рання освіта для справжньої продуктивності, для працелюбності" [4, с.76].

Ф. Фребель розробив методіку проведення з дітьми спеціальних занять, в основі яких були такі види роботи: маніпулювання з предметами, складання фігурок із паперу, викладання з паличок, виколювання, нанизування, плетіння зі смужок паперу, тканини, ниток, ліплення, моделювання, вишивання. Ці заняття Фребель назвав заняттями з ручної праці та пропонував обов'язково включати їх до роботи з дошкільниками. Заняття, на думку Ф. Фребеля, сприяють вихованню у дітей як життєво необхідних навичок, привчають до самостійного використання набутих трудових умінь, так і виховують працелюбність, бажання творчо працювати.

Сучасні дослідниця Н. Голота, аналізуючи внесок Ф. Фребеля у становлення системи спеціальної підготовки педагога для проведення роботи з ручної праці у дитячому садку, зазначає, що його можна назвати першим практичним європейським педагогом-оригамістом, оскільки він ввів до практики роботи з дітьми складання простих фігурок з паперу [2, с. 17].

Кращі здобутки педагогіки Ф. Фребеля використовувала у своїй роботі з дошкільниками на початку XX ст. італійський педагог Марія Монтесорі, в основі гуманістичної системи якої було покладено принцип "допоможи мені зробити це самому". З опорою на самоактивність та самовираження дитини, вихователь організовував педагогічний процес на принципах самовиховання та саморозвитку дитини. Самовиховання та самонавчання, за М. Монтесорі, досягається за рахунок активного використання праці в житті дитини.

У "Будинку дитини" заняття дітей художньою працею М. Монтесорі базувала на використанні елементів будівництва та гончарства. Діти виготовляли вази, маленькі цеглинки; будували з цих цеглинок будиночки з отворами, що відповідали вікнам і дверям, їх фасад прикрашали різнокольоровими майоліковими черепицями. Виготовлені таким чином предмети особливо цінувалися дітьми як самостійні, справжні, а не іграшкові вироби. Такі заняття ґрунтувалися на спонтанній самостійності дітей. Але роль дорослого зводилася до спостерігача, який не втручався у діяльність дітей [2, с. 17].

Великого значення проведенню занять з дітьми ручною працею та виховання на цій основі практичних умінь праці, моральних якостей – самостійність, працелюбність, ініціативність – приділяли вітчизняні вчені К. Ушинський, В. Водовозов, А. Симонович, П. Кергомар, Є.Тихеева та ін. Педагоги, у контексті необхідності

підготовки дитини до подальшого дорослого життя вважали трудове виховання важливим завданням дошкільної освіти. Саме тому оволодіння дитиною трудовими навичками є необхідною умовою можливості отримати в подальшому роботу, прогледувати свою сім'ю. Усі вітчизняні педагоги II половини XIX – початку XX ст. вважали працю засобом всебічного розвитку особистості й вказували на те, що залучати дитину до праці слід з раннього віку. Саме в зазначений період вітчизняна педагогічна думка збагатилася визначенням змісту та методичних засад проведення занять з ручної праці в дошкільних закладах.

Значний внесок у теорію трудового виховання було здійснено видатними філософами, вченими та педагогами України. У їхніх працях розроблялися теоретичні питання виховання гармонійної особистості, серед яких першочергове місце займали питання трудового виховання дітей та молоді.

Світове й національне визнання здобули праці видатного українського філософа Г. Сковороди. Основою його філософського вчення є ідея "сродної" праці – основи щастя та моральності людини. Г. Сковорода одним із перших із філософів XVIII ст. обґрунтував роль праці в житті людини як засобу її існування, найпершої її життєвої потреби, й, що найважливіше – найвищої насолоди життя [6, с.163]. Становлення молоді людини неможливе без підтримки батьків, головним обов'язком є наполегливо вчити дітей добрих справ. Батьки мають навчати дітей праці згідно з їхніми віковими та природними особливостями, прищеплювати любов до праці, повагу до її трудівників. Людина має примножувати добробут життя суспільства, бо він залежить від праці громадян. Люди мають працювати на благо країни, не за примусом, а за покликанням, і це буде робити державу та її громадян більш заможними [там само].

Високу оцінку праці в житті людини надавав видатний український педагог і просвітитель О. Духнович. Він наголошував на тому, щоб діти, з самого раннього дитинства посилено допомагали батькам по господарству: виконували різні роботи в хаті, на городі, пасли гусей, збирали гриби, ягоди. Зважаючи на переважну більшість селянства в Україні, О. Духнович говорив про важливість привчання дітей до землеробства, що має бути для дитини "природною вправою" [5, с. 203]. Учителів мають звертати особливу увагу при наданні кожній дитині трудових доручень, на її інтереси, вікові та індивідуальні особливості.

Уродженець Чернігівської землі, видатний педагог К. Ушинський багато уваги приділяв питанням раннього залучення дитини до праці, до виховання в неї любові до праці, інтересу до різних видів робіт – хатнього господарства, плетіння, в'язання тощо. Головною умовою виховання в дитини працелюбності, на думку К. Ушинського, є спільна праця батьків та дітей. Вона зближує, єднає родину, привчає дітей дослухатися до думки дорослих, брати з них приклад, вчитися трудових операцій. В атмосфері сімейної любові та взаємоповаги дитина зростає чуйною, доброю та працюючою. Спираючись на спадщину педагогів минулого та власний досвід виховної роботи, К. Ушинський сформулював ряд вимог до дитячої праці, що повинні враховувати дорослі: праця обов'язково повинна відповідати фізичним можливостям дітей, їхнім віковим особливостям, нахилам, інтересам дітей; праця повинна бути різноманітною, доступною, самостійною і посиленою [4, с. 217].

Видатний митець та педагог Т. Шевченко звеличував у своїх творах благородні риси простих українських трудівників. Він завжди наголошував на тому, що моральним стрижнем, основою особистості є саме працелюбність. "Людина працююча, – писав він, – найщасливіша людина в світі, особливо, якщо праця її має високу благородну мету" [4, с. 205]. Т. Шевченко вважав, що найбільшим злом для людини є неробство й бездіяльність, а в праці вона знаходить своє найбільше задоволення, бо праця облагороджує особистість, приносить їй радість. На думку Т. Шевченка, дітей слід цілеспрямовано готувати до праці, до посиленої трудової

діяльності, поєднувати їх з навчанням. Тоді у молоді буде сформована усвідомлена потреба в праці, що й закладе основи працелюбності.

I. Франко вважав за необхідне привчати дітей до праці з раннього віку, спираючись спочатку на гру, а надалі – поступово включати доручення, трудові елементи, а далі – власне ручну працю, заняття рукоділлям [6, с. 247]. Працю дітей I. Франко розглядав як засіб всебічного виховання, джерело знань, розумового розвитку особистості.

Важливу роль вихованню дитини у праці приділяв видатний український письменник-демократ М. Коцюбинський. У своїх творах для дітей "Ялинка", "Харитя", "Маленький грішник", та ін. письменник зображував важке життя селянських дітей, які вимушені були багато працювати. У своїх казках ("Десять робітників", "Завидючий брат", "Дві кізочки" та ін.) М. Коцюбинський знайомить дітей з трудовим життям українського народу, наголошує на важливості праці, намагається виховати в дітей любов до чесноі праці, висловлює думку про те, що лише своєю працею можливо заслужити повагу інших людей [3, с. 36].

Українська поетеса та громадський діяч Леся Українка ґрунтовно займалася питаннями освіти народу, вивчала його досвід у вихованні дитини, прищеплення їй любові до праці. У її збірках зібрано зразки казок, пісень, ігор, які дорослі використовували в вихованні дітей, втілюючи в реалії прагнення українського народу до виховання в наступних поколіннях працелюбності та волелюбності [там само].

Великого значення залученню українських дітей до національних трудових традицій надавала Софія Русова. Вона була автором концепції національної системи освіти і виховання, що була заснована на принципах гуманізації й індивідуалізації виховного процесу в дошкільних закладах. С. Русова, урахувуючі кращі ідеї педагогів дошкільної освіти (Ф. Фребеля та М. Монтесорі та ін.) та прогресивні педагогічні теорії початку ХХ ст. важливим завданням дошкільного виховання вважала розвиток в дитини творчих здібностей. На думку Русової, якнайкраще цьому сприяє національне підґрунтя.

Працю С. Русова розглядала як важливий засіб виховання дитини, оскільки праця дає "вільно розвинути цілісній гармонічній індивідуальності". У фундаментальній праці "Дошкільне виховання" С. Русова зазначала: "Праця в сучасному вихованні є метод, яким кожне знання зафіксується в дитячій свідомості тим, що воно здобувається дитячою рукою: через руку в розум" [6, с. 269]. Характеризуючи дитячу працю, С. Русова відмічала, що "вона дає дитині цікавий науковий освітній матеріал, розвиває не тільки м'язи дитини різноманітною роботою, але й ширить думку й звертає увагу на новий матеріал і на що він кожен здатний" [там само].

Головне ж завдання виховання дитини в трудовій діяльності, як зазначає С. Русова, полягає в тому, що "ми мусимо передусім виховувати в дитині нахил до праці, звичку вважати працю нашим першим обов'язком" [6, с. 269]. Вона вважала, що праця може стати ефективним засобом виховання лише тоді, коли являтиме собою частину загальної системи виховання: "Праця – це значний чинник виховання і твердої волі, і творчої уяви, і спритних, на все здатних м'язів рук" [3, с. 71].

Висновки. 1. У поглядах видатних вчених, філософів, громадських діячів та педагогів минулого розкривалася роль трудового виховання, зокрема – виховання працелюбності, наголошувалося на важливості найбільш раннього залучення дитини до посильної праці, допомоги дорослим. Залучення дитини до праці, на думку педагогів минулого, не може зумовлювати просте включення дитини в трудову діяльність, а повинно бути орієнтованим на залучення її до праці як цінності загальнолюдської культури, виховання ціннісного відношення до праці через засвоєння дитиною позиції трудової діяльності. На думку видатних вчених і педагогів, важливим фактором підготовки дітей до оволодіння трудовими вміннями та навичками,

необхідними для життя та виховання моральних рис особистості (сумління, охайності, працелюбності та ін.) є ручна праця.

2. Перспективи подальших досліджень пов'язані із розробкою питань використання потенціалу художньої праці з виховання працелюбності у дітей дошкільного віку.

Література

1. Габелко О. М. Взаємозв'язок розумового, морального та трудового виховання у педагогічній спадщині Джона Локка (1632-1704 рр.): автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01. "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Габелко О. М.; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка – Кіровоград, 2010. – 22 с.

2. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "Дошкільна педагогіка" / Голота Наталія Миколаївна; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2000. – 215 с.

3. Єськова Т. Л. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917 – 1941 рр.) : дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01. "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Єськова Тетяна Леонідівна; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – 224 с.

4. Левківський М. В. Історія педагогіки: підручн. / М. В. Левківський. – Вид. 2-ге, доповнене. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 367 с.

5. Образцова О. М. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 "Теорія та методика навчання" / О. М. Образцова ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2013. – 20 с.

6. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища шк., 2004. – 511 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ САМОТНОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Ніколаєнко І.В.

Науковий керівник: канд. психол. н., доц. Михайлова О.І.

Стаття містить короткий опис особливостей усвідомлення самотності в дорослому віці та проведеного дослідження на тему "Психологічні особливості усвідомлення самотності у дорослому віці".

Ключові слова: самотність, усвідомлення, ізоляція, прийняття.

Відомими дослідниками, які досліджували проблему свідомості та усвідомлення є О.М. Леонтьєв, В.Вундт, У.Джеймс, Ж.-П. Сартр, Л.С. Виготський, Д. М. Узнадзе, Е. Клапаред, А.О. Крилов та інші.

Проблемою самотності займалися багато дослідників, які в різних аспектах розглядали даний феномен і пропонували різні варіанти її рішення. Існує ряд теоретичних підходів до самотності: психодинамічні, феноменологічні, екзистенціальні, соціологічні, інтерактивні, когнітивні, інтимні, теоретико-системні.

Велика увага проблемі переживання самотності приділяється у філософії екзистенціалізму. Її прихильники М. Бердяєв, М. Бубер, А. Камю, Ж.П.Сартр вважають, що переживання самотності є невід'ємним елементом існування людини. Самотність як психологічний феномен постає у працях Дж. Зілберга, Г. Саллівана, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, Ф. Фромм-Рейхман.

Вікові аспекти проблеми самотності розглядалися у роботах О.В. Данчевої, І.С. Кона, С.В. Малишевої, Ю.М. Швалба, в яких зазначено, що почуття самотності

виникає ще у дитинстві і набуває різних форм прояву, інтенсивності та частоти на всіх наступних етапах онтогенезу.

Проте, *актуальність теми* полягає в тому, що ця проблема є недостатньо дослідженою. Самотність може супроводжуватися конструктивними та деструктивними переживаннями, але вона є невід'ємною частиною становлення індивідуальності людини, соціалізації в цілому.

Проблема самотності та усвідомлення самотності зачіпає різні вікові періоди і має свої особливості на різних етапах життєвого шляху особистості, але наша увага була зосереджена саме на періоді дорослості.

У віковій психології дорослість традиційно розглядалася як стабільний період. Серед великої кількості вікових періодизацій ми взяли за основу періодизацію Є.І. Степанової, в якій розглядалися зміни розумового розвитку відповідно до вікових етапів. Вона виділяє 3 макроперіоди в інтелектуальному розвитку дорослих: I період – від 18 до 25 років, II – 26-35 років, III – 36-40 років. Ці вікові макроперіоди відрізняються різними темпами розвитку пам'яті, мислення, уваги та інтелекту в цілому. Найбільша мінливість інтелекту відзначена в I макроперіоді, в II і III відзначається відносна стійкість при вираженому підйомі вербального інтелекту, що можна пояснити впливом накопичуваних людиною знань. Діапазон ранньої дорослості характеризується нерівномірним розвитком вербальних і невербальних компонентів інтелекту, які забезпечують розвиток та функціонування усвідомлення людини. В цілому у всьому діапазоні дорослості від 17 до 50 років існує нерівномірний розвиток вербальних і невербальних компонентів інтелекту [7]. У дослідженні усвідомлення самотності в дорослому віці ми мали намір прослідкувати зв'язок між макроперіодами в розвитку дорослих та усвідомленням самотності.

Самотність відчуття суб'єктивне. Людина може жити на одинці з собою і не відчувати себе самотньою, а може завжди перебувати в різних групах людей, бути в центрі уваги – і все-таки почуватися самотньою, не задовольняючи своєї потреби в емоційному спілкуванні, яке не можна замінити ніяким іншим його видом.

В психологічній літературі переживання самотності в цілому розглядається як внутрішнє переживання, суб'єктивний стан свідомості, що має прояв як інтимність, потайливість; переживання дефіциту щирих соціальних зв'язків та спілкування; то що є відмінним від власне фізичної ізоляції або творчого усамітнення; стан, котрий переважно негативно сприймається суб'єктом. Переживання самотності, в такий спосіб, глибинний внутрішній стан свідомості особистості, котра переживає нестачу різних соціальних зв'язків, що негативно сприймається та супроводжується дистресовим синдромом [7].

На думку Н.О. Бердяєва, самотність – "плід" свідомості. Саме свідомість може вводити людину в стан самотності, але також воно здатне і вивести його з цього стану. Людина самотня в тому випадку, якщо у своїх думках вона відчуває себе нікому не потрібною, покинутою, зайвою. Тобто Н.О. Бердяєв у своїй філософії прагне показати, що почуття самотності – це не тільки результат життєвих обставин, воно корениться в самому бутті людини, в способі існування "Я" [1].

Як стверджував Бердяєв Н.О., що саме через момент самотності народжується особистість, відбувається самопізнання особистості, та саме в самотності переживається неповторність свого "Я" [1].

Екзистенціальна позиція розглядає самотність як універсальну характеристику людського буття. Істинна самотність виходить з усвідомлення "реальності самотнього існування" [6].

На нашу думку, вищесказане гарно підкреслює вислів Адольфа Хараша
"Самотність, усвідомлена і прийнята, – це свято індивідуальності".

До висновку "Я самотній" люди зазвичай приходять за допомогою афективних (емоційних), поведінкових (біхевіористських) і когнітивних доказів. Афективні ознаки

самотності нерідко бувають розмитими. Однак одних лише афективних переживань явно недостатньо для визначення такого почуття, як самотність. Люди визначають стан самотності в залежності від цілого комплексу почуттів, вчинків і думок, а не по одній-єдиній домінуючій характеристиці [2].

Таким чином, формування особистісної ідентифікації, розвиток когнітивної і емоційно-ціннісної рефлексії, формування особистісної зрілості виступають необхідними умовами до усвідомлення самотності. Забезпечити цей процес можна шляхом формування рефлексії, водночас, якщо цей психологічний механізм недостатньо сформований на попередніх етапах онтогенезу, це впливатиме на процес усвідомлення самотності у дорослому віці.

Усвідомлення самотності – це констатація її існування, прийняття особистістю самотності як складової власної Я-концепції [3]. На наш погляд, доцільним буде висловлювання Адольфа Хараша *"Людина, що назвала себе самотньою, гідна не співчуття, а білої заздрості, бо це означає, що вона прийшла до усвідомлення реальності свого буття і знайшла безмежний простір для дозрівання і розвитку"*.

Нами було проведено емпіричне дослідження усвідомлення самотності в дорослому віці, в якому брали участь 25 чоловік дорослого віку, зокрема з них:

- 17 досліджуваних віком від 18 до 25 років.
- 2 досліджуваних віком від 26 до 35 років.
- 6 досліджуваних віком від 36 до 55 років.

Для дослідження особливостей усвідомлення самотності людьми дорослого віку нами були використані такі методики:

1. Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона;

2. Диференціальний опитувальник переживання самотності Є.М. Осіна і Д.О. Леонтьєва;

3. Метод наративу. Досліджувані описували думки, емоції, переживання, що виникали при спогляданні роздрукованого цифрового полотна А. Чебоха "Alone".

Порівнявши отримані результати за допомогою методики діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона та диференціального опитувальника переживання самотності Є.М. Осіна і Д.О. Леонтьєва, ми виявили, що Більшій частині досліджуваним з низьким рівнем переживання самотності властивий низький рівень загальної самотності (64%). Це свідчить про те, що досліджувані не вважають себе самотніми, легко встановлюють контакти. У 8% досліджуваних з середнім рівнем переживання самотності виявлено високий рівень загальної самотності. Це вказує на те, що досліджувані відчувають себе самотніми, їм не вистачає емоційної близькості. У 28% осіб з середнім рівнем переживання самотності спостерігається низький рівень загальної самотності. Можна припустити, що досліджувані переживають екзистенційну ізоляцію – ця ізоляція зберігається навіть при найсприятливішому спілкуванні з іншими індивідами, при чудовому знанні себе та інтегрованості. Вона пов'язана з прірвою між собою та іншими, через яку немає мостів. Вона позначає фундаментальну ізоляцію індивіда від світу взагалі (І. Ялом).

У 44% досліджуваних з низьким рівнем переживання самотності виявлено високий рівень залежності від спілкування. Це може бути пов'язано з індивідуально – типологічними властивостями особистості досліджуваних. У 20% осіб з низьким рівнем переживання самотності спостерігається низький рівень залежності від спілкування. Це вказує на гармонійне ставлення до самотності та до оточення. У 28% досліджуваних з середнім рівнем переживання самотності встановлено високий рівень залежності від спілкування. Це свідчить про небажання досліджуваних залишатися наодинці з собою, на пошук будь – яких соціальних контактів. У 8% досліджуваних з середнім рівнем переживання самотності виявлено низький рівень

залежності від спілкування. Такі особи спокійно і толерантно відносяться до самотності, і не "втікають від неї в соціальні контакти".

Більшість досліджуваних (60%) з низьким рівнем переживання самотності мають високий рівень позитивної самотності. Можна сказати, що дані особи інтенсивно не переживають самотність, але використовують як ресурс ситуації усамітнення для особистісного зростання, творчості, самопізнання і т.д. Лише 4% досліджуваних з низьким рівнем переживання самотності мають низький рівень позитивної самотності. Це вказує на те, що особи не переживають самотність та не вміють раціонально використовувати ситуації усамітнення. У 32% осіб з середнім рівнем переживання самотності виявлено високий рівень позитивної самотності. Це свідчить про те, що респонденти переживають самотність, але мають позитивні емоції в ситуаціях усамітнення, використовують їх як ресурс. У 4% досліджуваних з середнім рівнем переживання самотності спостерігається низький рівень позитивної самотності. Це свідчить про те, що у респондентів виникають негативні емоції в ситуаціях усамітнення, вони неспроможні використовувати їх як ресурс при відчутному переживанні самотності.

На основі отриманих результатів за допомогою нарративу можна зробити наступні висновки.

Можна припустити, що витоком нарративного тексту є певний особистісний міф, в якому у символічній формі представлені основні сенси та концепції буття людини. Важливою характеристикою нарративу є те, що він організує, структурує та артикулює життєвий досвід людини. Оповідання історій (тобто породження нарративу) відіграє велику роль не лише в упорядкуванні особистого досвіду в усвідомленні людиною себе, а й в особистісному зростанні, творенні себе, сприяючи визначенню сенсу послідовності та неперервності життя.

На нашу думку, за результатами дослідження можна визначити три рівні усвідомлення самотності:

- низький рівень – це рівень усвідомлення самотності, який передбачає констатацію самою особистістю самотності з частковою вербалізацією та не передбачає у подальшому втілення будь-яких життєвих виборів, що взаємопов'язані з проблемою самотності. Це рівень опису, під яким розуміється елементарне виявлення і відтворення суті сприйнятої картини, що сформульовано як можна більш простими словами.

- середній рівень – це рівень, який вказує, що особистість здатна не тільки усвідомити, але й самоусвідомити почуття самотності. На нашу думку, самоусвідомити самотність – це значить зробити її об'єктом власного внутрішнього спостереження та визначити власну позицію у процесі її внутрішньої об'єктивізації. Це рівень опису, під яким розуміється ширше за обсягом виявлення і відтворення суті сприйнятої картини, диференціація почуттів та емоцій, використання символів самотності, констатація самотності, повторюване звертання до теми самотності і пов'зування її з певними життєвими подіями (досвідом).

- високий рівень – це рівень особистісної ідентифікації та саморефлексії, на якому людина здатна усвідомити (визначити самотність в якості внутрішнього об'єкту) та самоусвідомити (визначити в переживанні самотності як об'єкті спостереження та усвідомлення суб'єктивно значущі якості і привласнити їх, зробити їх структурою власного Я), тобто відрефлексувати у контексті власної Я-концепції почуття самотності і внести у життєвий план корективи відповідно до ресурсів, які відкриваються у прийнятті самотності. Це рівень опису внутрішніх переживань, думок і почуттів, констатація переживання самотності, диференціація почуття самотності від інших станів, прийняття самотності, опис альтернативних можливостей і варіантів використання феномену самотності як ресурсу.

У 52% досліджуваних (13 осіб) виявлено низький рівень усвідомлення самотності. Вони описують побачені на картині об'єкти, надаючи їм емоційної оцінки ("людина на пірсі дивлячись на океан, відчуває стан затишшя", "хлопчик дивиться в далечінь, згадує моменти життя", "картина виконана в теплих і холодних кольорах", "людина милується красою моря", "навислі хмари трішки здавлюють простір безкраїх висот", "хлопчик дивиться на небо і отримує спокій", "чайки та небо спокійні" і т.д.).

У 36% досліджуваних (9 осіб) прослідковується середній рівень усвідомлення самотності. Вони описують власні емоції, переживання, що виникають при сприйманні картини ("я пишу, а в мене капають сльози", "відчуваю спокій", "картина викликає співчуття до самотнього хлопчика", "дивлячись на картину, я відчуваю спокій, гармонію в душі", "відчуваю сум, печаль" і т.д.), використовують слова – маркери, що свідчать про переживання самотності ("на картині самотня людина", "цей чоловік самотній", "людині треба побути наодинці", "ця картина викликає в мене емоції самотності", "ця людина втратила близький їй людей і залишилася одна", "одиноким хлопчик, який самотньо сидить на розваленому містку", "картина викликає почуття самотності", "місце чудово підходить, щоб залишитися наодинці з собою", "сидить схиливши голову самотній чоловік, мене щось поєднує з цим малюнком" і т.д.), згадують події з власного досвіду і висловлюють свою позицію по відношенню до самотності ("той зруйнований міст так схожий на моє минуле", "сумно, що людина буває одна", "на самотні він шукає, осмислює свій шлях в майбутньому", "пережите минуле залишиться в пам'яті переоцінене", "людині треба бути одною, відпочити від всіх, зарядитися енергією, почерпнути натхнення", "іноді дуже корисно зупинитися і подивитися навколо, що мене оточує, зрозуміти цінність кожного компоненту свого життя", "так хлопчик черпає сили, аби далі жити і радіти", "на самоті переосмислює своє життя" і т.д.).

Осіб з високою рівнем усвідомлення самотності не виявлено.

Троє досліджуваних (12%) відмовилися від виконання проєктивного завдання. На нашу думку, досліджувані проявили психологічний опір – прямо чи опосередковано противилися зміні власної поведінки, відмовлялися обговорювати, згадувати значущі переживання. Можна припустити, що сприймання картини викликало ті негативні переживання внутрішнього і міжособистісного досвіду, які досі залишаються витісненими і придушеними.

Попри все, різноманітність історій свідчить про неповторність та індивідуальність кожної особистості та допомагає краще зрозуміти внутрішній світ досліджуваних.

Зв'язку між особливостями усвідомлення самотності і виділеними Є.І. Степановою макроперіодами інтелектуального розвитку дорослих не виявлено.

Завжди самотність зачіпає всі періоди життя. На основі результатів дослідження виявлено, що у людей дорослого віку не спостерігається високий рівень переживання і усвідомлення самотності, а навпаки вони задоволені в більшій чи меншій мірі життям та рівнем соціальних контактів. Мають оптимістичні уявлення про життя, прагнуть до спілкування. У 92% досліджуваних з низьким та середнім рівнем переживання і усвідомлення самотності виявлено позитивне відношення до самотності, використання ситуації усамітнення як ресурсу. Дорослість – неоднорідний віковий період. У цьому віці продовжується психічний та особистісний розвиток людини, пошук своєї ідентичності (на основі професії та способу життя), розширюються її можливості як суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування. На дорослу людину покладається відповідальність не тільки за реалізацію власного життєвого покликання, а й за долю інших людей. Вона повинна вирішувати безліч складних соціальних завдань, долати професійні та особистісні випробування, тому переживання та усвідомлення самотності в цьому віці відбувається неінтенсивно.

Література

1. Бердяев Н.А. Самопознание (опыт философской автобиографии). / Н.А.Бердяев. – М.: Международные отношения, 1990. – 336 с.
2. Кон. И.С. Многоликое одиночество. // Знание сила. №12., 1986
3. Лэнгле А. Person.Экзистенциально-аналитическая теория личности: Сборник статей. – пер. с нем., 2-е издание: Москва, 2008
4. Николаева Н. А. Изучение одиночества на этапе взросления [Текст] / Н. А. Николаева // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2005. – Т. 1, N 10. – С. 59-62.
5. Папуча М.В. Внутрішній світ людини та його становлення: [наукова монографія] / М.В. Папуча. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2011
6. Перлман Д., Пепло Л.Э. Теоретические подходы к одиночеству Лабиринты одиночества: Пер. с англ. /Сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. – М.: Прогресс, 1989. [Електронний ресурс] Режимдоступу URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/lonethe1.htm>
7. Степанова Е. И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология / Е. И. Степанова. – СПб.,2000.

ЧИННИКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Олефір Я. Ю.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Конончук А.І.

У статті дається характеристика понять "адикція", "комп'ютерна залежність", описуються чинники комп'ютерної залежності у підлітковому віці та її наслідки у формуванні особистості.

Актуальність. Останнім часом з проблемою комп'ютерної залежності стикається все більше людей різних вікових категорій. З появою інформаційних технологій, людство вже не може повноцінно існувати, адже це так полегшує життя і процес роботи загалом. Навчальний процес також вже не може обійтися без інформаційних носіїв: школи оснащують комп'ютерами, інтерактивними дошками, електронними книгами. Але разом з потребою використання комп'ютера у всіх сферах життя ми стикаємося з новою проблемою, яка негативно впливає на психічне здоров'я особистості. Це проблема залежності і залежної поведінки. Чітких цифр які б відображали дану проблему немає, і межа переходу до залежної поведінки дуже тонка.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було з'ясовано, що ризик формування комп'ютерної залежності як прояву соціальної дезадаптації зростає саме у підлітковому віці, оскільки для нього характерна підвищена навіюваність, цікавість до нового, бажання отримати нові враження і відчуття. При цьому найбільш ризикованим є той період, коли підліток переживає кризу розвитку та кризу ідентичності. У цей час йому притаманні незрілі моральні переконання, підвищений егоцентризм, прояв впертості, протесту, боротьби проти виховних авторитетів, прагнення до незалежності, самостійності, невідомого, ризикованого, а також схильність перебільшувати чи недооцінювати ступінь складності проблеми, переживання пасивних форм подолання стресових ситуацій, що може слугувати передумовами формування адитивної поведінки і комп'ютерної адикції у підлітків.

Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати і виокремити чинники комп'ютерної адикції у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Адикція (addiction – схильність, пагубна звичка, пристрасть) – у загальному розумінні залежність – це прагнення покластися на когось

чи на щось з метою отримання задоволення або адаптації, залежність від деяких предметів, речовин чи видів діяльності. Залежність поділяють на нормальну та надмірну. Усі люди мають вроджену схильність до формування залежності від таких життєво необхідних об'єктів, як повітря, вода, їжа. Більшість людей протягом життя мають стійку, здорову прихильність до батьків, друзів, дружини, чоловіка. Схильність до надмірної залежності породжує залежну поведінку, тісно пов'язану як із зловживанням особистістю кимось або чимось, так із порушенням її потреб. У сучасній літературі говорячи про залежну поведінку, часто використовують термін "адиктивна поведінка" запропонований для визначення зловживання різними речовинами, які змінюють психічний стан, включаючи алкоголь, наркотики і тютюн, до того як від них формується фізична залежність. Перевага терміна "адиктивна поведінка" полягає у його інтернаціональній транскрипції, а також у можливості ідентифікувати особистість з подібними звичками як "адикта" або "адиктивну особистість".

Значний внесок у вивчення адитивної поведінки внесли зарубіжні (Р. Браун, Х. Мілкман, С. Сандервірт, Д. Пайнз) і російські (О. Личко, Ц. Короленко, Є. Змановська,) дослідники. Зараз в Україні проблеми адитивної поведінки досліджують Н. Максимова, Н.Пихтіна [2], Лютий В.П. та ін.

Комп'ютерна залежність – різновид психічної залежності, що розповсюджується в Україні протягом останніх двадцяти років. Деякі вчені вважають, що як такої її не існує, вона – найвищий прояв нормального захоплення людини. Вони вважають, що до залежності схильні лише ті, хто вже має в наявності комунікативні проблеми та складнощі. На нашу думку, будь-яка залежність – це хвороба. Сутність проблеми полягає в нездатності людей, особливо дітей та підлітків, захистити своє психічне здоров'я від стороннього впливу. Її розповсюдження несе соціальну небезпеку, тому доцільно розглянути її найбільш типові форми, фактори ризику та негативні наслідки прояву для особистості підлітка.

Проблему комп'ютерної залежності досліджують психологи, лікарі, педагоги, соціологи. В соціологічній літературі проблеми ігрової поведінки та ігрової діяльності вивчались у контексті проблем соціалізації та засвоєння соціальних ролей. Це праці Дж. Босарда, М. Вебера, Г. Тарда. Соціальні аспекти ігрової поведінки та ігрової діяльності дуже активно вивчались в роботах: П.П. Блонського, Л.І. Божовіч, Л.С. Виготського, А.Р. Лурії, С.Л. Рубінштейна, Починаючи з кінця ХХ століття деякі аспекти ігрової діяльності старших школярів і молоді розглядались в контексті проблематики вільного часу і організації дозвілля. Це роботи таких соціологів як Л. А. Гордон, Л.Б. Коган, В. Д. Патрушев, Н.В. Коритнікова [3].

Сьогодні комп'ютер став постійною складовою соціальних відносин різних вікових груп. Практично будь-яка сім'я із заробітком нижче середнього рівня може дозволити собі придбання комп'ютера і підключення безлімітного інтернету, що, з одного боку, відкриває масу можливостей, але з іншого боку, стає серйозною загрозою при вихованні тих, чий світогляд, цінності і цілі ще не сформувалися.

В підлітковому віці індивід виходить на зовсім нову соціальну позицію в той час, як у нього формується його свідоме відношення до себе як члена суспільства. Відповідно, від того, як буде здійснюватися його соціальна орієнтація в цей період, дуже багато залежить, як сформуються його соціальні установки.

Відомо, що найважливішим психологічним новоутворенням даного віку є становлення самосвідомості. Важливою ознакою, що характеризує самосвідомість підлітка, вважається почуття дорослості. Таким чином, підліток ставить себе в ситуацію дорослого в системі реальних відносин.

Згідно дослідження Сергєєвої Н. В. здійсненого на базі ЗОШ № 294, 292, м. Києва, ЗОШ №1, 8, м. Бердичева Житомирської області, комп'ютерних клубів м. Києва та м. Бердичева Житомирської області, було встановлено три рівні комп'ютерної адикції, а саме:

1) низький рівень (підлітки мають низький стан ізолюваності, потреби в "гострих відчуттях" (перевага надається стабільності і впорядкованості; час проведений за грою на комп'ютері у таких підлітків обмежується однією годинаю 19,3%.

2) середній рівень (характерними для цих підлітків є середній рівень ізолюваності, потреби у "гострих" відчуттях відкритість новому досвіду, стриманість; час проведений за грою на комп'ютері обмежується двома годинами на день 49,5%.

3) високий рівень (такі підлітки демонструють високий рівень соціальної ізолюваності, потреби у "гострих" відчуттях; мають місце пристрасті, часто не контролюваної і прагнення до нових вражень, що може провокувати на ризикові дії; час проведений за грою на комп'ютері, становить три години в день 31,2% [1].

Дослідження свідчать, що інтернет-залежність сприяє формуванню цілого ряду психологічних проблем у підлітків: конфліктну поведінку, хронічні депресії, перевага віртуального простору реальному житті, труднощі адаптації в соціумі, втрату здатності контролювати час перебування за комп'ютером, виникнення почуття дискомфорту при відсутності можливості користування інтернетом. Використовуючи Інтернет, підліток замість прагнення "думати" і "вчити" віддає перевагу "шукати". Багато дітей відкрито визнають, що дуже часто відвідують заборонені батьками сайти. При цьому у них виникає ілюзія всюдозволеності і безкарності, яка спонукає порушувати права людини. Так само, ілюзія безкарності може виявитися пасткою і мати серйозні наслідки в реальному житті, внаслідок чого відбувається девальвація моральності підлітка [5].

Проаналізувавши наукову літературу ми виділяємо наступні чинники комп'ютерної адикції у підлітків:

1. Відсутність взаєморозуміння і друзів у реальному житті.
2. Складності адаптації в новому колективі.
3. Підвищена образливість.
4. Невміння будувати міжособистісні стосунки [4].

У подальшому комп'ютерна залежність може супроводжуватися такими наслідками, як:

1. Хакерство. Це захоплення пошуком інформації та її застосуванням, що спричиняє особистісну трансформацію. Найчастіше хакерами стають в підлітковому віці, можливо, компенсуючи цим недостатню розвиненість соціальних навичок. Це свідчить про нерозвиненість у них особистісної і моральної сфери, що відомо з їх кримінальних і заборонних дій.

2. Ігрова діяльність. Ігрова діяльність повсюдно визнається вкрай важливим моментом розвитку, як окремої людини, так і людських спільнот. Тим не менше, в захопленні комп'ютерними іграми найчастіше схильні вбачати загрозу для розвитку особистості, особливо якщо мова йде про підлітків, у яких спостерігається залежність від ігор, коли завзяті гравці йдуть від проблем реального світу з його складністю і важковирішуваними проблемами. Тобто, це означає, що комп'ютерні ігри вкрай небезпечні, а підлітки, в свою чергу, не можуть вирішити проблеми та складності і занурюються в світ комп'ютерних ігор.

3. Комунікативна діяльність в Інтернеті. Ця діяльність, здійснювана за допомогою Інтернету, багато в чому різноманітна. В даний час відбувається інтенсивне експериментування з анонімністю, від граничного саморозкриття з елементами ексгібіціонізму і / або агравації до обману, схильності до маніпулювання і спроб фактично управляти думкою про себе. Це свідчить про особливий ризик для особистості підлітка, адже від повного не усвідомлення наслідків такої комунікативної діяльності в Інтернеті у зв'язку з необізнаністю та недостатнім набутих життєвим досвідом може завершитись вкрай погано для особистості [6].

Інтернет-адикція майже одногосно визнається негативним напрямком трансформації особистості підлітка та перетворення його діяльності, опосередкованої взаємодією з Інтернетом.

Висновки. Таким чином, можна говорити про те, що на сучасному етапі підліток основну частину свого вільного часу відданий собі; сам вибирає як, де і з ким йому зручно провести час. І найчастіше цей вибір – Інтернет, що, як ми вже з'ясували, призводить до появи "комп'ютерної-залежності". Феномен "комп'ютерна-залежність" постійно видозмінюється разом із швидким розвитком Інтернету. Все сказане змушує замислитися, чим займається підліток у вільний час, як організовує своє дозвілля. Адже від цього залежить подальше формування його особистісних якостей, потреб, ціннісних орієнтацій. Підлітки у взаємодії з Інтернетом перебувають у великій небезпеці, оскільки є найбільш незахищеною аудиторією, бо у меншій мірі, ніж дорослі спроможні фільтрувати той вал інформації, який отримують з Інтернету. Виховання комп'ютерної культури, самовиховання користувачів – це основна мета проблематики комп'ютерної-залежності, якою повинен сьогодні займатися соціальний працівник.

Література

1. Сергеева Н. В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків/ Н.В. Сергеева Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – К., 2010. – 19 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Гузьман О.А., Ляшенко Н.О. Комп'ютерна залежність підлітків: соціологічні аспекти дослідження // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ, 2011 р. – № 1 (52). – с.369-380.
4. Егоров А. Ю. Нехимические зависимости / А. Ю. Егоров Нехимические зависимости. – СПб.: Речь, 2007. – 190 с.
5. Фельдштейн Д. И. Возрастная и педагогическая психология. Избранные психологические труды / Д. И. Фельдштейн Возрастная и педагогическая психология. Избранные психологические труды. – М.: Издательство Московского психолого-социального института, 2002. – 432 с.
6. Войскунский А. Е. Исследования Интернета в психологии / А. И. Войскунский / под ред. М. И. Семенов. – М. : Интернет и российское общество, 2002. – 573 с.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПІДЛІТКІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Сідень С.О.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Останіна Н.С.**

Автор статті розкрив проблему формування здорового способу життя у підлітків сільської школи.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, виховання здорового способу життя, охорона та зміцнення здоров'я учнів.

Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації. Однією зі сфер формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Згідно державної програми "Освіта" (Україна XXI століття) та "Національної доктрини освіти України у XXI столітті" стратегічним завданням освіти є виховання освіченої, творчої особистості, всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я.

Мета статті: полягає у розкритті проблеми формування здорового способу життя у підлітків сільської школи.

Виклад основного матеріалу. Всі ми хочемо бачити людину майбутнього розумною, сильною, доброю, просто здоровою, тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я. Проте, за останні десятиріччя світова наука зарахувала проблему здоров'я до кола глобальних проблем, вирішення яких обумовлює не лише кількісні та якісні характеристики майбутнього розвитку людства, а й сам факт його подальшого існування як біологічного виду.

Після Чорнобильської трагедії загальний стан здоров'я дорослого населення і дітей України погіршився, під загрозою знаходиться майбутнє генофонду нації. Глибокі соціальні зміни, які відбуваються в нашій державі, вимагають від навчально-виховних закладів значного підвищення якості навчально-виховного процесу в усіх його напрямках. Саме у нашій країні дуже гостра питання про необхідність розробки і прийняття державної програми з формування ранніх установок на здоровий спосіб життя серед дітей і підлітків. Країна потребує здорового покоління, а досягти цього можна лише за допомогою широкого й освіченого поширення принципів здорового життя. Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є охорона і зміцнення здоров'я учнів [1].

Соціокультурне середовище сільської дитини має свої особливості і відрізняється від соціокультурного середовища дитини, що проживає у місті. Це виявляється у різнобічних відносинах, зв'язках, взаємостосунках дитини з людьми, природою, культурою, взагалі з суспільством. На противагу міському середовищу, специфіка сільського соціального середовища зумовлена, перш за все, самим сільським способом життя, умовами праці, побуту дозвілля, характером та спрямованістю виробництва. Особливості сільського середовища пов'язані й з поглядами на працю та побут мешканців (залежність ритмів праці від пори року, більш важкі умови праці у порівнянні з містом, злиття меж праці та побуту, трудомісткість праці у домашньому та підсобному господарствах); обізнаність про всіх мешканців селища, однорідність поглядів, інтересів, цінностей, також. Життєвий устрій сільських поселень зберігає елементи традиційної сусідської общини. У них досить стабільний склад мешканців, їх слабка соціально-професійна та культурна диференціація, типові тісні родинні та сусідські зв'язки [2].

Сучасна ситуація соціального неблагополуччя, нестабільності, кризові явища в Україні значною мірою загострили кризові зміни у житті людей та проблеми села: погіршення соціально-економічного стану; утворення освітнього і культурного вакууму; деформація свідомості громадян; обмежений доступ до оперативної кваліфікованої медичної допомоги; поширення серед сільського населення асоціальних явищ – алкоголізму, криміналізації, бродяжництва. Проте, здоровий спосіб життя підлітка формується сукупністю форм й методів повсякденної діяльності, заснованої на нормах, цінностях суспільства, яка змінює адаптивні можливості організму, впливає на виховання особистісних якостей учнів. Підліток вже на перших етапах особистісного закладання фундації здорового способу життя має знати про основні складові компоненти здорового життя:

- дотримання правил гігієни, що сприяє зміцненню здоров'я, підвищенню розумової, фізичної працездатності та має важливе виховне і суспільне значення;
- загартування організму – підвищення стійкості до несприятливого систематичного впливу низки факторів навколишнього середовища, – що сприяє вихованню морально-вольових якостей;
- оптимальної рухової активності як м'язової активності, що дозволяє підтримувати оптимальну фізичну форму, поліпшувати самопочуття, забезпечувати приплив енергії, дає додатковий виховний стимул до організації життєдіяльності;
- збалансованого харчування як процесу надходження до організму речовин, необхідних для росту і розвитку, утворення нових клітин, які виробляють енергію, що

витрачається під час здійснення фізіологічних функцій, накопичення запасу речовин для фізичних тренувань як складових естетичного виховання здорового способу життя підлітків;

- раціонального добового режиму як доцільно організованого розпорядку добової діяльності, який відповідає віковим особливостям підлітка та його індивідуальним біологічним ритмам для виховання дисциплінованості учнів;

- відсутності шкідливих звичок – куріння, схильності до алкоголю та наркоманії тощо, – що гарантує високі результати та довголіття у спорті й житті, є основою морального виховання здорового способу життя підлітків;

- самоконтролю як систематичних самостійних спостережень підлітка за станом здоров'я, фізичним розвитком, динамікою впливу фізичних навантажень, вправ. На здоров'я учнів сільської школи впливає цілий ряд факторів, зокрема: екологічні та географічні особливості місцевості; економічне становище родини та умови проживання; залучення дітей змалечку до активної трудової діяльності; підвищена рухова активність; постійне знаходження на свіжому повітрі; важкодоступність якісної та висококваліфікованої медичної допомоги; профілактична діяльність школи, сім'ї, громади з попередження адитивної поведінки, шкідливих звичок; ціннісних орієнтацій підлітка, традицій та соціальн прийнятних для даного суспільства норм [4].

Висновки. Таким чином, формування здорового способу життя сільських підлітків – це складний процес, який потребує активної участі в ньому якнайбільшої кількості людей, різних організацій і, насамперед, самих підлітків.

Ефективність цього процесу залежить від інтеграції та координації зусиль державних і громадських організацій, школи, батьків у сфері формування здорового способу життя, від залучення засобів масової інформації до пропаганди здорового способу життя, а також від розроблення інформативно-освітніх програм, тренінгів, орієнтованих на формування життєвих навичок, які ведуть до збереження, зміцнення та відтворення особистісного здоров'я.

Література

1. Борисенко А. Особливості фізичного виховання в сільській малокомплектній школі / А.Борисенко // Фізичне виховання в школі. – 1998. – №3. – С. 8-14.

2. Денисенко Н. Ф. Особливості формування здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл сільської місцевості / Н. Ф. Денисенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: науко ва монографія [за ред. проф. С. С. Єрмакова]. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – № 10. – С. 34–37.

3. Набок М. Проблеми сільської школи та управління нею в процесі реформування освіти в Україні // Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць / Інститут засобів навчання АПН України. – К. : Атіка, 2005. – С. 208–222.

4. Сільська молодь України в період політичних та економічних трансформацій: настрої орієнтації, сподівання. – К., 2001.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Смородінова О.В.

Науковий керівник: ст. викл. каф. Шилова Г.П.

Аналізуються особливості емоційної сфери підлітків із затримкою психічного розвитку. Отримані емпіричні дані особливостей реакції на фрустрацію та шкільної тривожності підлітків із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, емоційна сфера, фрустрація, шкільна тривожність.

Підлітковий вік традиційно розглядають як складний, критичний, переламний період переходу від дитинства до дорослості. З одного боку, він пов'язаний із низкою різноманітних позитивних зрушень. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка, породжують новий рівень самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими, значно розширюється і змінюється сфера діяльності підлітка, розвивається відповідальне ставлення до себе і до інших, зростає самостійність та ін. З іншого – показовими є негативні прояви, дисгармонія особистості, згортання і зміна інтересів, протестуюча поведінка, моральна нестійкість, емоційна нестабільність тощо. Зокрема, психологи відмічають, що емоційний фон в підлітковому віці стає нерівним, нестабільним [2], що зумовлюється бурхливими фізичними, фізіологічними, гормональними змінами (підлітки ніби весь час знаходяться в стані стресу, характерні часті зміни настрою, емоційна лабільність), формуванням нового образу фізичного "Я", суперечливістю спілкування з однолітками та дорослими, особистісною нестабільністю, інтимністю оволодіння власними переживаннями та ін.

Особливості підлітків із затримкою психічного розвитку досліджували Т.В.Єгорова, А.І.Захаров, В.В.Ковальов, І.С.Кон, Л.Летінен, М.С.Певзнер, Р.Д.Тригер, Н.А.Ципін, С.Г.Шевченко, О.Штраус та ін. Зокрема, предметом дослідження виступили особливості розвитку мовлення, мислення, уяви, пам'яті, емоційно-вольової сфери тощо. Так, дослідження Т.В. Єгорова виявили у дітей із затримкою психічного розвитку низьку продуктивність і стійкість пам'яті (особливо при значному навантаженні), слабкий розвиток опосередкованого запам'ятовування, його зниження при здійсненні інтелектуальної активності. У дослідженнях Р.Д.Тригер, Н.А.Ципін, С.Г.Шевченко було показано, що мова дітей із затримкою психічного розвитку також відрізняється від норми [1].

Метою нашої роботи виступило дослідження особливостей емоційної сфери дітей підлітків із затримкою психічного розвитку, зокрема, особливості реакції на фрустрацію та шкільної тривожності. Процедура дослідження включала наступні методики: фрустраційний тест Розенцвейга [6], методика кольорового діапазону настрою А.М.Лутошкіна, тест шкільної тривожності Філіпса [3]. Вибірку склали 10 учнів молодшого підліткового віку із затримкою психічного розвитку, які навчаються у школі-інтернаті (досліджувані мають не значну затримку психічного розвитку; навчальна програма в школі-інтернаті відстає на 4 роки) та 10 молодших підлітків загальноосвітньої школи.

Фрустрація – психічний стан переживання невдачі, обумовлений неможливістю задоволення потреб, що виникає за наявності реальних або уявних нездоланих перешкод на шляху до якоїсь мети. Методична процедура фрустраційний тест Розенцвейга дозволяє дослідити: 1/тип реакції на фрустрацію, залежно від того, на чому фіксується людина (на перешкоді, самозахисті, задоволенні потреби); 2/спрямованість реакції (екстрапунітивні – досліджуваний звинувачує зовнішні перешкоди та інших людей; інтрапунітивні або самозвинувачувальні; імпульсивні як спроба ухилитися від докорів іншим, самому собі і розглядати фрустраційну ситуацію примирливим чином) [6].

Аналіз емпіричних даних виявив, що у учнів із затримкою психічного розвитку переважають екстрапунітивні реакції на фрустрацію (80%) з фіксацією на перешкоді у 20% учнів, на самозахисті – у 40%, задоволенні потреби – у 20% (таблиця №1). Інтрапунітивна та імпульсивна спрямованість представлена незначним чином (відповідно по 10%). У той час як у учнів загально-освітньої школи переважають інтрапунітивні реакції (80%) із фіксацією на потребі (50%) і самозахисті (30%). Таким

чином, молодшим підліткам із затримкою психічного розвитку характерна, по-перше, екстрапунітивна реакція на фрустрацію – звинувачення зовнішніх перешкод та інших людей, а загальноосвітньої школи – інтрапунітивна, пов'язана з перенесенням джерела звинувачення у внутрішній план, на себе. По-друге, у учнів школи-інтернату в ситуації фрустрації переважає фіксація на самозахисті, в той час як учнів загальноосвітньої школи фіксація на задоволенні потреби. По-третє, фіксація на самозахисті і на потребі мають різні психологічну структуру. У учнів із затримкою психічного розвитку вони пов'язані із екстрапунітивними (опорою на зовнішні чинники поведінки) реакціями, в той час як у їх однолітків із інтрапунітивними (внутрішніми).

Таблиця 1. Особливості реакції на фрустрацію

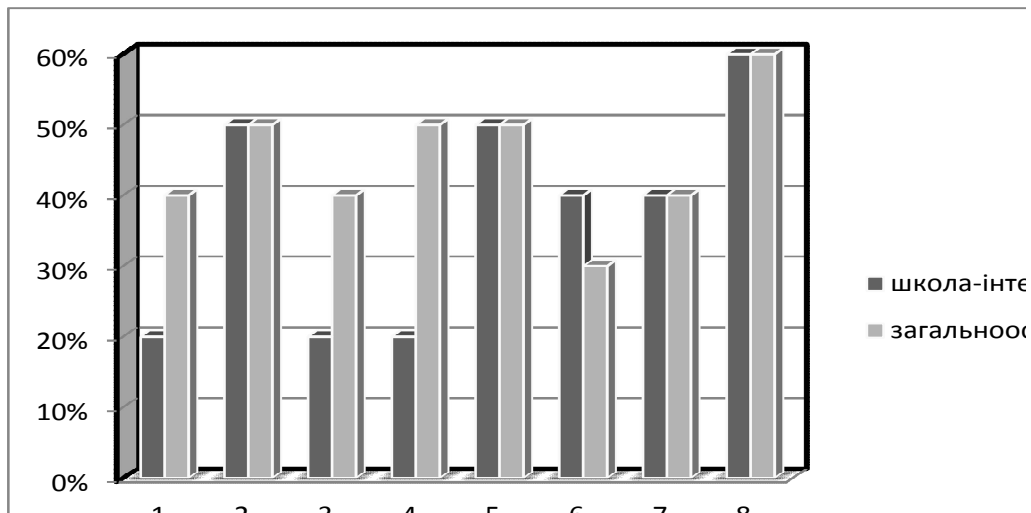
Спрямованість Реакції	Підлітки школи-інтернату			Підлітки загально-освітньої школи		
	Тип реакції			Тип реакції		
	O-D (фіксація на перешкоді)	E-D (фіксація на самозахисті)	N-P (фіксація на потребі)	O-D (фіксація на перешкоді)	E-D (фіксація на самозахисті)	N-P (фіксація на потребі)
E (екстрапунітивні)	20%	40%	20%	10%	-	-
I (інтрапунітивні)	10%	-	-	-	30%	50%
M (імпунітивні)	-	10%	-	10%	-	-

Використання методики кольорового діапазону настрою А.М.Лутошкіна (до і після проведення фрустраційний тест Розенцвейга) мало визначити наявність/відсутність впливу самої експериментальної ситуації на емоційний стан наших досліджуваних. Отримані дані показали, що у 30% досліджуваних із затримкою психічного розвитку експериментальна процедура не викликала вираженої зміни самопочуття, настрої залишився без змін. У 60% виявилася негативна зміна настрою. Наприклад, з зеленого (спокійний) на блакитний (сумний), або з блакитного (сумний) на фіолетовий (тривожний). У 10% досліджуваних фіксували зміну настрою в позитивну сторону, наприклад, з блакитного (сумний) на червоний (захоплений). Зміни настрою, пов'язані з участю у процедурі, спостерігались і у учнів загальноосвітньої школи: негативна зміна настрою – у 30% досліджуваних, позитивна – у 30% та без змін – 40%. Таким чином, експериментальна ситуація фрустраційного тесту для частини наших досліджуваних молодших підлітків виявилася емоціогенною (як учнів школи-інтернату, так і учнів загальноосвітньої школи), причому у дітей із затримкою психічного розвитку цей показник значно вищий – 60% порівняно з 30% у дітей загальноосвітньої школи.

Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності людини до частих і інтенсивних переживань стану тривоги, а також в низькому порозі його виникнення; розглядається як особистісне утворення та як властивість темпераменту, обумовлені слабкістю нервових процесів [5]. Особливості тривожності досліджувались відносно учбової діяльності як суттєвого фактору життєдіяльності дітей підліткового віку за допомогою тесту шкільної тривожності Філіпса. Ми отримали наступні дані.

По-перше, в цілому по обох вибірках наших досліджуваних високі показники загальної тривожності не спостерігались, проте у учнів школи-інтернату виявилися порівняно нижчі показники загальної тривожності (20%), ніж у учнів загальноосвітньої школи (40%) (діаграма 1).

Діаграма 1. Особливості шкільної тривожності підлітків

Шкали: 1.Загальна тривожність; 2.Переживання соціального стресу; 3.Фрустраційна потреба в досягненні успіху; 4.Страх самовираження; 5.Страх ситуації перевірки знань; 6.Страх невідповідності очікуванням оточуючих; 7.Низький фізіологічний супротив стресу; 8.Проблеми та страхи відношень з викладачами.

По-друге, для обох груп вибірки притаманні однакові показники тривожності по шкалам "Проблеми та страхи відношень з викладачами" (60%), "Переживання соціального стресу" (50%), "Страх ситуації перевірки знань" (50%), "Низький фізіологічний супротив стресу" (40%).

По-третє, за шкалою "Страх невідповідності очікуванням оточуючих" показники учнів школи-інтернату вищі, ніж дітей загальноосвітньої школи (відповідно 40% і 30%). Отже, ці діти більш чутливі до оцінок оточуючих, прийняття себе іншими. В той же час діти школи-інтернату виявили нижчі показники тривожності за шкалами "Фрустраційна потреба в досягненні успіху" (20%) та "Страх самовираження" (20%) (у учнів загальноосвітньої школи відповідно 40% і 50%).

Таким чином, для молодших підлітків із затримкою психічного розвитку характерний низький рівень загальної шкільної тривожності. Емоціогенними виступають ситуації перевірки знань, відношення з викладачами, переживання соціального стресу (ситуації, які виступають факторами тривожності і для їх однолітків загальноосвітніх шкіл). На наш погляд, фактором, який обумовлює низькі показники загальної шкільної тривожності, можуть виступати відсутність фрустрації потреби досягнення успіху та страху самовираження, на фоні бажання відповідати очікуванням оточуючих. З іншого боку, ймовірно, потреба досягнення успіху, переживання пов'язані із самовираженням є тими особистісними утвореннями, які відрізняють молодших підлітків в загальноосвітньої школи від їх ровесників із затримкою психічного розвитку. До речі, отримані нами дані співпадають з результатами дослідження А.М.Прихожан [4].

Таким чином, особливістю емоційної сфери молодших підлітків із затримкою психічного розвитку є екстрапунітивна спрямованість по типу самозахисту на фрустрацію, тобто звинувачення зовнішніх перешкод та інших людей, та низький рівень загальної шкільної тривожності. На відміну від своїх однолітків загальноосвітніх шкіл, у яких починає відігравати значну роль опора на внутрішні чинники поведінки, у них переважає опора на зовнішні чинники. Це в цілому віповідає особливостям дітей із затримкою психічного розвитку, для яких характерна особистісна і емоційно-вольова незрілість, що поєднується з вираженою залежністю від думки дорослих і однолітків.

Література

1. Максимова Н.Ю., Милютин Е.Л. Курс лекцій по детской патопсихологии. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
2. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Учебное пособие. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 442 с.
3. Пашукова Т.И., Допира А.И., Дьяконов Г.В. Психологические исследования: Практикум по общей психологии. – М.: Изд-во "Институт практической психологии", 1996. – 127 с.
4. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства. – 3-е изд. СПб.: Питер, 2007. – 416 с.
5. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – М.: АСТ, Харвест, 1998. – 800 с.
6. Тарабрина Н.В. Экспериментально-психологическая методика изучения фрустрационных реакций / Методические рекомендации.- Л.: НИИ им. В.М. Бехтерева, – 1984. – С. 3-24

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Ткаченко В.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Борисюк С.О.**

У статті представлені результати гендерного аспекту вивчення пріоритетності у виборах сучасною молоддю актуальних соціальних проблем.

Ключові слова: соціальна проблема, молодь, гендер.

Актуальність. В умовах формування ринкового середовища вітчизняна молодь вимагає особливої соціальної підтримки та соціального захисту як така, що перебуває в стані формування і утвердження життєвих позицій, складає більше половини працездатного населення держави, має свої орієнтації, інтереси і потреби, болісно відчуває на собі тягар економічної кризи та недостатність державних асигнувань на соціальні потреби. Водночас молодь є майбутнє держави, а тому від забезпечення стартових умов її діяльності залежить подальший розвиток нинішнього суспільства, а також майбутніх поколінь.

Духовне відродження народу України вимагає особливої уваги до світу цінностей молоді як майбутнього країни, до пріоритетів соціальних проблем у сучасному молодіжному середовищі, враховуючи його гендерний аспект.

У зв'язку з цим, **метою** нашого дослідження стало вивчення у гендерному аспекті ставлення сучасної молоді до актуальних соціальних проблем як важливого чинника її соціалізації. Відповідно до зазначеного фактору-гендерних особливостей – передбачаємо, що існують суттєві відмінності у визначенні ступеня значущості соціальних проблем у сучасному молодіжному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Під пильною увагою вчених опиняються проблеми молоді, що вивчаються за багатьма напрямками, у різноманітних сферах життєдіяльності: праці, навчанні, сім'ї, неформальних організаціях, під час дозвілля, що передбачає активний обмін інформацією з іншими зацікавленими науками. Це говорить про те, що проблеми молоді неодноразово ставали в тій чи іншій мірі предметом вивчення багатьох вчених, на міждисциплінарних аспектах її формування, розвитку й реалізації потенціалу, її соціалізації (Безпалько О.В., Зверєва І.Д., Капська А.И., Лактіонова Г.М.).

Соціалізація – це історично зумовлений процес розвитку особистості, надання та засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні даному суспільству. Його результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні.

Соціалізація – процес, який, з одного боку, передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду, адаптацію до соціального середовища, засвоєння його традицій, норм і цінностей, а з другого – це процес активної діяльності, включення в соціальне середовище, а соціальна адаптація – процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища [1].

Тому гендерні ознаки індивіда є важливими у визначенні його основних стратегій у соціалізаційних процесах. Вивченням поняття гендеру займалися багато соціальних педагогів, психологів та соціологів. Дослідження поняття гендеру досить широке та складне питання, яке розкриває багатогранний соціально-культурний аспект осіб чоловічої та жіночої статей у процесі їхньої соціалізації. Так, на соціальну адаптацію учнівської та студентської молоді впливають гендерні особливості. Сам термін "гендер" (англ. gender – рід) означає соціальну особливість статі на відміну від біологічної статі; соціально – рольовий статус, який визначає соціальні можливості людини – чоловіка та жінки в усіх сферах життєдіяльності. В даному контексті цікавим є дослідження саме гендерного аспекту засвоєння сучасною молоддю основних ціннісних орієнтацій у цілому та ставлення її до сучасних соціальних проблем у державі [2].

У практичній сфері існуючі економічні і соціальні програми практично не враховують специфічні гендерні ознаки соціальної позиції молодого покоління у процесі суспільного розвитку.

Тому основним завданням проведеного дослідження було визначення гендерного аспекту щодо особливостей вибору пріоритетності соціальних проблем представниками учнівської молоді. Для виконання такого завдання було здійснено опитування за анкетною, яка включала для рангування 22 соціальні проблеми, 115 респондентів – старшокласників ніжинської школи-гімназії – 3 та броварської загальноосвітньої школи – 17.

Цікавими є гендерний аспект результатів порівняння пріоритетності соціальних проблем у виборах респондентів – представників сучасної учнівської молоді, які відображені у таблиці-1.

Таблиця 1

Гендерний аспект розподілу актуальних соціальних проблем щодо їх значущості для сучасної учнівської молоді (показники рангового місця)

Проблема	Чоловіча стать	Жіноча стать
Поширення ВІЛ/СНІДу	6,3	3,21
Поширення наркоманії серед молоді	6,2	8,21
Поширення венеричних захворювань серед молоді	8	6,71
Велика кількість злочинів та правопорушень	10,14	10,42
Проблема насильства	10,42	8,71
Зловживання алкоголем серед молоді	11,07	12,35
Проблема здорового способу життя	13,92	17,6
Легковажне ставлення молоді до статевих відносин	11,78	18,1
Проблема проституції	14,28	15,78
Поширення тютюнопаління серед молоді	12	17,14

Безробіття молоді	15,35	14,57
Недостатні можливості для занять спортом	18,5	16,78
Низький рівень медичного обслуговування	19,21	13,71
Стан довкілля	14,5	10,73
Незначні можливості задоволення культурних потреб	15,07	14,68
Низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя	12,5	16,7
Розповсюдження порнографії	8	7,78
Розповсюдження дитячої порнографії	5,9	4,3
Проблема суїциду	6,71	7,83
Проблема торгівлі людьми	9,28	10,14
Проблема молоді сім'ї	10,14	11,07

Аналізуючи показники таблиці-1, зазначаємо, що загальна тенденція щодо вибору старшокласниками соціальних проблем, які є для них особливо значущими, зберігається для обох статей. Як бачимо, простежуються такі закономірності: до *першочергових проблем учнівська молодь відносить*: поширення ВІЛ/СНІДу, поширення наркоманії, поширення венеричних захворювань, розповсюдження дитячої порнографії, проблему суїциду, насильства, злочини, зловживання алкоголем, легковажне ставлення молоді до статевих стосунків, проблему торгівлі людьми та проблему молоді сім'ї. *До загальних проблем* – поширення тютюнопаління, недостатні можливості для занять спортом, стан довкілля, безробіття, проблему здорового способу життя, загальна криза моральності, незначні можливості задоволення культурних потреб, низький рівень медичного обслуговування, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя, розповсюдження порнографії. (див. таблиця 1).

Але є певні відмінності щодо гендерного аспекту вибору старшокласниками пріоритетності окремих проблем. Так, наприклад, для респондентів чоловічої статі у порівнянні з результатами виборів старшокласницями, більш пріоритетними є такі соціальні проблеми: поширення наркоманії серед молоді, поширення тютюнопаління серед молоді, зловживання алкоголем серед молоді, проблема здорового способу життя, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя, проблема суїциду, проблема торгівлі людьми, легковажне ставлення молоді до статевих відносин. І, навпаки, для респондентів жіночої статі у порівнянні з результатами виборів старшокласниками-хлопцями, більш пріоритетними є такі соціальні проблеми: поширення ВІЛ/СНІДу, поширення венеричних захворювань серед молоді, проблема насильства, недостатні можливості для занять спортом, безробіття молоді, низький рівень медичного обслуговування, стан довкілля, розповсюдження порнографії та дитячої порнографії.

Висновки. Отже, загальні результати даного дослідження підтверджують те припущення, що гендерні ознаки впливають на формування рівня значущості соціальних проблем для сучасної учнівської молоді і на її соціалізацію в цілому.

Література

1. Белінська Є.П. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій і образу соціального світу // Світ психології. – 2004.- № 3.
2. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник, К.:KLC, 2004.-с.12.

ПРОФІЛАКТИКА ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ПІДЛІТКАМИ У СІЛЬСЬКИЙ МІСЦЕВОСТІ

Топчій К.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Сватенков О.В.

У статті висвітлено проблему профілактики алкогольної залежності серед підлітків у сільській місцевості

Ключові слова: первинна, вторинна, третинна профілактика адитивної поведінки, підлітки.

Актуальність. Вживання алкоголю підлітками є однією з актуальних соціально-педагогічних проблем. За даними досліджень у 2013 році кількість молодих людей віком 15-16 років, які вживали алкогольні напої хоча б раз протягом життя, сягає 87%. 20% учнів 13-14 років уже переживали стан алкогольного сп'яніння (алкогольної інтоксикації) [6, 246].

Поширеність вживання алкоголю серед підлітків пов'язана із дією як біологічних (спадковість, індивідуальні особливості дитини), так і соціальних (негативний вплив субкультур, сім'ї, ЗМІ тощо) факторів.

Особливо гостро проблема вживання підлітками алкоголю постає у сільській місцевості. Зокрема, результати проведеного нами анкетування свідчать про те, що кожен другий старшокласник має досвід вживання алкогольних напоїв. Це, на нашу думку, в першу чергу, пов'язане із відсутністю змістовного дозвілля, негативним впливом сім'ї та близького соціального оточення дитини, традицій та звичаїв, що пов'язані із вживанням алкоголю і мають особливо сильний прояв саме у сільській місцевості. Слід також зауважити, що свою роль відіграє і низький рівень поінформованості підлітків про шкідливість вживання алкоголю, а також важко доступність інформації про це.

Подолання негативного впливу зазначених вище чинників здійснюється в межах соціально-педагогічної профілактики. Зважаючи на це та гостроту проблеми вживання алкогольних напоїв підлітками у сільській місцевості, **метою нашої статті** є розкриття особливостей соціально-педагогічної профілактики адитивної поведінки підлітків у сільській місцевості.

Проблему профілактики адитивної поведінки і психолого-педагогічні аспекти формування підліткової алкогольної залежності вивчали такі дослідники як О.Безпалько, Р.Ліщук, В.Оржеховська, М.Корбинський, Н.Пихтіна, Р.Новгородський та ін.

Адиктивна поведінка (англ. Adict – "згубна звичка") – поведінка людини, яка відзначається залежністю від того, що їй шкодить: алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, азартних ігор тощо. [3, 362]

У підлітків існує схильність до адиктивної поведінки. Така особистісна схильність має певні компоненти, які проявляються поступово. До них належать: відсутність мотивації досягнення аж до відмови вважати себе суб'єктом діяльності; несформованість функції прогнозування поведінки; низький рівень самоусвідомлення, а також відсутність навичок рефлексії; низький рівень самоповаги аж до неприйняття образу власного "Я"; самозахист від діяльності при появі труднощів; суперечливість між самооцінкою та рівнем домагань; схильність до втечі від реальності в ситуації фрустрації [3, 362-363].

За О.Безпалько **профілактика** – це напрям соціально педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі.[3, 35]. Метою соціальної

профілактики є не лише та не стільки попередження розвитку негативних явищ, а створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності окремих осіб.

В залежності від прояву проблеми у конкретному середовищі виділяють первинну, вторинну та третинну профілактику [2, 35]. У контексті соціальної профілактики під *первинною профілактикою* найчастіше розуміють комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу біологічних, психологічних, соціально-педагогічних та інших факторів, що можуть слугувати причиною формування поведінки, яка відхиляється від норми. Первинна профілактика має інформаційно-роз'яснювальний характер, передбачає підвищення обізнаності представників цільової групи з певних питань, формування у них цінності здоров'я та відповідних особистісних якостей, а також навичок, що допоможуть відмовитися від певних стандартів поведінки та негативних звичок.

Завданнями первинної профілактики при роботі з підлітками є:

- 1) формувати правильне розуміння особливостей психотропних речовин, їх впливу на центральну нервову систему людини, віддалених наслідків зловживань;
- 2) формувати поняття про морально-психологічну стійкість особистості як основу здорового способу життя;
- 3) виховувати культуру потреб, інтересів, захоплень підлітків;
- 4) формувати поняття про норми моралі у вихованні власної стійкості до деяких шкідливих звичок – вживання алкоголю, наркоманії, токсикоманії;
- 5) виховувати свідоме бережливе ставлення до власного здоров'я, власного організму, формувати уміння раціонально використовувати власні психологічні можливості [4, 16]

Вторинна профілактика передбачає обмеження поширення певних негативних явищ, що вже мають місце у суспільстві чи соціальній групі, попередження загострення таких явищ та їх наслідків, запобігання поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива девіантна поведінка.

Третинна профілактика спрямована на попередження рецидивів негативних явищ у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на відновлення особистісного і соціального статусу людини [2, 35].

Можна виділити такий алгоритм дій, що має бути дотриманий під час здійснення профілактики адиктивної поведінки підлітків:

1. Дослідження причин та факторів, що спричинили проблему;
2. Організація взаємодії суб'єктів профілактики у подоланні проблеми;
3. Планування діяльності, організаційна та методична підготовка;
4. Вплив на особистість: встановлення або ж виявлення існуючих ресурсів, необхідних для подолання проблеми; підвищення особистісних ресурсів, здібностей особистості адекватно реагувати на проблеми, долати їх та задовольняти потреби;
5. Вплив на проблемне середовище: запобігання негативному впливу середовища; розширення можливостей для задоволення потреб, подолання проблеми, повноцінної життєдіяльності (підвищення соціальних ресурсів);
6. Моніторинг проблеми, аналіз ефективності профілактичних заходів [Там же].

Основними формами організації профілактичної діяльності є профілактичні програми та профілактичні заходи.

Профілактичний захід – спеціально організована взаємодія виконавців профілактичної роботи (фахівців або волонтерів) і представників цільової групи, спрямована на попередження соціальної проблеми чи подолання окремих її чинників [Там же].

Профілактична програма – спеціально розроблений комплекс (система) заходів, спрямованих на попередження конкретної соціальної проблеми (або

декількох пов'язаних між собою проблем). Профілактичні програми дозволяють у повному обсязі реалізувати технологію комплексної соціальної профілактики [1, 14].

Зазначимо, що при плануванні роботи з підлітками щодо профілактики вживань алкогольних речовин необхідно враховувати: 1) в які заходи доцільно включити елементи діагностико-профілактичного характеру (у цьому випадку вважаються такі заходи, під час проведення яких вирішуються завдання гармонійного розвитку особистості); 2) яке місце відводиться спеціальним заходам (до спеціальних ми відносимо такі форми роботи, які передбачають вирішення завдань попередження адиктивної поведінки учнів); 3) як співвідносяться між собою загальні та спеціальні форми роботи [4, 366].

Основні форми та методи соціально-педагогічної профілактики вживання алкоголю підлітками є бесіда, диспут, створення ситуацій морального вибору [3, 27]. Особливе місце у здійсненні соціальним педагогом профілактичної діяльності посідають інтерактивні форми роботи: тренінги, метод кейсів, рольові ігри тощо. Значно підвищує ефективність такої роботи застосування методу "рівний-рівному".

Однією з форм профілактики, потенціал якої не розкритий, є соціальна реклама. Тому з дітьми можна провести розробку соціальної реклами на тему: "Веселе дозвілля", "Активний відпочинок", "Модно бути здоровим". Таким чином, ми дізнаємося саме думку підлітка щодо даної проблеми та як можна запобігти її відтворенню за допомогою соціальної реклами.

В роботі соціального педагога по профілактиці адиктивної поведінки саме у сільській місцевості на окреслені вище теоретико-методичні засади превентивної роботи накладають свій відбиток особливості життєдіяльності громади села. Зокрема, відсутність змістовного дозвілля спонукає соціального педагога до організації роботи різноманітних самодіяльних колективів (хореографія, співи, театр тощо), спортивних секцій (футбол, волейбол та ін.), створення та сприяння роботі дитячих і молодіжних громадських організацій різного спрямування тощо. Недостатня поінформованість вимагає активізації роботи по використанню соціальної реклами відповідного спрямування (можливо, розробка її разом із дітьми) – буклетів, плакатів, листівок тощо. Така соціальна реклама має бути зорієнтована не лише на дітей, а й на їх батьків з метою зменшення впливу прикладу дорослих.

Література

1. Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки: посіб. для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній / [О. В. Безпалько, Н. В. Зимівець, Т. В. Журавель, В. П. Лютий] ; за заг. ред. Р. Х. Вайноли, Т. Л. Лях. – К. : ТОВ "ДКБ "РОТЕКС", 2007. – 190 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Дети в кризисных ситуациях: профилактика негативных явлений и социально-психологическая помощь / Под общ. ред. И.Д. Зверевой. – К.: Научн. свет, 2001. – 63 с.
4. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: [Навч. посібник]. – К, 2009. – 486с.
5. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. – К.: ДЦССМ, 2002. – 536с.
6. Топчій І.В. Робота школи з профілактики вживання учнями психоактивних речовин: стратегії, технології: [навч.-метод. посіб.] /І.В. Топчій, Т.Є.Федорченко. – Черкаси: Чабаненко Ю., 2009. – 248 с.

Науковий керівник: ст. викл. І.М. Наказна

У статті висвітлено психологічні особливості управління підлітковим колективом.

Ключові слова: управління, підліток, колектив.

Актуальність. Управління є найстарішою сферою людської діяльності. Воно існує стільки, скільки люди живуть і працюють разом. Тільки завдяки скоординованим діям люди могли розвиватися і створювати матеріальні та соціальні цінності [1].

Психологічний аналіз управлінської діяльності кожної організації (в широкому розумінні цього слова) вимагає розглянути кожного працівника в тісному взаємозв'язку з тими групами, організаціями, до складу яких він належить. Кожен працівник, будучи членом якоїсь соціальної групи, організації, займає ту чи іншу позицію в управлінських відносинах. Соціальна позиція працівника зумовлена передусім його професійно-кваліфікаційними характеристиками та функціональними обов'язками.

Таким чином у кожній організації (наприклад, школі) чітко виокремлюється позиція директора, завуча з навчальної та виховної діяльності, вчителя – предметника, класного керівника, учня. Саме управління дитячим колективом, особливо підлітковим, є досить актуальним в наш час.

Відомо, що підлітковий період розглядається як такий, під час якого суперечливості розвитку набирають особливої гостроти. Це зумовлено специфічними явищами, що свідчать про перехід від дитинства до дорослості, що супроводжується якісною перебудовою усіх сторін розвитку особистості. Саме у цей період відбувається усвідомлення дитиною своєї індивідуальності, змінюється її ставлення до оточення, до себе, до інших людей, відбувається перебудова потреб та мотивів, поведінки. Це саме один з важливих періодів у житті кожної особистості, тому адміністрація навчального закладу, класні керівники не завжди знають як правильно і злагоджено порозумітися з даною категорією дітей у силу динамічних змін у суспільстві, "вибуху" в інформаційному просторі, акселерації, індивідуальних особливостей підлітків. Зважаючи на це, метою нашого дослідження є розкриття особливостей управління саме підлітковим колективом [3, 4]

Якщо звернутися до психологічного словника, можна визначити, що *управління* (соціально – психологічний аспект) – це свідомий вплив на психіку і поведінку членів соціальної групи з метою їх позитивної зміни, піднесення їх ефективності і організованості. В процесі соціально – психологічного управління здійснюється цільова організація членів колективу, добір і використання кадрів з урахуванням їх здібностей та психологічної сумісності, мотиваційної сфери тощо. Управління передбачає підвищення психологічного тону групи – підтримання в ній оптимістичного настрою, згуртування людей на виконання суспільно значущих справ, регуляцію міжособистісних стосунків.

Соціальна психологія розглядає управління як процес спілкування керівників з членами групи з метою організації ефективного виконання завдань групи і суспільства. Розрізняють управління в неживій і живій природі, а також управління суспільними явищами. Особливість соціального управління полягає в тому, що у ньому в єдності виступають об'єктивний і суб'єктивний фактори [7]

Відомий американський вчений П. Дракер дає визначення поняття управління, як виду діяльності, який перетворює неорганізований натовп в ефективну,

цілеспрямовану і продуктивну групу. Проблему управлінської сфери було висвітлено у працях А. Гастева, В.Добриніна та інших, де є чимало положень про використання психологічних знань у сфері управління. Б. Вендров і Л. Уманський одні з перших почали розробки з психології управління. Дослідник А. Ковальов відносив до сфери управління лише соціально-психологічну проблематику. Також психологічні аспекти управління розглядав Т. Базаров [2].

Якщо розглядати підлітків, як одну з найбільш неконтрольованих груп шкільного колективу, то варто зазначити, які ж саме психологічні особливості управління підлітковим колективом можна визначити, як проявляється контроль з боку дорослих, управлінських органів школи, як одного з важливих інститутів життєвого досвіду кожної особистості.

Підліток – особистість віком від 11 до 15 років. Підлітковий період супроводжується переходом від дитинства до юності.

Колектив – це соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування.

Саме перехід до періоду підліткового віку супроводжується різкими змінами психіки, що одержало назву "підліткової кризи", коли навчальна діяльність перестав чинити той вплив на розвиток, який вона мала в попередній період, а провідною діяльністю стає спілкування з однолітками (згідно Д. Ельконіна – інтимно – особисте спілкування). Відбувається психологічне відсторонення від дорослих із частими конфліктами. Психічна діяльність людини носить опосередкований характер. Тому індивідуально-вікові особливості підлітків опосередковані культурно – історичним середовищем, у якому вони живуть і розвиваються, умовами, що впливають на навчання й виховання [3, 5].

Оригінальну концепцію вікового підходу розробила Л. І. Божович, що спиралася на поняття Л. С. Виготського про соціальну ситуацію розвитку. Фундаментальною є сформована нею теза про те, що справді віковий підхід припускає не лише урахування тих властивостей, які яскраво проявляються у цьому віковому періоді, але й опору на ті особливості, які ще не повністю виявилися на даному щаблі розвитку. Таким чином, індивідуально – вікові особливості підлітків обумовлені:

- ✓ особливостями біологічного розвитку організму;
- ✓ культурно – історичним середовищем, як сферою їхнього розвитку і росту;
- ✓ умовами навчання та виховання;
- ✓ резервами індивідуального розвитку.

Вивчення індивідуально – вікових особливостей необхідне для виявлення резервів розвитку підлітків. Ці знання варто використовувати у педагогічній практиці, у роботі з підлітками [4,5].

Перед управлінськими органами школи постають проблеми: як сформувати позитивну навчальну мотивацію, розвивати пізнавальну діяльність, уміти організувати та контролювати підлітковий колектив. Тому адміністрація школи, класні керівники повинні знати, що саме підлітковий вік у край суперечливий, він характеризується максимальними диспропорціям в рівні і темпах розвитку. Найважливішою психологічною особливістю підлітка є його почуття дорослості. Воно виражається у тому, що рівень домагань підлітка передбачає його майбутнє, якого він фактично ще не досяг. Саме на цьому ґрунті виникають конфлікти з батьками, вчителями, управлінськими органами школи.

Висновок

Підтримання нормального функціонування, забезпечення життєдіяльності, цільове регулювання системи (соціотехнічної, соціокультурної, економічної тощо) здійснюється або безпосередньо людиною, або за допомогою створених нею машин. Проте і в тому, і в іншому випадках в основі реалізацій цих функцій лежить одна з

найскладніших форм діяльності – управління. Особливу увагу потрібно приділити саме управлінню людськими ресурсами. Для того, щоб відбувався якісний процес управління, керівник повинен враховувати особистісний потенціал.

Саме формування особистості – процес динамічний і неоднозначний, а тому й не відбувається без ускладнень і суперечностей. Для того, щоб допомогти дитині, не нашкодити їй у процесі розвитку, організувати та контролювати, потрібно враховувати на якому віковому етапі вона перебуває та знати її психологічні особливості. Основним змістом підліткового віку є перехід від дитинства до дорослості. На всіх напрямках, відображаючи цей процес, відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з дорослими та ровесниками, освоєння нових способів взаємодії, змісту морально – етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної діяльності.

Отже, розширення сфери співробітництва дорослого і підлітка та їх змістових контактів як основи переходу до нового типу стосунків є важливою проблемою в управлінні підлітковим колективом. Врахування індивідуальних особливостей підлітків, робота з батьками, розробка методів та методик у роботі з підлітковим колективом, врахування інтересів самої дитини, розвиток її здібностей, відтворення саме стосунків довіри між управлінським органом та підлітковим колективом призведе до злагодженої навчальної та виховної роботи.

Література

1. Андрушків Б. М. Основи менеджменту./ Б.М.Андрушків, О.Є. Кузьмін – Л.: Світ, 1996. – 385 с.
2. Бодди Д. Основы менеджмента: Пер. с англ. / Д. Бодди, Р.Пэйтон – СПб.: Питер, 1999. – 816 с.
3. Волков Б.С. Психология подростка./ Б.С. Волков – М., 1994
4. Кон И. С. Психология старшокласника: Пособие для учителей. /И.С.Кон – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Основы психологии управления: Монография. / Л. Е. Орбан-Лембрик – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 426 с.
6. Щекин Г. В. Практическая психология менеджмента. /Г.В.Щекин – К.: МАУП, 1994. – 399 с.
7. Юрчук В.В. Современный словарь по психологии./ В.В.Юрчук – Мн.: Современное слово, 1998. – 520 с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ

Турчин Т.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **С.О.Борисюк**

В даній статті розглядаються особливості впливу соціальних мереж Інтернет на соціалізацію молоді, а також окреслюються як негативні так і позитивні сторони соціалізації молоді через соціальні мережі Інтернет.

Ключові слова: *молодь, соціальні мережі, соціалізація.*

Актуальність дослідження: На сьогоднішній день помічена тенденція, що молодь краще розуміється у використанні комп'ютеру та Інтернету, ніж їхні досвідченіші та старші батьки та родичі. Таким чином, актуальність питання впливу інтернет – середовища та соціальних мереж на молодь, а саме на молодь в процесі соціалізації, щоденно зростає. Актуальністю обраної теми являється те, що науково – технічний прогрес з кожним днем набирає оберти, вводячи в повсякденне життя

багато нових складових. Однією із цих складових розвитку стала саме мережа Інтернет, де сьогодні можна знайти багато як і корисної інформації так і безкорисної. Питання впливу соціальних мереж на соціалізацію молоді у віртуальному суспільстві вивчали такі вчені як: Е. Гіденс, Д. Белл, Е., Т. Каменська, О. Горошко, О. Личковська, С. Коноплицький, С. Романенко, Д. Іванова, А. Чистякова, С. Данилова та ін.

Основне поняття "соціалізація" трактується як процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості. Соціалізація відбувається протягом усього життя людини, традиційні форми соціалізації містять в собі два види – первинну і вторинну. Первинна соціалізація відбувається з дитинства у межах родинних зв'язків, вторинна – у межах соціальних інститутів і соціальних контактів поза межами безпосереднього середовища [2, с. 222-223].

Виступаючи елементом соціальності, Інтернет і соціальні мережі, створені за допомогою нових інформаційних технологій, стають потужним агентом вторинної соціалізації людини: соціалізації не тільки в мережевому суспільстві, але й у реальному суспільстві, в якому людина живе. В свою чергу, виступаючи агентом соціалізації, соціальні мережі впливають на особистість і її моральний стан.[2]

Віртуальний світ, у який потрапляє молодь, дає їм додаткову сферу для вираження своїх емоцій, почуттів, життєвих поглядів, власної думки, настроїв, можливість ділитися своїми переживаннями, думками, ідеями; допомагає вирішувати зовнішні та внутрішні конфлікти які виникають в стосунках у сім'ї чи з однолітками. Соціальна мережа створює умови відкритості й свободи осмислення соціальних подій. Як і будь-який технічний засіб, мережа використовується людьми з різною метою. Наповнення соціальної мережі – це індикатор розвитку суспільства. Вона виступає як засіб інформаційних війн, маніпуляцій людьми, соціалізації, виховання дітей, підлітків і молоді.[2]

Варто зазначити, що соціальні мережі, відсувають на другий план класичні інститути соціалізації – родину, школу, друзів, займають провідну позицію в процесі соціалізації молоді й мають безпосередній вплив на її ціннісні орієнтації.

Більшість молодих людей переносять створені в віртуальному світі соціальні норми на реальні відносини, руйнуючи тим самим сформовані нормативні підвалини суспільства, які за останні десятиріччя сильно деформовані, а їх віртуалізація призводить до ще більшої деформації соціальної свідомості й поведінки.

Традиційно, соціалізація особистості відбувається через розширення каталогу спілкування, збільшення видів діяльності й розвиток самосвідомості особистості. На всіх трьох напрямках певним чином позначаються тенденції посилення раціоналізації та інтелектуалізації суспільних відносин [4].

Сам процес соціалізації інтенсивніше проходить в дитинстві і молоді, коли закладаються базові ціннісні орієнтації, засвоюються основні соціальні норми, формується мотивація соціальної поведінки. Соціалізація особистості завжди була тісно пов'язана з родиною і системою освіти, але в інформаційному суспільстві це, як і багато іншого, піддається трансформації. Найбільш важливим фактором соціалізації стають мережеві комунікації.

До особливостей впливу мережі Інтернет на соціалізацію молоді відносять:

- комунікацію молоді, яка набуває різних форм (при цьому може відбуватися зміна ім'я, віку, приписування собі неіснуючих досягнень, підвищення статусу);
- наявність власного (інтимного) світу, в який немає доступу нікому, окрім нього самого; – відсутність відповідальності і контролю над діяльністю молодої людини, підлітка;
- реалістичність процесів і повне абстрагування від оточуючого світу;

- можливість виправити будь-яку помилку шляхом неодноразових спроб, змінити віртуальну реальність;
- можливість самостійно приймати будь-які рішення (в межах мережі), не зважаючи на наслідки, до яких вони можуть призвести [5].

Соціалізація людини в соціальних мережах – процес змін структури самосвідомості особистості, що відбувається під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій в контексті життєдіяльності. У цьому процесі в людини виникає цілий ряд нових очікувань та інтересів, мотивів і цілей, потреб і установок, а також форм психологічної і соціальної активності, безпосередньо пов'язаних з кіберпростором – фактично новим віртуальним життєвим простором людини [1].

За дослідженням деяких вчених, соціальні мережі Інтернет як один з агентів соціалізації молоді, призводять до кризових форм Інтернет – соціалізації наприклад: негативна залежність, занурення в світ внутрішніх переживань, коли зменшується потреба в сні, харчуванні, живому спілкуванні тощо. До цих кризових форм можуть призводити онлайн – ігри з елементами насилля, що сприяє перенесенню агресивної поведінки молоді в реальне середовище.

Таким чином, ми можемо побачити, як соціальне середовище негативно позначається на процесі соціалізації молоді через :скорочення взаємодії з соціальними оточенням, звуження соціальних зв'язків, розвиток стану депресії, погіршення стосунків з родиною та близькими.

Але все ж таки поряд з негативними сторонами соціального середовища варто зазначити, що існують й позитивні сторони, наприклад: розширення доступу до корисної інформації, поява нових форм роботи і дозвілля, засвоєння нових знань і навичок, можливість дистанційної освіти.

Проаналізувавши дану інформацію можна зробити **висновки**, що соціалізуюча роль соціальних мереж носить частково позитивний і частково негативний характер, також можна сказати, що соціальні мережі заміняють традиційних агентів соціалізації, внаслідок чого молоді люди створюють свій віртуальний соціум, в якому діють ними вигадані закони; норми і правила, які формуються всередині соціальних мереж, не співпадають із загальними стандартами, за порушення яких накладають цілком реальні покарання; молодь засвоює у віртуальному світі нові норми й правила, не завжди позитивні, переносить їх в реальний світ, руйнуючи загальноприйняті в межах існуючої культури і ускладнюючи цим процес соціалізації інших молодих людей, також соціальні мережі, виступаючи особливим соціальним простором, є тією сферою, де перетворюються традиційні форми соціалізації і соціальних відносин, а спілкування як вид дозвільної зайнятості стає можливим не в традиційному виді безпосереднього живого спілкування, а набуває риси простої комунікації.

Література

1. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / Е. Белинская, А. Жичкина.- М.: ЮНИТИ, 2009 – С. 165.
2. Галіч Т.О. Соціальні мережі Інтернет як агент соціалізації молоді// Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць ДонДУУ. – вип.281. – с. 251-256
3. Соціологія: підручник / за ред. В. Г. Городяненка. – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: ВЦ "Академія", 2008. – 544 с.
4. Каменская Т. Г. Социальное знание и виртуализация социальной реальности / Т. Г. Каменская. – Одесса: Астропринт, 2009. – 280 с.
5. Пырочкина С. А. Психолого-педагогическая и социальная поддержка подростков: программы, групповые занятия, проектная деятельность / С. А. Пырочкина, О. П. Погорелова. – Волгоград: Учитель, 2008. – 123 с.

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ СІМЕЙНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Христюк В.О.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Хлєбїк С.Р.

Актуальність. Сім'я як основний осередок суспільства найбільше потерпає від соціальних катаклізмів, які відбуваються в Україні. У зв'язку з цим відбувається суттєва деформація у виконанні основної функції сім'ї – виховання дітей. Розповсюдженим стає насильство над дитиною вдома.

Жорстока поведінка з дітьми, нехтування їхніми інтересами виявляються в різних видах і формах, але їхні наслідки стають все більш серйознішими для здоров'я, розвитку й соціалізації дитини, нерідко становлять загрозу її життю чи навіть спричиняють смерть.

Вивчення й використання світового досвіду протидії сімейному насильству відкриває нові шляхи для пошуку найбільш ефективних форм і методів профілактики сімейного насильства в роботі соціального педагога школи.

Мета. Висвітлити деякі аспекти нормативно-правового досвіду світової та вітчизняної практики протидії сімейному насильству.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О. М. Александрова, існування феномена насильства щодо дітей, а особливо сімейного насильства над дітьми, в більшості країн було визнане тільки у другій половині ХХ ст. У 60-х рр. американські лікарі, переважно педіатри, звернули увагу на значну кількість травм дітей, які не можна було пояснити хворобою або нещасним випадком. Для позначення насильницьких дій, скоєних батьками над своїми дітьми, було запроваджено спеціальний термін "синдром побитої дитини" (Х. Кемп), тобто насильство над дітьми стали розглядати як "хворобу незрілих батьків", що "погано контролюють свою агресію". При цьому основну увагу зосереджували на фізичному насильстві, яке призводило до важчих наслідків порівняно з вербальним. Водночас не можна не погодитися з думкою П. Хоффмана, який стверджував, що "по-перше, обидва види агресії тісно пов'язані один з одним, а по-друге, вербальна агресія також може призводити як до психічних, так і до соматичних наслідків". З 1973 року в США, Канаді та інших країнах проводять постійні дослідження поширеності насильства щодо дітей, розвивається система допомоги дітям, які пережили зловживання, вивчають вплив жорстокості в родині на формування психіки дитини, створюють програми психологічної реабілітації таких дітей.

Термін "жорстоке поводження з дітьми" як конкретне юридичне поняття вперше виникло в Кодексі одруження та сім'ї РРФСР 1968-го року, у якому жорстоке поводження з дітьми входило у перелік підстав позбавлення батьківських прав. Адже такі дії створюють серйозну загрозу здоров'ю та безпеці дитини, порушуючи право на захист, підтримку і турботу.

Таке пізнє звернення психології до цієї теми обумовлено культурно-історично. Зокрема, аж до початку ХХ ст. в суспільстві була поширена думка, що діти – всього лише вид власності дорослих. До дітей відносилися як до мініатюрних, неповноцінних людей упродовж усієї історії людства. Філософи, за виключенням, мабуть, Ж.-Ж. Руссо, не торкалися питань дитячого мислення. Ця точка зору стала поступово відмирати тільки починаючи з епохи Відродження, коли батьки позбавилися права на життя і смерть своєї дитини, але в основному аж до початку ХХ ст. внутрішній світ дитини та її проблеми не були предметом окремого вивчення.

Проблема насильства у сім'ї є загальносвітовою і різні держави мають свій досвід боротьби з нею. Розглянемо його в деяких з них.

У США федеральний закон про запобігання насильства над дітьми було ухвалено в 1974 році. Згідно з ним у рамках міністерства охорони здоров'я, освіти й соціального забезпечення було створено Американський національний центр з проблем жорстокої поведінки з дітьми. Обґрунтовуючи потребу цього акту у зверненні до громадськості, адвокат Національного центру дітей, яких покинули і які страждають, Брайан Фрезер, звертає увагу на те, що "жорстока поведінка з дітьми, яка колись, як вважали, була поширеною серед бідних чи тих, хто опустився, насправді зустрічається в усіх верствах суспільства і є однією з головних причин дитячої смертності"

Суд штату Вашингтон зобов'язує батьків, котрі погано ставляться до своїх дітей, відвідувати разом з ними спеціальну школу, де дорослі можуть спостерігати позитивні приклади спілкування вчителів з дітьми, їх навчають розуміти потреби своїх дітей, застосовувати гуманні методи виховання.

У країні активно діють громадські рухи проти насильницьких методів керування поведінкою дитини, вважаючи, що існує тісний зв'язок між застосуванням фізичних покарань і зростаючою в суспільстві жорстокістю. Биття та інші методи, на переконання учасників цих рухів, привчають зростаючу особистість до того, що насильство – загальноприйнятий спосіб розв'язання конфліктів, вирішення суперечок і розбіжностей.

Важливим елементом загальнодержавної протидії домашньому насильству у Великобританії є робота поліції. Спочатку увага поліції на випадки насильства у сім'ї була недостатньою, адже ними вважалось, що це внутрішньосімейна справа, тому спеціалістів по роботі з проблемними сім'ями не було.

У дослідженнях Ж. Хамнера, С. Гріффітса, Д. Жервуда ключовим органом протидії визнано поліцію і саме щодо її діяльності внесено корективи.

Змістом удосконалення роботи поліції було швидке реагування на випадки сімейного насильства. Серед санкцій сімейних агресорів британською поліцією практикуються арешти та визначення короткострокового чи тривалого терміну проживання агресора поза сімейним домоволодінням.

Проблемні сім'ї перебували на обліку, до них періодично навідувались працівники поліції.

В Австралії заходи у діяльності поліції і соціальні організації загалом традиційні, і майже нічим не відрізняються від згаданих вище. Але заслуговує уваги вивчення австрійської національної практики попередження насильства у сім'ї, яка включає просвітню та виховну роботу з молоддю, соціальну роботу з потерпілими та правопорушниками, навчання та надання інформації суспільству щодо боротьби з домашнім насильством. Запроваджені освітні програми, у школі було визначено в якості основної стратегії зі скорочення масштабів насильства в суспільстві.

Ці програми навчають дітей та молодь правилам толерантного співіснування, надають навички мирного подолання конфліктів та управління гнівом поряд з повагою до інших людей і терпимості до різноманітності.

Для України це також досить актуальна проблема, тому у результаті плідної співпраці парламентарів України з активістами жіночого та молодіжного руху України був прийнятий Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" – перший серед країн СНД та Східної Європи комплексний нормативний акт, спрямований на запобігання цьому соціально негативному явищу.

Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" закріплює заходи превентивного характеру, які застосовуються з метою попередження фактів насильства в майбутньому. Тому у випадку, коли дії щодо насильства в сім'ї становлять собою злочин чи інше правопорушення, стосовно особи, винної в його скоєнні, повинні застосовуватися заходи юридичної відповідальності, передбачені законодавством України.

Насильством в сім'ї, відповідно до ст. 1 Закону України "Про попередження насильства в сім'ї", визнаються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Таке визначення в цілому відповідає міжнародним стандартам запобігання та протидії насильству в сім'ї, однак має кілька суттєвих недоліків:

– по-перше, йдеться лише про "умисні дії", проте, злочинна бездіяльність (наприклад, ненадання дитині чи безпорадному хворому члену сім'ї їжі, залишення їх без догляду тощо) також має кваліфікуватися як насильство в сім'ї;

– по-друге, у визначенні йдеться лише про членів сім'ї, але міжнародні стандарти вимагають поширення законодавства щодо протидії домашньому насильству і на колишнє подружжя, родичів, які не проживають спільно.

– по-третє, таке визначення передбачає як конститутивну ознаку настання негативних наслідків у вигляді порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї – людини та громадянина – нанесення йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю. Водночас міжнародні стандарти вимагають визнавати насильством в сім'ї також поведінку, яка становить реальну загрозу його вчинення, та забезпечити ефективний механізм реагування вже на етапі загрози заподіяння шкоди потерпілій особі.

Таким чином, ефективне подолання проблем насильства в сім'ї вимагає подальшого вдосконалення положень вітчизняного законодавства, пошуку нових шляхів підвищення правової освіти дітей та батьків в роботі соціального педагога, школи як засобу попередження сімейного насильства.

Література

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. матеріали для працівників освіти / авт. упор. : С. Буров, І. Дубиніна, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська. – К. : Видав. дім "КАЛИТА", 2007. – 36 с.
2. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї"
3. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / уклад. : Г. Ю. Мустафаєв, І. І. Довгаль. – К., 2011. – 192 с.
4. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О.Головко, В.В. Муранова та ін./ За заг.ред. А.О. Галай. – К.:КНТ, 2014.-160 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ БАТЬКАМИ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОЇ ДИТИНИ

Чепуль А.П.

Науковий керівник: докт. психол. наук, проф. Папуча М.В.

Стаття присвячена аналізу психологічних особливостей переживання батьками народження першої дитини. Розкривається зміст поняття переживання з точки зору зарубіжних та вітчизняних вчених. У статті представлено результати емпіричного дослідження та зроблено висновки.

Ключові слова: переживання, батьківство, материнство, психологічна готовність до батьківства.

Переживання є невід'ємною частиною нашого життя.

Переживання – це найцікавіша крапка сходження суб'єктивної правди існування кожної людини і об'єктивної науки. Завдяки переживанням здійснюється особлива робота – встановлення смислової відповідності між свідомістю та буттям [4]. Але, оскільки життя кожної особистості сповнене і радіщами, і прикрощами, тому не всі переживання позитивні. Але однак всі переживання – це певний досвід, нові відчуття та емоції, завдяки яким кожен пізнає світ.

У вітчизняній психології проблемі переживання завжди відводилось особливе місце. Переживання вважали одиницею психологічного аналізу (Л.С.Виготський), "значимі переживання" виступали предметом психології (Ф.В.Бассін). В останні часи питання про природу переживань стає особливо актуальним. Це пов'язано, перш за все, з розвитком прикладної психології, що покликана допомагати людям, які в складний життєвих обставинах, втратили життєвий смисл, спокій та душевну рівновагу. Крім того, завдячуючи новим дослідженням феномена переживання, наприклад, роботі Ф.Ю.Василюка "Психологія переживання", де зроблена досить серйозна і небезуспішна спроба осмислення переживання з діяльнісної позиції, хоча в цілому проблема природи переживання залишається не досить проясненою [4].

Відомими дослідниками, які присвятили свої роботи проблемі переживання є Ф. Василюк, С. Рубінштейн, Л. Виготський, В.Астахов, Е. Ліндемманн, Д. Боулбі, З. Фрейд, В. Ворден, Папуча М.В. та інші.

Соціально-економічні умови розвитку сучасного суспільства, демографічна ситуація, що склалася в країні за останні роки, свідчать про необхідність пошуку ефективних шляхів допомоги молодим сім'ям. Проблема народження та розвитку дитини в сім'ї потребує пильної уваги з боку фахівців різних сфер професійної діяльності. Увага до питань пренатального розвитку та дитячо-батьківської взаємодії в цей період з боку психологічної науки обумовлена необхідністю формувати свідоме ставлення сучасних батьків до питань планування, народження та виховання дітей.

Більшість же досліджень батьківства проводиться в рамках дитячої психології з вивченням впливу батька на розвиток особистості дитини.

Дослідження розвитку дитини, материнської поведінки і взаємодії матері з дитиною в дитячій психології (Е.О. Смирнова, С.Ю. Мещерякова, Н.Н. Авдєєва та ін.), у психології особистості (В.І. Брутман і М.С. Радіонова, Г.В. Скобло і О.Ю. Дубовик та ін.), в когнітивної психології (Е.А. Сергієнко та ін.) показали обмеженість цієї ідеї і необхідність звернення до дослідження матері і дитини як самостійних суб'єктів.

Щодо проблеми психологічної підготовки до материнства і перших пологів, то відомими вченими, що займалися в цій сфері є О. В. Баженов, Л. Л. Баз, В. І. Брутман, Н. В. Даниленко, О. Ю. Іщук, Л. В. Копил, Ю. М. Мальована, С. О. Мінюрова, Г. Г. Філіппова, Ю. І. Шмурак, Н. В. Яремчук.

Проте, *актуальність теми* полягає в тому, що ця проблема є недостатньо дослідженою. Разом з тим вона потребує глибинного дослідження, так як переживання народження дитини визначає сформованість готовності до батьківства, що в свою чергу є невід'ємним фактором впливу на розвиток дитини і відносин між батьками, та батьками і дитиною.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є феномен батьківства в сучасному суспільстві.

Предметом дослідження є індивідуальні особливості переживання батьками народження першої дитини.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування проблеми переживання та виявлення психологічних особливостей переживання батьками народження першої дитини шляхом емпіричного дослідження.

Існує багато визначень переживання, кожне з яких відрізняється і в дечому переплітається. Але всі дослідники сходяться на тому, що кожне переживання може

супроводжуватися як позитивними так і негативними емоціями. Якщо причина переживання зникає, то особистість збагачується позитивними якостями, якщо вона залишається без змін – виникають проблеми, які можуть бути причиною розвитку різного виду розладів. Способи та моделі поведінки людини у таких ситуаціях залежить від індивідуальних психологічних та особистісних властивостей.

Але одним з перших, хто надав феномену переживання функцію поняття і змістовне навантаження, був В.Дільтей. аналізуючи переживання він виділяє наступні ознаки:

- переживання як таке існує лише в теперішньому, навіть якщо має пряме відношення до минулого;
- переживання – це якісне буття – реальність, що не може бути жорстко визначена;
- переживання створюють структурний взаємозв'язок життя та пов'язане з ним в цілепокладання;
- переживання – це єдність, окремі аспекти якої пов'язані загальним значенням або значимістю [4].

На думку Е.Дюркгейма, переживання являють собою невід'ємний компонент колективних уявлень і, відповідно, суспільного життя.

За О.М.Леонтьєвим, переживання виступають як внутрішні сигнали, через які усвідомлюються особистісні смисли актуальних подій. В.Франкл вважав, що переживаннями люди збагачують самих себе. Т.Г.Петров підкреслює прямий зв'язок переживань зі смислоутворенням.

Отже, переживання являє собою особливу діяльність, специфічну роботу, що реалізується зовнішніми та внутрішніми діями процесу перебудови психологічного світу [4].

Таким чином, переживання як споглядання, крім чуттєвого моменту, передбачає діяльність і пізнання.

Також часто дослідники дотримуються тієї думки, що будь яке переживання важливе, в них закладені точки зростання, вони можуть дати поштовх до пошуку нового погляду на життя. Важливість переживання заключається в тому, що кожне переживання містить в собі певний досвід, який однозначно буде важливим для особистості. Завдяки переживанням кожна людина збагачує себе та свій досвід. Переживання є динамічною одиницею свідомості і безпосередньо виявляється в поведінці. Переживання – це атрибут психічного і певний процес змін, що визначає характер відносин людини зі світом, характер буття самої людини в світі[1].

Переживання є необхідним елементом повноцінного, емоційно-зabarвленого життя.

У переживанні представлено суб'єктивне начало свідомості, настільки ж первинне, як і знання, у якому відтворено її об'єктивне начало.

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє виокремити особливості переживання, які розкривають його психологічну природу:

- переживання розглядається, як будь-який емоційно-зabarвлений стан суб'єкта чи явища дійсності, безпосередньо представлений в індивідуальній свідомості і виступаючий важливою подією життя особистості.
- переживання розглядається як прагнення, бажання, яке представлено в індивідуальній свідомості як процес вибору суб'єктом мотивів і цілей його діяльності, що тим самим сприяє усвідомленню відношення особистості до подій, які відбуваються в її житті [4], [2].

Що стосується переживань жінки під час вагітності та після народження дитини, то ці переживання будуть суттєво впливати на подальший розвиток самої дитини і на її стосунки з матір'ю.

Досвід показує, що поступово коли жінка вагітна, то змінюється не лише її організм, а й почуття. Направленість її інтересів переміщується всередину. Вона повільно, але впевнено приходить до уявлення, що центр світу – в її ж тілі.

Стан матері після пологів, що характеризується по інтенсивності емоцій як стресовий, проте переживають як стан ейфорії, причому практично незалежно від перебігу пологів (зрозуміло, крім серйозної патології), високий рівень збудження дитини є фізіологічною основою виникнення їх емоційного зв'язку, якій надається в психології велике значення [5].

У Д. Віннікотта мати після народження протягом перших тижнів перебуває в стані, що дозволяє їй безпосередньо відчувати стан дитини і за цими відчуттями визначати, що їй необхідно.

Смислове переживання материнства стає тим новотвором, яке дозволяє жінці керувати процесом інтеграції суперечливих переживань, які супроводжують розвиток її взаємин з дитиною, і здійснювати осмислений вибір батьківської позиції і стратегії батьківської поведінки.

Смислове переживання як новотвір етапу материнства, проявляється у вигляді особливої внутрішньої діяльності – "сміслоутворення". Результатом даної діяльності стає творча трансформація смислового світу особистості, інтеграція у самосвідомості жінки образу батька та дитини, кожен з яких при цьому має статус суб'єктності [3].

Дослідники визначили типи відношення до вагітності: тривожний, ейфоричний, гіпогестогнозичний, оптимальний, депресивний. Але слід сказати, що переживання ідентифікації вагітності не впливає на подальший розвиток материнства, а тільки відбиває "стартовий" зміст потребово-емоційного та ціннісно-смислового блоків материнської сфери [6].

Поява на світ дитини викликає подив і радість, щастя, коли мати тримає її вперше на руках, глибоку насолоду і задоволення від годування грудьми і любов. Все це створює дивовижний і неповторний комплекс материнських почуттів та емоцій.

Отже, переживання народження дитини є суто індивідуальними, що залежать від сформованості готовності до материнства, відношенні до вагітності, від визнання цінності дитини. Але ніяк не залежать від перебігу самих пологів.

На підставі теоретичного аналізу проблеми та спостережень було створено експериментальну модель емпіричного дослідження. Вона включала в себе сукупність теоретичних уявлень, основні напрями пошукових досліджень, етапи проведення методичних процедур, аспекти інтерпретації та узагальнення результатів дослідження. Для дослідження переживань народження дитини були використані такі методики: *Анкета "Психологічна готовність до батьківства"*, *Тест відношень вагітної для ретроспективного дослідження, що базується на спогадах про вагітність жінки, що народила, та текстова техніка, в ході якої досліджувані описували свої переживання після народження дитини.*

Були отримані такі результати. За методикою *Тест відношень вагітної для ретроспективного дослідження, що базується на спогадах про вагітність жінки, що народила* у 41% жінок спостерігається оптимальний тип відношення до вагітності, до себе, до оточуючих. У 37% – спостерігається тривожний тип відношення. Також досить високі показники по депресивному типу відношень – 13,6%, ейфоричний та гіпогестогнозичний типи відношень наявні лише у 4,5% досліджуваних. У 6 досліджуваних віком старше 20 років переважає тривожний тип відношення, що є обґрунтованим, адже вагітність і сам процес пологів часто викликає в матері різного роду страхи та побоювання за стан дитини і свій. Вітчизняні вчені стверджували, що не надмірне нервування, виникнення страхів у вагітної – це адекватне явище, що відображає психологічну готовність піклуватися про дитину, і ставити її на порядок вище за свої принципи.

Звичайно на відношення до вагітності та до дитини впливає багато факторів (думка оточуючих, бажаність вагітності, підтримка чи її відсутність з боку чоловіка чи інших людей, соціальні та економічні умови проживання жінки та ін.), але найбільший вплив мають особистісні характеристики жінки, особистісні риси, морально-психологічні якості, ціннісна сфера. Але це питання в даній роботі не зачіпалося, оскільки це виходить за межі предмету дослідження.

На основі результатів отриманих за допомогою анкети, що спрямована на дослідження готовності до батьківства були отримані наступні результати.

В загальному, можна сказати про те, що з досліджуваної вибірки лише 25,7% фактично не були готові до батьківства, про що свідчать їх відповіді на запитання анкети. Звідси корінь страхів і непевності. Якщо додати неготовність до відповідальності й безліч проблем у взаєминах між людьми, соціально-політичні аспекти, то проблема готовності до батьківства виявляється досить суттєвою. У інших 74,3% спостерігається психологічна готовність до батьківства, що є досить високим показником у сучасному суспільстві. Це все свідчить про те, що у багатьох сучасних матерів та батьків є достатній рівень компетентності у сфері виховання маленької дитини.

Варто сказати про те, що готовність до батьківства чітко можна простежити у відношенні та сприйманні дитини і факту її народження.

Емоційне забарвлення образу ідеальних батьків, за виборами респондентів, характеризується наступним чином: щасливий (82%), радісний (73%), добрий (67%), повинен цікавитися дітьми (77%), такий, що схвалює дитину (57%), люблячий (94%), готовий до батьківства (81%). Отримані результати свідчать про позитивне сприйняття та ставлення молодих сімей до батьківського образу. Це є важливим, оскільки на відповідальне ставлення до батьківства впливає позитивний емоційний фон, що супроводжує образи дитини та батьків.

Високий рівень визначення відповідальності спостерігається в 51,1% у молодих майбутніх батьків. До того ж, у чоловіків рівень відповідальності вище, ніж у жінок. Високий рівень відповідальності визначився в 56,4% чоловіків та 41,5% жінок.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що більша половина досліджуваних (72,6%) показала високий рівень відповідального ставлення до батьківства. Серед даної групи досліджуваних спостерігається спрямованість на сімейні цінності. Емоційний фон характеризується переважно позитивними емоціями та почуттями, що супроводжують уявлення образу дитини. Спостерігається досить висока потреба в отриманні знань у сфері батьківства.

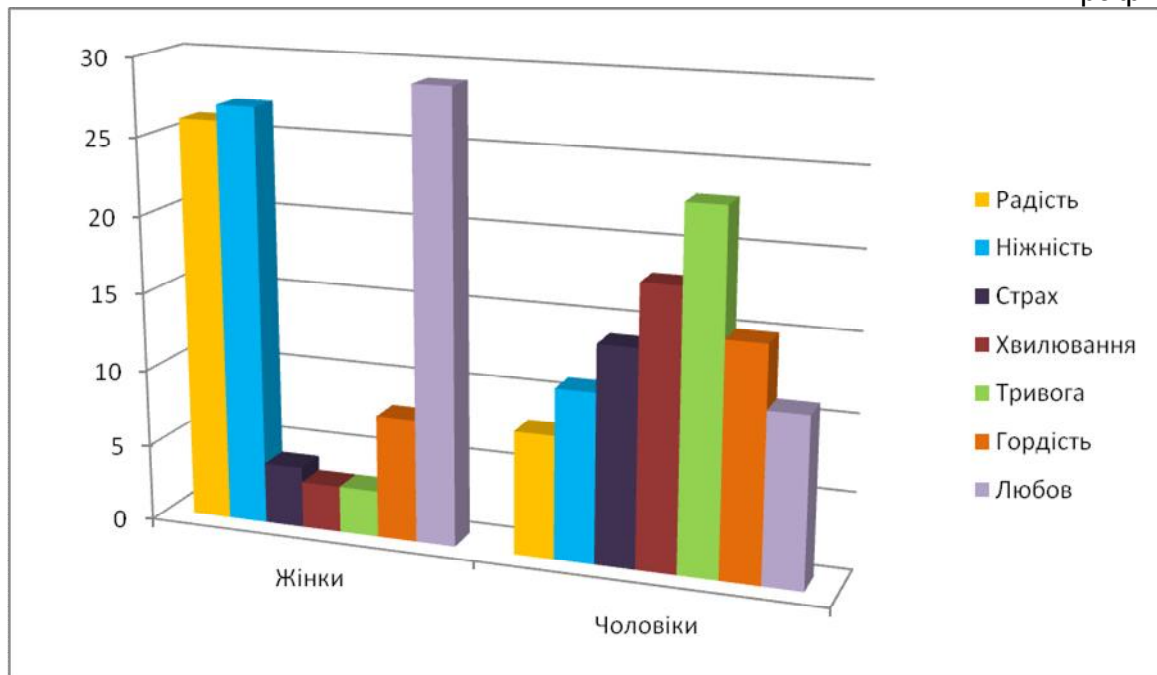
Також варто згадати, що жінки частіше погоджуються розповісти про вагітність та переживання народження дитини, це свідчить про те, що дійсно зв'язок у жінки з дитиною встановлюється набагато раніше. Також чітко простежувалась тенденція, що досліджувані жіночої статі намагалися як найбільше розповісти про вагітність, пологи і дитину. Чоловіки ж розповідали лише те, що відчували, коли дізналися, що стали батьком. Це зумовлено особливостями емоційної сфери чоловіків та жінок, зокрема, не новою є ідея про те, що жінки більш емоційні ніж чоловіки. При цьому сила переживань може бути однаковою, але їх спосіб виявлення різний.

Важливо відмітити те, що у досліджуваних, для яких характерним є несформованість психологічної готовності до батьківства та тивожний чи депресивний тип відношення до вагітності, переважають негативні емоції, але не відкидання дитини.

Майже всі психологічно готові до материнства жінки описували не лише переживання народження дитини, але й переживання, що супроводжували вагітність протягом всього періоду, це свідчить про важливість самої вагітності та дитини.

Найбільше батьки описували такі емоції після народження дитини.

Графік 1.

Жінки описували неймовірну радість, ніжність та любов. Чоловіки в свою ж чергу більше описували почуття тривоги, хвилювання, гордість, страх.

Також сформувалась така особливість, що досліджувані віком до 25 років описували тривожні переживання, а досліджувані віком від 25 років описували переживання відповідальності, турботи, любові і часто відмічали, що дитина є сенсом їхнього життя. Такі дані можуть бути свідченням сформованості готовності до материнства і досвідом самих батьків.

Попри все, різноманітність історій свідчить про неповторність та індивідуальність кожної особистості та допомагає краще зрозуміти внутрішній світ досліджуваних.

Висновки:

1. Переживання після народження дитини ніяким чином не пов'язані з переживаннями протікання самої вагітності.

2. Існують гендерні відмінності переживання народження дитини. Жінки переживають почуття любові, ніжності, чоловіки в свою чергу описують переживання почуття гордості, хвилювання і страху. Також такі відмінності зумовлені тим, що зв'язок матері з дитиною встановлюється раніше ніж з батьком.

3. На переживання народження дитини суттєво впливає сформована готовність до батьківства. Чим вищий рівень готовності до батьківства, тим нижчий рівень тривоги та депресивних переживань. При психологічній готовності до батьківства відмічається переживання почуття відповідальності та турботи за дитиною.

4. Суттєвими є вікові особливості переживання народження дитини. Чим старші за віком досліджувані, тим переживання тривоги, страху зменшується.

5. Переживання народження дитини є суттєво індивідуальними.

Література

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания. (анализ преодоления критических ситуаций). /Ф.Е.Василюк. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – 200 с.

2. Василюк Ф.Е. Типология переживания различных критических ситуаций./Ф.Е. Василюк. 1995. Московский Городской психолого-педагогический университет. Электронная библиотека. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://psychlib.ru/mgppu/periodica/PJ011995/Vto-104.htm>

3. Леонтьев Д.А. Динамика смысловых процессов // Психол. журн. – 1997. – №6. С. 21.
4. Папуча М.В. Внутрішній світ людини та його становлення:[наукова монографія]/ М.В. Папуча. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2011. – 656с.
5. Филиппова Г. Г. Психология материнства: Учебное пособие. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.
6. Чодороу Н. Воспроизводство материнства: Психоанализ и социология гендера. – М.: "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2006. – 496 с.

РОБОТА З СІМ'ЄЮ ЯК НАПРЯМОК ПРОФІЛАКТИКИ ЗАЛЕЖНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Чернявська О.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. **Останіна Н.С.**

Автор статті підіймає проблему вживання психоактивних речовин учнями загальноосвітнього навчального закладу та необхідність своєчасної роботи соціального педагога з батьками щодо профілактики вживання старшокласниками психоактивних речовин.

Ключові слова: профілактика, психоактивні речовини, старшокласники, робота з сім'єю

Суспільна криза в Україні призводить до того, що, втративши певні соціальні та моральні орієнтири, значна кількість громадян починає нехтувати як власним здоров'ям, так і здоров'ям співгромадян, членів власної родини, дітей. Неприємною наочністю цього факту є сумне лідерство нашої держави у розповсюдженні вживання психоактивних речовин серед населення.

Так як зловживання наркотиками, алкоголем, тютюном та іншими речовинами виходить сьогодні поза всякі межі, воно стало реальною загрозою всьому українському суспільству та людству взагалі. Найбільшу тривогу викликає й факт того, що на сучасному етапі відзначається значне омолодження контингенту споживачів психоактивних речовин з одночасним поширенням спектру вживаних речовин. Особливу занепокоєність викликає поширення вживання психоактивних речовин серед учнівської молоді.

На підставі аналізу соціально-педагогічної літератури, ми дійшли висновку, що існує безліч причин, які провокують дітей до вживання психоактивних речовин. Однією з вагомих, на нашу думку, є наслідування батьків, бажання виглядати дорослим. Тим паче, що на підставі наших розмов із школярами, більшість з них вперше спробували смак алкоголю саме в сім'ї.

Проведене вивчення проблеми вказало на те, що значущими причинами поширення залежності від психоактивних речовин в сім'ї є: низький рівень моральної культури розуміння духовних сімейних цінностей; недотримання членами сім'ї соціальних норм і правил; неправильні виховні методи в сім'ї (гіперопіка, гіпоопіка); специфіка виховання в неповній сім'ї (одним із батьків); наявність хронічних сімейних конфліктів; постійна "зайнятість" батьків[2]. На підставі вищезазначеного, можна констатувати, що головною причиною поширення залежності від психоактивних речовин серед старшокласників є зловживання психоактивними речовинами ким-небудь із членів сім'ї.

Треба враховувати те, що з метою попередження появи схильності до вживання психоактивних речовин дітьми, важливо запобігти закріпленню дезадаптивних форм їхньої поведінки [3]. В сім'ї, де батьки вживають психоактивні речовини, підліток швидше засвоює дезадаптивні форми поведінки, які

закріплюються у вигляді негативних рольових позицій, в цьому випадку роль стає ніби панциром, що заважає дитині рости, розвиватись та викривляє її сприйняття оточуючої соціальної дійсності.

Підтвердженням нашим припущенням можуть слугувати результати проведеного ряду досліджень на базі Ніжинської загальноосвітньої школи №7. Так, нами було виявлено, що більшість старшокласників вперше спробували алкоголь в колі родини, тобто самі батьки прилучають своїх дітей до вживання психоактивних речовин (Табл.1).

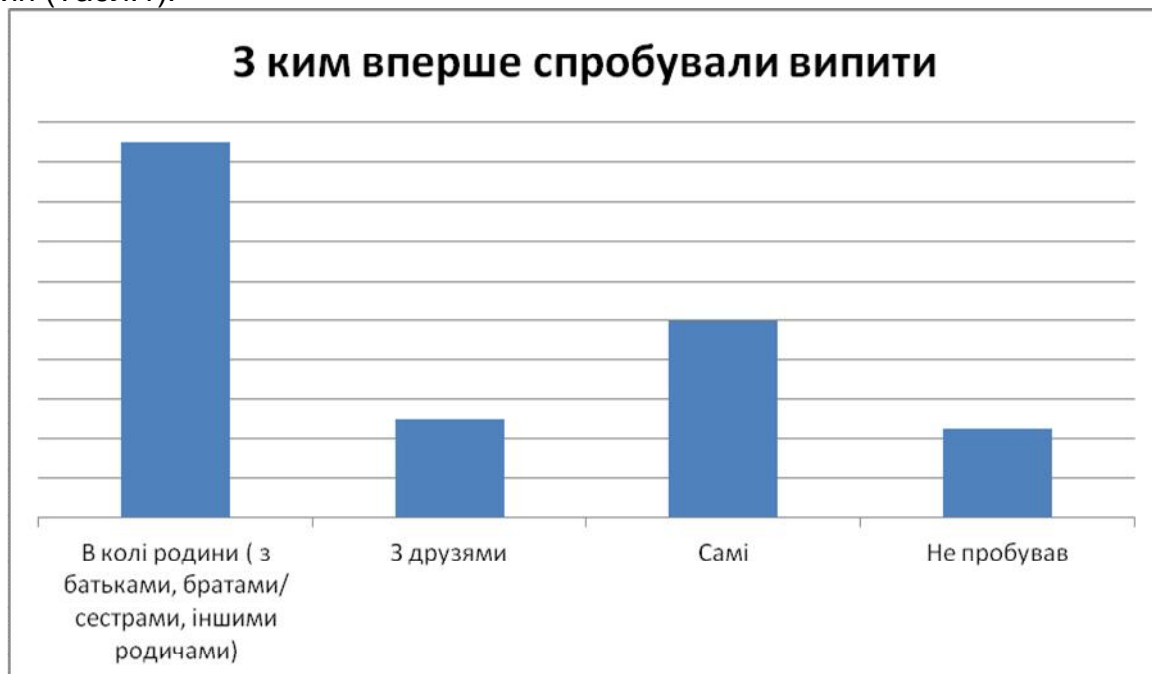

Табл.1

З погляду на отримані результати вважаємо, що робота соціального педагога з сім'єю дитини має проводитись систематично, адже профілактична освіта більшості батьків (як і інших дорослих, які мають відношення до виховання дітей) дуже рідко буде здійснюватися як самоосвіта. Цьому перешкоджає не тільки постійна нестача часу у батьків, але й те, що у кожної дорослої людини вже існує ставлення до психоактивних речовин, і питання про її зміну викликає у людини опір.

Отже, соціально-педагогічну роботу з батьками потрібно розглядати не як окреме педагогічне явище, а як складовий компонент цілісної педагогічної системи. Озброєння батьків достатнім обсягом медичних знань з основ наркології, гінекології, психогієни є одним з найважливіших питань антинаркотичної діяльності в сучасний період. Для підвищення ефективності роботи з батьками, соціальному педагогу необхідно розробити тематичний блок занять з даної проблеми: прикладом тем таких лекцій можуть бути: "Особливості наркозалежності у підлітковому віці", "Види психоактивних речовин", "Суть наркоманії як захворювання", "Причини виникнення наркоманії і токсикоманії". Заняття з батьками бажано ввести до планових питань класних або загальношкільних батьківських зборів. Також соціальний педагог школи може організувати групові заняття батьків, де вони зможуть ознайомитись з метою та завданнями профілактичної антинаркотичної роботи; отримати інформацію про соціальні проблеми, які пов'язані зі зловживанням психоактивними речовинами; дізнатись про фактори ризику та захисту. Також, на нашу думку, для оптимізації результативності роботи з батьками, можна проводити заняття у формі "мозкового штурму" (наприклад, на тему "Причини вживання психоактивних речовин дітьми", можна розглянути проблема відповідального/безвідповідального вживання психоактивних речовин чи обговорити роль батьків у процесі формування здорового

способу життя їх дітей тощо). Не менш результативними будуть заняття з батьками, які можна провести за принципом інтерактивної участі батьків й дітей, де будуть продемонстровані та обговорені моделі відмови від вживання психоактивних речовин, із виготовленням малюнків, плакатів, що присвячені здоровому образу життя.

Отже, при організації соціально-педагогічної роботи з батьками щодо профілактики вживання старшокласниками психоактивних речовин слід враховувати, що вона має здійснюватись на основі комплексного підходу до вирішення проблеми: психоактивні речовини мають єдині причини вживання, схожу дію на організм і призводять до психофізичної залежності. Особливий наголос при організації роботи соціального педагога з сім'ями старшокласників слід робити на тому, що особистий приклад батьків (особливо негативний – сімейні сварки, побутове пияцтво) може сприяти дезадаптації дитини і в подальшому гіпертрофії наркотичної мотивації [1].

Недарма, наприкінці 80-х та на початку 90-х років минулого століття автори багатьох публікацій з профілактики вживання психоактивних речовин дітьми висунули гасло "Ніде, ні з ким і ніколи!" [3]. Виходячи з цього, сьогодні ми мали би закликати батьків повністю вилучити зі свого життя алкоголь, тютюн та наркотики, сподіваючись таким чином відгородити від нього і своїх дітей. Звісно, це мабуть був би ідеальний варіант. Але, на жаль, в нашому реальному житті цього ідеалу важко досягнути з двох причин: рідко які батьки дійсно повністю відмовляються від вживання психоактивних речовин; рідко яка дитина, що виросла в такому штучно-безалкогольному середовищі, не зіштовхнеться надалі з реальністю, зі всіма її складними та негативними сторонами, у тому числі і зі зловживанням алкоголем.

Фахівці NIDA (National Institution Drug Abuse) виділили чинники захисту від залежності від психоактивних речовин (на основі яких ведеться профілактична робота в США) [1, с.116-119]. Серед сімейних протективних чинників були виділені наступні: сімейне благополуччя та активна роль батьків у житті дітей; розуміння батьками проблем і особистих турбот дітей; зрозумілі правила, стандарти взаємовідносин усередині сім'ї, наявність постійних обов'язків серед членів сім'ї та система заохочень, яка має стати ефективнішою за систему покарань.

Варто підкреслити, що сімейне оточення визначається як основне соціальне середовище у формуванні характеру особистості, її позитивних і негативних звичок. Таким чином, відсутність позитивного емоційного контакту з батьками розглядається нами як відхилення в емоційній сфері особистості, що може відігравати роль фактора ризику вживання психоактивних речовин старшокласниками.

Отже, у процесі профілактичної діяльності соціальний педагог має враховувати: робота з сім'єю є важливим напрямком профілактики; ефективність та результативність профілактичної роботи, перш за все, залежить від позиції соціального педагога та його вміння використовувати різноманітні (інтерактивні, інноваційні) методи та форми роботи. Таким чином, якщо спиратись на досвід соціальних педагогів-практиків та розглядати сімейне неблагополуччя як один з основних факторів, що сприяє формуванню схильності особистості до вживання психоактивних речовин профілактична діяльність соціального педагога з сім'єю старшокласників не буде успішною без врахування вищезазначеного аспекту.

Література

1. Грищенко С. В. Профілактика вживання психоактивних речовин серед учнівської молоді / С. В. Грищенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2013. – Вип. 112(3). – С. 154-156.
2. Пихтіна Н.П. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник/ Пихтіна Н.П., Новгородський Р.Г. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2011.- 239с.

3. Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків / Н.Ю.Максимова, А.Й.Капська, О.Г.Карпенко, Н.Л.Лук'янова, Н.Б.Підлісна, О.П.Коструб, О.В.Вінда, І.Г.Сомова, М.М.Галябарник, І.І.Цушка.- К.: Ніка-Центр, 2001.- 264 с.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Чистякова В.В.

Постановка проблеми. Однією з найбільш знаменних подій сучасності є виникнення і стрімке поширення Інтернет-комунікацій. Неможливо переоцінити їх значення для існування і розвитку суспільства. На сучасному етапі Інтернет відіграє важливу роль в процесі соціалізації підростаючого покоління та молоді. Підлітки та юнаки, які, в першу чергу, можуть бути клієнтами соціального педагога, використовують Інтернет в процесі навчання, проведення дозвілля, спілкування. За умов такого значного впливу актуальним стає питання про використання інтернет-комунікацій у професійній соціально-педагогічній діяльності.

Використання ресурсів глобальної мережі Інтернет надають фахівцю можливість знаходити потрібну професійну інформацію, вести переписку з колегами-соціальними педагогами з інших міст, країн, обмінюватися власним досвідом на тематичних форумах, брати участь в обговоренні опублікованих матеріалів, брати участь в Інтернет-конференціях, вебінарах, об'єднуватися у віртуальних професійних мережах, створювати персональні та професійні сайти й портали, які ними можуть використовуватися для опосередкованого on-line консультування та просвіти колег, учителів, класних керівників, батьків [6].

У наш час онлайн-консультування лише починає формуватися у якості нової технології соціально-педагогічного консультування, що обумовлює своєчасність і важливість його наукового вивчення на сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної практики.

Не секрет, що сьогодні Інтернет-ресурси стають все більш популярними як засоби спілкування, швидкої передачі інформації, презентації та реалізації професійних послуг. Останнім часом в Інтернеті з'явилася велика кількість різноманітних соціально-педагогічних спільнот та сайтів допомоги онлайн.

Безумовно, роль Інтернет-технологій в нашому житті складно переоцінити, роль спілкування через Інтернет зростає з кожним днем, але нас цікавить питання можливості вирішення соціально-педагогічних задач засобами Інтернет-комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження ролі інформаційно-комунікаційних технологій зробили Г. Батигін, Н. Бойко, О. Голобуцький, Б. Докторов, Н. Толстих, Т. Філіпова, О. Шевчук, Н. Коритнікова, С. Коноплицький, Ю. Краснокутська та ін.

Вивченням місця інтернет-комунікацій у діяльності соціального педагога займалися такі теоретики і практики, як: Т. Войцях, О. Заєць, Л. Кондратенко, Л. Михайлова, М. Хава та ін. Консультування як вид професійної діяльності соціального педагога, стало предметом вивчення Л. Завацької, А. Капської, Г. Раковської, В. Сорочинської, Н. Нікітіної, С. Архипової, О. Тютюнник, Є. Холостової та ін.

Доступність і популярність різних форм Інтернет-комунікацій збільшують можливості соціально-педагогічної допомоги клієнтам. На сьогодні, на наш погляд, Інтернет-комунікація недостатньо використовується в практиці соціально-педагогічного консультування. Але все частіше можна зустріти в мережі Інтернет варіанти професійного консультування за допомогою різноманітних сервісів.

Формулювання цілей статті. Дана стаття присвячена вивченню особливостей використання різних форм Інтернет-комунікації в інформаційно-консультативній роботі соціального педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі аналізу наукових джерел встановлено, що консультування у соціально-педагогічній діяльності науковці визначають по-різному. Так, зокрема, Є. Холостова консультування в соціальній сфері визначає як кваліфіковану пораду, допомогу особам, які мають певні проблеми, спрямовану на відновлення й оптимізацію їхніх соціальних функцій з метою сприяння соціалізації особистості, вироблення соціальних норм спілкування [7].

Консультування в соціально-педагогічній діяльності А. Капська визначає як вид соціальної послуги клієнту. Консультативні послуги, на її думку, мають сприяти поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі [5].

Л. Завацька "консультування" в соціально-педагогічній діяльності визначає як "технологію надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування".

Дослідниця визначає такі групи консультування: інформаційне (інформування об'єктів соціально-педагогічної допомоги про шляхи і засоби вирішення проблем), психотерапевтичне (використання психотерапевтичних засобів з метою допомоги клієнту у вирішенні соціальних проблем), педагогічне (форма виховного впливу соціального педагога в роботі з дітьми та молоддю), організаційне (визначення і прийняття організаційних рішень і координація зусиль суб'єктів соціально-виховної діяльності, а також об'єктів соціально-педагогічної допомоги) [1].

Видами консультативної допомоги є контактне консультування, яке відбувається безпосередньо з клієнтом і дистанційне або заочне, яке передбачає спілкування з клієнтом телефоном чи засобом листування. Саме на останньому виді ми зосередимо увагу, але із врахуванням сучасних технічних можливостей та Інтернету.

Онлайн-консультування – це альтернативне джерело соціально-педагогічної допомоги в тих випадках, коли традиційне консультування недоступне або неможливе. Онлайн-консультування дає можливість соціальному педагогу розширити сферу своєї професійної діяльності, надати допомогу людям, які за різних причин не можуть бути фізично присутніми на консультації [2].

Основи засобами інтернет-комунікації, за допомогою яких соціальний педагог може здійснювати інформаційно-консультативну роботу, є електронна пошта, відео-конференції, ресурси веб-сайтів та соціальних мереж (чати, форуми тощо).

Електронна пошта – найбільш поширений спосіб, за допомогою якого соціальні педагоги взаємодіють з клієнтами по Інтернету. Електронна пошта особливо підходить людям, яким подобається писати, і людям, які мають дуже щільний графік. Електронною поштою можна надсилати не лише текстові повідомлення, але й документи, графіку, аудіо-, відеофайли, програми тощо.

Електронна пошта – типовий сервіс відкладеного зчитування (off-line). Після відправлення повідомлення, як правило, у вигляді звичайного тексту, адресат отримує його на свій комп'ютер через деякий період часу, і знайомиться з ним, коли йому буде зручно [2].

Ідеальним способом для консультацій у мережі Інтернет є відео-конференція, але на сьогоднішній день ця відео-технологія поки що доступна не всім соціальним педагогам і клієнтам. Відеоконференція – телекомунікаційна технологія, що забезпечує одночасну двосторонню передачу, обробку, перетворення та представлення інтерактивної інформації на відстані в режимі реального часу за

допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Відеоконференція – це технологія, яка дозволяє людям бачити і чути один одного, обмінюватися даними і спільно обробляти їх в інтерактивному режимі, використовуючи можливості звичного всім комп'ютера, максимально наближаючи спілкування на відстані до реального живому спілкуванню.

Для роботи в режимі відео конференції потрібно оснастити комп'ютер веб-камерою або цифровою камерою, у якої є функція веб-камери, встановити правильне освітлення, налаштувати гучність динаміків і чутливість мікрофону.

Учасники відеоконференції можуть бачити і чути один одного в реальному часі, а також обмінюватися даними і спільно їх обробляти. Користувачеві навіть не потрібно тримати в руках слухавку – просто на екрані комп'ютера можна побачити співрозмовника і поговорити з ним. Відеоконференція вміщає передачу голосу, відеозображення і даних [4].

Протягом останніх років значного поширення та популярності набувають різні форми комунікації у соціальних мережах. Дослідниця К.А. Лесто розглядає соціальну мережу як "особливий вид соціальної комунікації, спрямованої на взаємодію користувачів Інтернету, з метою задоволення потреб у спілкуванні, знайомств, передачі та сприйняття інформації в будь-який час, незважаючи на відстань".

Соціальні мережі мають ознаки "соціальності", зокрема: наявність засобів спілкування між користувачами мережі – відправка особистих, масових повідомлень, наявність вбудованого чату; наявність розширеного профілю користувача – для максимально широкого опису і подання "себе" в рамках соціальної мережі; наявність стрічки активності, новин, форуму; можливість додавати користувачів мережі в друзі; можливість створювати особисті фото і відео альбоми; можливість об'єднуватися в групи або співтовариства в рамках соціальної мережі; можливість вести свій блог в соціальній мережі; можливість додавати статті, замітки, оголошення; можливість створення подій, зустрічей, заходів; можливість коментування всіх подій у соціальній мережі; можливість дарувати подарунки, отримувати нагороди за активність [3].

Перспективною формою професійної інтернет-комунікації є і організація спілкування за допомогою IP-телефонії. Це технологія, що дозволяє використовувати будь-яку IP-мережу як засіб організації та ведення телефонних розмов, передачі відеозображень та факсів у режимі реального часу (наприклад, за допомогою програмного забезпечення Skype). Консультавання в реальному часі дає можливість одразу уточнити деталі питання, що обговорюється перед тим, як надавати рекомендації клієнту; прослідкувати одночасно і за динамікою невербальних проявів, за інтонацією мови людини, що дозволяє регулювати хід бесіди та повертати його в потрібне русло.

Консультавання соціального педагога по Skype – це та ж індивідуальна консультація, тільки з використанням відеокамери та Інтернет. Саму програму можна легко і безкоштовно завантажити на офіційному сайті. Для отримання якісної онлайн-консультації, клієнту необхідно мати веб-камеру та добру освітленість робочого місця. Для проведення онлайн-консультації через програму Skype, необхідно спочатку вирішити всі організаційно-технічні питання з клієнтом. По-перше, для прояву бажання отримати допомогу через Skype клієнту необхідно через електронну пошту або телефонний зв'язок повідомити про свій запит. Наступним кроком виступає зворотній зв'язок від консультанта, в якому зазначаються можливі часові варіанти проведення консультації. Результатом даного етапу виступає узгодженість та домовленість між консультантом і клієнтом часу і днів проведення консультацій. Останній важливий крок, на організаційному етапі, є можливість виходу онлайн в домовлений час з консультантом.

Для того, щоб консультаційна бесіда в дистанційній формі проходила якісно, консультант повинен коригувати своє екранне сприйняття, навчитися уловлювати

нюанси в голосі, міміці, які важко розпізнавати через техніку. Це може стати в нагоді для розвитку сприйняття при безпосередньому спілкуванні з клієнтами.

Варто зазначити, що головними перевагами Skype-консультування є: можливість отримання інформаційної допомоги незалежно від того в якому місті або країні знаходиться клієнт або соціальний педагог; можливість спілкування клієнта з соціальним педагогом через комп'ютер допомагає зняти бар'єри в спілкуванні особливо для тих, хто соромиться звертатися до соціального педагога та розказувати про свої проблеми; можливість для тих, хто економить свій час, щоб не витратити його на проїзд, дорожні затори тощо [2].

Висновки. На основі аналізу наукових підходів щодо визначення сутності "консультування", його специфіки в соціально-педагогічній діяльності можна визначити "консультативну діяльність соціального педагога" як організований процес комунікативної взаємодії суб'єктів консультування, під час якого соціальний педагог здійснює інформування, психолого-педагогічну підтримку для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта.

Застосування сучасних інформаційних технологій в роботі соціального педагога дає змогу не лише оперативно вирішувати соціально-педагогічні проблеми, але й збагатити власний досвід та підвищити професійну компетентність. Використання різних форм інтернет-комунікації сприяє швидкому пошуку, поширенню та обміну професійною інформацією, спілкуванню соціального педагога з клієнтами, батьками, колегами, можливості створення персональних веб-сайтів або веб-сторінок на сайті школи.

Література

1. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. [для вищ.навч. закл.] / Завацька Л. М. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2008. – 240 с. – С.63.
2. Іваненко Ю.В. Онлайн-консультування як сучасна технологія в психологічній практиці / Ю.В. Іваненко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 9: збірник наукових праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 57-64.
3. Лесто К.А. Психологічні особливості користувачів соціальних сайтів / К.А. Лесто // Вісник психології і соціальної педагогіки Збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 3. – К., 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць._Випуск_3
4. Лісовець О. В. Сучасні інформаційні технології у професійній діяльності соціального педагога та практичного психолога: навч. посіб. / О.В. Лісовець, О. В. Сватенков; Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя. – Ніжин, 2011. – 104 с. – С. 61-65.
5. Соціальна педагогіка: підручник / [за ред. А. Й. Капської]. – 4-е вид. випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с. – С. 427.
6. Хміль Н.А. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціального педагога / Н.А. Хміль, Л.А.Крецу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/867.pdf>
7. Холостова Е. И. Социальная работа : [учеб.пособ.] / Е. И.Холостова. – [2-е изд.]. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2012. – 612 с. – С. 489.

НОВІТНІ МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ ЯК ФОРМА САМОВИРАЖЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Шульженко Т.О.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Хлєбїк С.Р.

В статті розглядаються рідні підходи до визначення сутності поняття "самовираження" та "самореалізації" підлітків, які допомагають проявити себе у різних сферах життя та реалізувати у вчинках свою індивідуальність. Проаналізовано основну відмінність між даними визначеннями.

Ключові слова: підлітковий вік, вираження, самовираження, самореалізація.

Актуальність. Проблема самовираження та самореалізації у підлітковому віці є досить актуальною і займає значне місце у вивченні проблем становлення молодшої людини. Прагнення знайти свій шлях, своє місце в житті, знайти себе серед інших є однією з ключових потреб підлітків. Конфлікт між потребою виразити себе і страхом, що оточуючі не зрозуміють цього, є одним з основних перешкод на шляху становлення молодого покоління. Високий рівень вимог та швидкий темп сучасного життя вимагає від дорослих запропонувати підростаючій особистості чіткі та зрозумілі орієнтири для того, щоб допомогти їй реалізувати у вчинках свою індивідуальність, конструктивно підійти до вирішення практичних життєвих проблем.

У зв'язку з цим **метою статті** є аналіз різних підходів до визначення понять "самовираження" та "самореалізація", їх взаємозв'язок та місце у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми самовираження особистості носить міждисциплінарний характер, оскільки воно відбувається у філософському, психологічному та педагогічному аспектах.

У науковій літературі щодо розкриття змісту категорії "самовираження" зустрічаються різні підходи, але перш ніж їх проаналізувати, вважаємо за необхідне з'ясувати поняття "вираження". Великий тлумачний словник сучасної української мови подає таке тлумачення цього терміну: "виявляти, показати що-небудь певними ознаками, діями. Дослідження А.Ф. Лосева розкривають сутність поняття "вираження" як активне спрямування внутрішнього в бік зовнішнього, певна активна трансформація внутрішнього у зовнішнє, які виступають поєднанням двох планів існування особистості. Причому внутрішнє є сутнісним, а зовнішнє сприймається іншими.

Поняття "самовираження" великим тлумачним словником сучасної української мови трактується як дія за значенням самовиражатися, тобто "розкривати своє "Я", свою індивідуальність; виявляти (переважно у художній творчості, в художньому образі) свої думки, настрої, переконання" [3, с.155]. У психологічному словнику категорія "самовираження" визначається як "відреагування зовні своїх внутрішніх почуттів, переконань, настанов і т. ін.; будь-яка поведінка, що здійснюється для чистого задоволення особистості".

У контексті нашого дослідження доцільним є вивчення наукового підходу К.А. Абульханової-Славської, яка під самовираженням розуміє той "спосіб, яким людина реалізує себе як особистість в діяльності, в спілкуванні, у вирішенні життєвих проблем". Головною умовою самовираження як установки адекватності, яка визначається у більшості випадків самою особистістю, між внутрішнім світом (його запитами, орієнтирами цінностями) і зовнішнім способом вираження внутрішнього світу, є безперервний рух до реальної суспільно і особисто значущої мети, наявність перспективи зростаючої особистості. [1, с.53-136].

Узагальнюючи наведені думки, можна констатувати, що в основі процесу самовираження лежить прагнення особистості до самореалізації.

Проблема самореалізації включена в контекстне поле різних наук.

Вперше термін "самореалізація" наведено в словнику з філософії й психології, виданому 1902 р в Лондоні: "Самореалізація – здійснення можливостей розвитку". Таке визначення відповідає доктрині, згідно з якою найвищим кінцевим результатом розвитку людини є її самореалізація. Водночас в Оксфордському словнику подано дещо інше визначення цієї категорії: "Самореалізація – це реалізація власних зусиль людини, можливостей розвитку "Я".

У педагогіці самореалізація визначається як одна з цілей педагогічного процесу, і полягає в допомозі особистості реалізувати свої позитивні можливості, розкрити здібності і задатки.

Вивчення самореалізації особистості як педагогічної проблеми передбачає аналіз різних підходів до визначення сутності поняття "самореалізація особистості". Зокрема, Н.Бабкіна розглядає самореалізацію особистості як процес поєднання особистості та об'єктивного світу, як результат людської діяльності, ознаками якої є спрямованість, мотиви, ціннісні орієнтації, вияв у різних сферах діяльності. Цікавим, на думку дослідника, є те, що потреба в самореалізації завжди захоплює та безмежна. О. Газман також стверджує, що самореалізація особистості – це "розкриття людської природи". Водночас дослідник вважає, що самореалізація особистості є одним із основних структурних компонентів саморозвитку та охоплює постановку мети, оволодіння способами її досягнення та реалізацію задуманого.

Як засвідчують усі ці дослідження говорити про самореалізацію у підлітковий період у строгому сенсі не можна. Самореалізація – це прерогатива дорослої людини, на чому зокрема робить наголос К.А. Абульханова-Славська, стверджуючи, що самореалізація можлива лише тоді, коли самопізнання своїх здібностей уже закінчене, повністю сформований "образ Я" і є готовність особистості забезпечити всю сукупність зовнішніх умов самореалізації.

Самореалізація супроводжується прогресивною зміною внутрішнього світу особистості, його розвитком [4].

Основна відмінність між самовираженням і самореалізацією, на думку К.А. Абульханової-Славської, полягає в тому, що самореалізація починається, "коли пізнання себе вже закінчено і треба будувати всю сукупність своїх зовнішніх взаємодій зі світом.

Мотивом самореалізації є прагнення продовжити своє буття як особистості в інших людях, транслюючи свою індивідуальність через результати праці, а також через зміни в самому собі та в інших людях.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок про те, що в підлітковому віці однією з головних потреб є бажання самовиразитися, знайти свій шлях і місце в суспільстві. Щодо самореалізації, то на даному віковому етапі особистість лише пізнає себе, свої можливості та розкриває здібності, що призведе до повністю сформованого уявлення про "образ Я" в більш дорослому віці.

Можливість повного, гармонійного збігу самовираження та самореалізації цілком залежить як від сформованості образу "Я" (з точки зору його цілісності), так і від особистої готовності організувати, забезпечити, створити всю сукупність зовнішніх умов самореалізації. Ці дві умови є необхідною передумовою для того, щоб самовираження та самореалізація адекватно поєднувалися у всіх аспектах життя особистості підлітка.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. М.: Мысль, 1991.-299 с.
2. Большой толковый психологический словарь: основные термины и понятия по психологии и психиатрии: [в 2-х т.] / Артур Ребер. – М. " Т. 2: П"Я. "2003. "560с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В.Т. Бусел. – К.; ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
4. Лебедик І. Теоретичні особливості вивчення самореалізації особистості //Наукові записки. – Випуск 68. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_14.pdf

РОЛЬ АВТОРИТЕТУ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Щітченко Т.В.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Конончук А.І.

*Тато поодинці значить більше, ніж сотня вчителів.
Д. Герберт*

У статті розкривається зміст особливостей авторитету батька, його роль у формуванні особистості дитини.

Актуальність проблеми. Провідну роль у формуванні особистості дитини відіграє соціальний фактор. Суттєве місце у формуванні особистості, особливо у дитячому віці, посідає сім'я. У сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини, усвідомлення того, що добре і що погано, формування морального фундаменту, життєвих настанов і ціннісних орієнтацій, визначення кола інтересів, життєвих перспектив тощо. На її функціях негативно позначаються такі негаразди, як зuboжіння населення, житлові проблеми, деградація системи традиційних виховних цінностей, безробіття тощо. Відповідальність за те, якими вони будуть, за їх моральний та фізичний гарт несуть дорослі, насамперед, найближчі – матір і батько.

У зв'язку з цим набуває актуальності проблема батьківського авторитету та його впливу на формування особистості.

Мета статті – з'ясувати роль авторитету батька у вихованні дітей в сучасній українській сім'ї.

Виклад основного матеріалу. За даними статистики, в Україні близько 47% дітей виховуються у неповних сім'ях. Станом на 2010 рік, в Україні 6,9 млн. сімей виховують неповнолітніх дітей, з них 2,3 млн. – неповні сім'ї, де діти виховуються одним із батьків. При рівності батьків перед законом України, суд найчастіше залишає дитину у матері. За офіційними даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, нараховується лише 2% татусів – одинаків. У державах, де розвинений феміністичний рух, найбільше самотніх батьків. Зокрема, у США й Австралії після розлучення з татом залишається кожна п'ята дитина, у Швеції – кожна третя. А от Франції та Бельгії самотній тато користується такими ж перевагами, що й самотні матері [4].

Суттєву роль у виховній роботі батьків відіграє батьківський авторитет, який, за висловом А.С. Макаренка, містить "все батьківське і материнське життя – роботу, думку, звички, почуття й прагнення". До речі, з 20-30р. минулого століття ґрунтовних досліджень цієї проблеми немає.

А.С. Макаренко виділяє два види авторитету: істинний (справжній) і фальшивий.

Істинний авторитет відбиває такі особливості поведінки батьків:

✓ авторитет любові до дітей, здатність творити духовне тепло, радість.

✓ авторитет знання передбачає обізнаність батьків з особливостями фізичного і соціально-психічного розвитку дитини, її повсякденними успіхами та труднощами у навчанні, знання інтересів та вподобань, кола друзів, товаришів;

✓ авторитет допомоги має виявлятися не у виконанні за дитину її обов'язків у сфері праці, навчання, а в методичній пораді: як доцільніше виконати те чи інше завдання, у створенні сприятливих ситуацій для подолання труднощів. Адже лише у самостійній наполегливій діяльності відбувається активний розвиток особистості. Виконання за дитину її обов'язків ослаблює, збіднює особистість;

✓ авторитет вимогливості передбачає достатній і об'єктивний контроль матері та батька за ретельним виконанням дочкою чи сином своїх обов'язків, доручень у всіх сферах діяльності. Якщо це робиться систематично, у дитини поступово формуються звички відповідальності за виконання обов'язків і доручень;

✓ авторитет правди ґрунтується на загальнолюдській моральній нормі – "не бреш". Лише правда у взаєминах батька з матір'ю, з дітьми, іншими членами сім'ї найвище цінується дітьми. Брехні приховати не можна. Рано чи пізно брехня став очевидною, приносить дитині страждання та розчарування у тих, хто сказав неправду;

✓ авторитет поваги ґрунтується на гуманістичній сутності виховання. Маленька дитина – це не лише біологічна істота, а Людина, Особистість. Вона перебуває в стані активного розвитку, вступає у взаємини з іншими людьми (старшими, молодшими), припускається помилок, у неї ще мало соціального досвіду, знань. Але дитину потрібно поважати як найбільшу цінність: вона – Людина.

Поряд з виявами справжнього авторитету у поведінці батьків нерідко зустрічаються вияви, за словами А.С. Макаренка, так званого фальшивого авторитету: авторитет фальшивої, удаваної любові, авторитет відстані між батьком чи матір'ю і дитиною, авторитет чванства, авторитет педантизму, авторитет резонерства, авторитет безмірної доброти і вседозволеності, авторитет фальшивої дружби, взаємин "на коротку ногу", авторитет підкупу, авторитет подавлення, деспотичної реакції на будь-які відхилення дитини від норми поведінки.

Батьки, які прагнуть оволодіти педагогічною культурою, мають постійно аналізувати свої дії, критично ставитись до виявів фальшивого авторитету і витіснити їх із власної поведінки.[3]

Дитина потребує як жіночої, так і чоловічої уваги. Мати, як правило, впливає на дитину ласкою, добротою. Вона відіграє більшу роль у вихованні гуманістичних рис характеру. А от формування в дітей цілеспрямованості, наполегливості, сміливості – це турбота батька. Справді, чоловіче ставлення до світу, до свого обов'язку, правильне розуміння свого місця у житті, нарешті, лицарство здатний сформувати у хлопчика саме батько своїм прикладом, учинком. Саме в батька вчиться син сміливості, витримки, вірності в дружбі, людській і чоловічій гідності.

Велика роль батька в підготовці дітей до сімейного життя. Його надійність, чуйність стосовно матері, бабусі, дітей, прагнення розділити з ними домашні турботи, зробити сімейне життя цікавим, щасливим – усе це переходить до дітей: хлопчики стають справжніми чоловіками і згодом хорошими батьками, а доньки порівнюють своїх приятелів із батьком, пред'являють до молодих людей високі вимоги.

Проблема батьків і дітей загострюється, коли діти дорослішають. Перехідний період проходить безболісно в родині, де в батька й дитини дружні стосунки з раннього дитинства, де дитина впевнена – батькові цікаве її життя.[1]

Дівчинка також може багато чому навчитись в батька. У неї складається точне уявлення про те, що собою являє чоловік в домашньому житті, вона дізнається про природу чоловіка із взаємовідносин батька та матері.

Висновок. Отже, сьогодні все більше стає відчутним дефіцит батьківського впливу на дітей. Навіть недовга відсутність батька призводить до того що у дітей (особливо у хлопчиків) починає проявлятися боягузтво, замкнутість, впертість, агресивність. Крім того в сім'ях, де мати грає домінуючу, авторитарну роль, у дітей розвиваються неврози, знижується успішність, посилюються страхи і тривожний стан. Авторитет батька, насправді, відіграє досить велику роль у вихованні дітей та його впливу на формування особистості. Приймаючи живу участь в житті своїх дітей, батько швидко стає їх другом, і відчуття батьківської відповідальності доповнюється тим, що він живе з повною згодою зі своїми дітьми.

Література

1. Гончаров В, Батько – особлива посада: роль батька в становленні особистості/ В. Гончаров.- К,: Шк.світ, 2010.- 128с.
2. Колодій М.В. Розлучення. Дитині з ким бути?[Електронний ресурс] Режим доступу: http://upsihologa.com.ua/Rozluchennya._Ditini_z_kim_buty.html.
3. Макаренко А.С. [Текст]/ А.С. Макаренко.- Книга для батьків. – М.: Правда, 1987.- 320с.
4. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин// Рідна школа. – 2005. – №2. – С.14-15.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Яцун Л.М.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Сватенков О.В.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, соціально-педагогічна діяльність.

Актуальність. Для України, як і для всього світу, волонтерство є актуальним і важливим з цілої низки причин. По-перше, як свідчить багаторічний досвід використання праці волонтерів, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо. По-друге, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення.

Виклад основного матеріалу. У Законі України "Про волонтерську діяльність" дається таке визначення: Волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями.

Енциклопедія для фахівців соціальної сфери подає таке визначення: **Волонтерство** (лат. voluntarius – воля, бажання; англ. voluntary – добровільний,

доброволець, іти добровільно) – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтери сповідують і дотримуються таких основних принципів у своїй діяльності:

- визнають право на об'єднання всіх людей: чоловіків, жінок, дітей, незалежно від їх расової та релігійної приналежності, фізичних особливостей, соціального та матеріального стану;
- надають взаємну допомогу, безкорисливі послуги особисто чи організовано;
- визнають рівність колективних та індивідуальних потреб;
- ставлять собі за мету перетворити волонтерство в засіб особистого процвітання, набуття нових знань та навичок, вдосконалення здібностей, стимулюючи для цього ініціативу та творчість людей, даючи можливість кожному бути творцем, а не користувачем;
- стимулюють почуття відповідальності, заохочують колективну та міжнародну солідарність.

Волонтерство як ресурс соціально-педагогічної діяльності сприяє тому, що люди на добровільних засадах, намагаються надати допомогу іншим, створити певні сприятливі умови життєдіяльності, допомогти в соціальній адаптації.

Волонтерська робота допомагає людям досягти більшого впливу на власне життя. Зокрема участь у волонтерській діяльності людей, які самі потребують допомоги (самотні пенсіонери, люди з особливими потребами, малозабезпечені, люди з алкогольною та наркотичною залежністю в минулому тощо), зарекомендувала себе як шлях, що допомагає їм змінити своє життя на краще. Допомагаючи іншим, вони стають упевненими у своїх силах, здібностях, опановують нові навички та встановлюють нові соціальні зв'язки.

Соціально-педагогічна діяльність окремих волонтерів та волонтерських груп спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини.

Працюючи на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, громадських організацій і вищих навчальних закладів, волонтери здійснюють соціально-педагогічну діяльність у профілактичному, інформаційно-просвітницькому, рекреативному, реабілітаційному, діагностико-корекційному, соціально-рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному і фандрейзинговому напрямку.

Згідно Проекту Закону України "Про волонтерський рух" основними напрямками волонтерської діяльності є:

- надання відповідно до Закону України "Про соціальні послуги" допомоги окремим соціальним групам чи особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги;
- участь у діяльності, пов'язаній з охороною навколишнього природного середовища, у порядку, встановленому Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища";
- участь в охороні культурної спадщини у порядку, встановленому Законом України "Про охорону культурної спадщини";
- участь у діяльності, пов'язаній із захистом дітей та молоді, багатодітних сімей, у порядку, встановленому Законом України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю"

Висновок. Отже, для забезпечення волонтерської діяльності у різних напрямках вимагає дотримання ряду організаційних і методичних умов. Організаційні умови волонтерської діяльності передбачають: планування залучення волонтерів; організацію залучення та відбору волонтерів; організацію діяльності волонтерських груп; адміністрування діяльності волонтерських груп; визнання та заохочення волонтерів. До методичних умов забезпечення волонтерської діяльності належать: визначення потреб волонтерів у знаннях, уміннях і навичках щодо здійснення ними діяльності; наявність програми підготовки волонтерів; здійснення моніторингу та оцінки діяльності волонтерських груп.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – с. 124-127.
2. ЗУ " Про волонтерську діяльність" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/246-19>.
3. ЗУ " Про соціальні послуги" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОРОБКІВ СТУДЕНТІВ
ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Випуск 7

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – О. В. Борщ

Матеріали надруковані в авторській редакції.

Підписано до друку 26.10.2016
Гарнітура Computer Modern
Замовлення №492

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 11,87
Ум. друк. арк. 17,2

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72

E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.